

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ. 1853.

ΤΟΜΟΣ Δ'.

ΦΥΛΛ. 89.

Η ΚΟΜΗΣΣΑ ΑΡΝΑΙΜ.

—ο—

Φίλτατε φίλε!

Ἐνθυμῆσαι τὴν περιήγησίν μας εἰς Γερμανίαν, καὶ τὴν ἐξαρχοντατικὴν διατριβὴν μας ἐν Ἀϊδελδέργῃ, ὅπου ἐβατταρίζομεν τὴν γλώσσαν τῶν Καيسάρων, ὅτ' ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὸ βαλάντιον ἡμῶν κατὰ τῆς αἰσχροκερδείας καὶ τῆς πολυμαθείας τοῦ ξενοδόχου μας; Ἐνθυμῆσαι τὰς σπαθασκίας μας καὶ τὸ ζυθοπωλεῖον τῶν μαθητῶν; Ἐνθυμῆσαι . . . Ἄλλὰ πρὸς τί ν' ἀνακαλῶ ὅλα ταῦτα εἰς τὴν μνήμην σου, ἀφοῦ τόσον ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς τοὺς Παρισίους καὶ τοὺς φίλους σου; Ἐσκόπεσον νὰ σὲ ἠμιλήσω περὶ τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἀμάξης ἣτις κυλίστα ἀδιακόπως μεταξὺ Καρλσρούης καὶ Ἀϊδελδέργῃς, καὶ περὶ τῶν ὁραίων ἐκείνων ἡνίοχων, τῶν ὁποίων τὸ ἀργυροστόλιστον ἔνδυμα, ἡ ὀρειχάλκινος σάλπιγξ καὶ ὁ κρινοφόρος πτελὸς ἐξήσκουν συνεχῶς τὰ χρώματα καὶ τὰς γραφίδας σου. Ἰσχύοντι ἦσαν

ἀγαθοὶ ἄνθρωποι! ὁ ἡνίοχος, καὶ ὁ διαμαρτυρούμενος ἱερεὺς τῶν ὁποίων εἶσαι βέβαιος ὅτι θὰ εἴης εἰς πᾶσαν δημοσίαν ἀμαξίαν τοῦ δοναύτου τῆς Βαδίας μεταβαίνοντα εἰς τὰ χωρία πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πτωχῶν, εἶναι δύο χαριέστατοι σύντροφοι.

Τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν Βίβλον τοῦ παρατηρῶν σε ἐν τοσοῦτω διὰ τῆς ἀκρας τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ δὲ κύρ Φράνς καλπάζει τραγοῦδῶν ἐπὶ τοῦ ψαροῦ ἵππου του, ἢ καὶ στρεφόμενος ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ ἐφιππείου του διὰ νὰ σὲ εἴπῃ γαλλιστὶ ὀλίγας τινας λέξεις ἀκατανόητους, ἢ νὰ χαιρετίσῃ ὁραίων τινὰ κόρην τοῦ χωρίου ἣτις θὰ χορεύσῃ μετ' αὐτοῦ στρόβιλον τὴν ἐρχομένην κυριακὴν.

Ἄλλ' ἐμβαίνει εἰς τὸ δάσος, καὶ ἡ ἔπωχος σελήνη, κυλιόμενη ἀνωθεν τῶν μαύρων πευκῶν, κατακαλύπτεται ἀπὸ μελανὰ νέφη τρέγοντα ταχύτερον αὐτῆς. Τὸ χάριεν ἄσμα τοῦ κύρ Φράνς διακόπτεται δὲν πρέπει νὰ ἐξυπνίσῃ τὸν Μαύρον Κυνηγόν . . . Κλικ, κλικ . . . ἡ ἀμαξία τῆς ὁποίας τὰ κόκκαλα τρίξουσιν ἐξ αἰτίας τοῦ γήρατος διαβαίνει τὰ χρώματα . . . Κλικ, κλικ, κλικ, ὁ Φράνς ἐκμυζᾷ τὴν ξυλίνην καπνοσύριγγά του . . . Οἱ κλώνες τῶν προαιωνίων σχοίνων τρίβονται ἐπὶ τῆς ἀμάξης,
1.

αι πέτριαι πιεζόμενοι αυξανουσι τον κρότον των τροχών, και φλόγες κόκκιναι λάμπουσιν εις μέρας αδενδρον... βίβλι ἀνθορακιζαι· ἀλλὰ τίς ἤξευρε; ἴσως οἶναι ὁ κατάρτατος λέξις τοῦ Μαύρου Κυνηγοῦ, . . . Βρρρ . . . κλικ, κλικ, και κεντρίζει τοὺς ἵππους του ὁ κύριος. Κατὰ τὴν ὄραν ταυτην τοῦ τρομου ὁ σεβασμιος ἱερεὺς κλειει πάντοτε τὴ βιβλίον του, τριβει τὰς λευκάς χειράς του, και συνδιαλέγεται μετὰ σου.

Ἐρχομαι, φίλε μου, ἀπὸ Κερκυραίου, ὅπου μετέβην διὰ τὴν ἐπισκευτὴν ἀρχαίων τινασ φιλιου· και ἐπιβὴν γυναικίω πωσον ὡς ζωνιόχοσ και αἰματικὴ ἀγαπήσ τὰς ἱστορίας των περιγρασεων και τυποητικὰ ἀντικείμενα, σὲ στέλλω τὰς ὁλίγας σημειώσεις τὰς ὁποίας ἐγραψα ἐντὸς τῆς ἀμάξης· περὶ ἧς σὲ ὠμίληον. Συγχώρησέ με ἐάν βρίζωμαι νὰ μεταχειρισθῶ ἐνίστασ τὸ ἐγώ. Ἐννοῶ ὅτι πολλὰς ἢ περισσότεραλογικὰ ἐκασθενῶσαι τὰ θέληγτρον τοῦ διδάματος· ἀλλ' ἀφοῦ ἤμην κἀγὼ ἐν τὸν προσωπίων αὐτοῦ, πῶς δύναμαι νὰ τὴν ἀποφύγω;

Ἐκδιήμην λοιπὸν ἐντὸς τῆς ἀπὸ Κερκυραίας εἰς Σπάρταν μεταβουνοῦσης ἀμάξης, μόνον συνοδοιπόρου ἔχων τὸν Κ. Μαυρίκιον, ἐρημέριον τῆς μεγάλης πολεως Μανιάων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρός ἦτο ποῦλλὸς θερμὸς, φοβέζαμεν τὰ παραθύρα και ἠνοήσαμεν τὸ φέρειν τοῦ κύριου φράγας, ὅστις, κοκκῶν μόνον και φέρειν ἐπικαμπὴ τὴν πύλον, ὀμιλίαν ἀποκρύβει δαμάσιον, φέροντα τὴν εἰδησιον ἰκίας μαγείας. Ἢ ἀμαξία μας ἐράπη περὶ τὴν γωνίαν μισροῦ τινος καταναθῶνος, ὅτε κρυφαί γοασαί ἠκούσθησαν αἰρῶσαι. Ἢ δόμεν δὲ συγγρόνωσ ἀκούειν τινὰ πρήγοντα πρὸς ἡμὰς διὰ τῶν ἀγρών, και κἀκρόντα σημεῖα παραδόξα.

— Ὡ! ὁ τρελὸς! ὁ τρελὸς! ἀνεμάρξεν ὁ ἀμαξήλατός· στρεφέμενος ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου του.

— Ὁ κομῆς Ρεῖνόδωδ! τίσιν ὁ ἱερεὺς ἐνόησεν τὰς χειράς . . . ἂν ὄνομα του θεοῦ! κἀντὸν τὰ ἔλγυ σου ὁ ταλαίπωρος θὰ συνηρθέ ἀπὸ τούσ ἀποχρῶσ . . .

— Μὴ φοβῆσαι, Κ. Μαυρίκιε, εἶμαι ποῦλλὰ μακρὸν και δὲν μὰς φθάνει.

Ἦίπε και ἔρασιτις τὸν ἵππουσ . . . Ἢ δὲ ἀμαξή ἀνεχώρησεν ἐκδρομῶσ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ παράφρονσ ἐτάθη και ἀφῆκε στεναγμῶν γοασῶν ἀλλ' ἀνακαθῶν εὐθὺς τὴν ἀκατάσχετον δρόμον του διὰ των προαμῶν και τῶν βυκαίων τὰ ὁποῖα ὑπερεπέδα με δύνωμιν και ἐλαφρότητα ὑπεράνθρωπον, ἐβλασεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ὁδόν.

Ὁ ἀμαξήλατός, παρακούων τὰς παρακλήσεις τοῦ καλοῦ ἱερέωσ, παρῶτροσ και διὰ τῆς φωνῆσ και διὰ τῆς μίστυροσ τοῦσ ἵππουσ του, ἦγάθῃ και αἰώνησ, δὲν ἐτόλμων νὰ στρέφῃ διὰ τοῦ παραθύρου τὸ βλέμμα πρὸσ τὸν ταλαίπωρον ἐκείνον, ὁστις ἐστρέφθη εἰς κίνδυνον τῶνσ φοικῶν . . . Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤκουσεν ἀκροῖν μου τὴν θερμῶδη φωνή του, και ἰδὼν χεῖρα λευκὴν και ἰσχνὴν, ἀράξασαν τὸ χεῖλοσ τῆς θηρίου, αὐτὸν δὲ ἀναστρέψαστα.

Ὁ ἀμαξήλατός, ἠπείθησ κατὰ τὴν θερμῶδη φωνήν την πύλον, θὰ ἐνόησε τὴν κίνδυνον, διότι ἀνεγείτισε τοὺσ ἵππουσ του. Ἦτο δὲ καιρός· διότι ὁ ἀλλοίωσ κα-

ράφρων, κρεμάμενοσ ἀπ' ἐνὸσ μόνου βραχίονοσ, ἐσῦρετο ἐξιντληκῶνοσ εἰς τὴν ὁδόν.

Ἦξεύσαντες ἀμέσωσ ὁ τε ἀγαθὸσ ἱερεὺσ και ἐγὼ, ἐπεσπευθῶμεν νὰ πρῶνομεν τὸν ταλαίπωρον ἐκείνον, και νὰ τὸν καταπαύσωμαν ἢ ἀφῆσ τὴν ἀμαξάν. Ἢπὶ ζωῆσ μου σὲ βεβαίωθ δὲν θὰ λησμονήσω τὸ οἰκτρῶν ἐκείνο θέημα.

Ὁ παράφρονσ, τὸ μὲν γόνυ στήριζων ἐπὶ τῆς ἀναβίθροσ, τὸ δὲ σῶμα κλῖνον πρὸσ τὰ ὑποσθεν, ἐσφιγγοσ σπασμῶδησ τὴν κλειδα τῆσ θυρίδοσ. Οἱ ὀφθαλμοί του, εἰτινωσ ἴσαν κλεισται, ἀναγλίτσαν ὅτ' ἐπλησιάζαμεν πρὸσ αὐτόν, ἢ φυσιογνωμία του ἐλαβεν ἐκφρασειν χροασ και εὐγνωμοσύνησ, και αὐτόσ μὰς εἶπε με φωνὴν τοσοῦτω περιλυπον και τοσοῦτω γλυκειῶν ὡστα ἀνατριχίαστα.

— Ἦξευρε ὅτι θὰ μὰ ἀποδώσετε τὴν Χριστιανίαν μου.

— Πάντοτε τὴν γυναικὰ αὐτήν, ἐφιθύρσεν ὁ ἐρημέριωσ. Ἐπειτα δὲ ἀνασκηκῶσασ τὸν ἀθλιον ἐκείνον ἐπείσθεσ με φωνὴν ἐντονωτέρων, ὀάξθῃ, Κ. κἀμα . . . Ἠλπίθθ θὰ τὴν ἰδίω γρήγορα.

— ἂ! εἶπα ὁ παράφρονσ στενάξασ βαθὺ και πρῶσπεθῶσ μετὰ τῶν νὰ ἀνεγερθῇ διότι πωσον ἐλγε πληγῶσαι τὸ θεῖόν του γόνυ και αἶμα ἐρέειν ἰκανόν.

Ἠλπίων τὴν μίστυρα τοῦ ἀμαξήλατοσ, και, ἐν τῇ ἀγῆ μου, θὰ συντρέφῃ τὸσ ὤμουσ του ἐάν δὲν ἀποκαρῶντο ταχέωσ. Ἦτοτε, τῇ βοουβίῃ τοῦ ἱερέωσ, ἐκδιήσασμεν τὸν παράφρονα ἐπὶ τοῦ χέριου, και ἐπεσπέθραμεν τὴν κλειδὸν του.

— Ἠλπίθθ σου ὁ καιρός! με εἶπεν ὁ Κ. Μαυρίκιωσ, διέξασ με μακρὸν ὑπερέτασ, αἰτινωσ παρατηρήσαντεσ τὴν φωνὴν τοῦ παράφρονοσ ἤρχοντο τρέγοντεσ πρὸσ κἀτόσ. Μετ' ὀλίγον οἱ μὲν ὑπερέτασ μετέφερον αὐτόν ἐπὶ φοικῶν τῷ ἱεροῦν κατεσκαυῶσαν ἐκ κλειδῶν πρακίμων, ἡμῶσ δὲ, ἀνακύβοντεσ εἰς τὴν ἀμαξάν, ἐκαθῆσασμεν κεντρικῶνοσ ἀπὸ τῆσ ὀλιθερῶν ταυτην συντάσσων.

Ἐπεθύρομαν νὰ μάλω τὴν ἱστορίαν τοῦ δυστυχῶσ ἐκείνου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συνοδοιπόροσ μου δὲν ἐφαίντο ἐνδιήθετο; νὰ με διαγράθῃ αὐτήν, δὲν ἐτόλμων νὰ τὴν παρακαλέσω, μὴ θέλιον ἀλλωσ νὰ δεῖξω περιέτριαν πιθανῶσ ἀδιείρητον.

Ἦρα ὀλιθικῶνοσ παραλίθην ἐκτοτε. Ὁ ἀμαξήλατός στρεφέει πρὸσ τὸν ἱερέα, ἐδειξε νέον ἐρχόμενον μακρῶν.

— Ὁ Κ. Φαβρίκιωσ . . . ἰδοῦ ὁ Κ. Φαβρίκιωσ ἐρχεσται μὴ τὸν ἀναγέριωσ παρακαλῶ τὸ δυστύχημα τοῦ θεῖου του· διότι ἐάν μάθθ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἢ αἰτία εἶμαι αἴτιωσ νὰ με φωνεῖσθ.

— Καλὰ, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺσ· ἀλλὰ τοῦτο ἄσ σὲ χριστιανῶσθ ὡσ μαθημα.

Ὁ φράγασ κεντρικῶνοσ ἐρυθρίασασ τὴν κεφαλὴν, και ἐμῶσισε τοὺσ ἵππουσ του.

— Στάσσο, εἶπεν ὁ ἱερεὺσ, πρέπει νὰ ὀμιλήσω τὸν Φαβρίκιον . . . Συγχώρησέ με, κύριε, εἶπε στραφέει πρὸσ ἐμέ, διὰ τὸ νέον ἐμπόδιον . . . ἀλλ' ἢ αἰτία θὰ μὲ δικαιολογήσθ, ἐλπίζω.

Ἐκκλῖνον ἀμέσωσ τὴν κεφαλὴν ἐν εἰδεί συγκατα-

θέσειωσ. Ἐπλησιάζαμεν ἐν τῆχει τὸν νέον τὸν ὁποῖον τοσοῦτω ἐφῶντο ὁ ἀμαξήλατός και σὲ βεβαίωθ ὅτι γρόνον θὰ τὸν κατέβησεν. Ἦτο νέωσ, ὑψηλόσ, ζανθὸσ και ὠχρὸσ, ἔχων φυσιογνωμίαν γλυκειῶν και ὑπερέφρονον συγγρόνωσ, ὀφθαλμοὺσ μεγάλουσ και ἱλαροὺσ, μίστυρα μακρὸν, μέλανα και στρεπτόν, μικρὰ δὲ τῆσ οὐλῆ ἐπὶ τῆσ ἀριστερῆσ παρεῖασ ἰδύθεν εἰς τὸ ἦρόσ του ἐκφρασειν εὐλικρινείωσ και γενναίωσ. Ἐκφρασει ἐνδύμα μακρῶτοῦ γεματοῦ, και ἐκκλίνωσ διὰ μακρῶσ καπνοσύριγγοσ.

Ἢ ἀμαξή ἐστάθη πλησίον αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐφημέριωσ, προτεινωσ τὴν κεφαλὴν, τὸν ἐκράξε διὰ τοῦ ὀνοματόσ του.

Ὁ νέωσ ἦλθε πρὸσ ἡμὰσ, και ἀφοῦ πρῶτον ἐχαιρέτισεν ἐκβαλὼν τὸν ἐκ σπυλονοῦ δέρματοσ πύλον του, ἐσφιγξῆσ περιπαθῶσ τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέωσ.

— Ἦπάγεις εἰς τὴν οἰκίαν σου Φαβρίκιε;

— Καί, Κ. Μαυρίκιωσ· πρὸ ἐνὸσ μὲνοσ δὲν ἰδα τὸν θεῖόν μου . . . ἠξεύρετεσ ὅτι ἀπὸ τῆσ ἡμέραν . . .

— Καί, ναί, ἠξεύρω, ἀπεκρίθη διακόψασ τὸν λόγον του ὁ ἱερεὺσ . . . και ἔρχεσται ἀπὸ Ἀιδελοβέργαν;

— Καί, ὅπου ἰδα τὸν ἱερόν Ἰουλίον Μίεμεροσ· ὅστις ὑπότρεται νὰ θεραπεύσθ τὸν θεῖόν μου, ἐάν συγκατατεθῇ νὰ ὑπάγθ νὰ κατοικήσθ εἰς τὴν ἐξοχὴν του.

— Και ἔχεισ σκοπὸν νὰ τοῦ τὰ προτεινῆσ;

— Ναί, με γνωρίζει και με ἀκούει ὡσ μακρὸν παιδίον . . . Ἐλπίζω νὰ τὸν καταπαύσω.

— Ἄκουσε, Φαβρίκιε, και μὴ λυπηθῆσ, εἶπεν ὁ ἐφημέριωσ· σφίξασ τὴν χεῖρα τοῦ νέου. Ὁ θεῖόσ σου, τὸν ὁποῖον ἀπηντήσασμεν, ἐρύσκειται σήμερον εἰς μεγάλην ταρχήν· τὰς ὀλίγον νὰ πᾶθ διὰ τὴν γοασαίαν σου ἰδέον. Ἐρμηστεν εἰς τὴν ἀμαξίαν μου και ἐπλήγωσασ τὸ ἐν τῶν γονάτων του· ἀλλ' ἀνευδύνωσ. Ὁ κύριωσ οὔτοσ και ἐγὼ ἐπεσκέφθραμεν τὴν πληγὴν του, και τὸν περεδῶκαμεν εἰς χεῖρασ τῶν ὑπηρετῶν του. Μὴ φοβῆσαι, ὅταν ἐπιστρέψω θὰ ἐλθω εἰς τὴν οἰκίαν σου.

Ὁ Φαβρίκιωσ, ὅστις ἠκούσεν ἀσθμαίνων τὸν ἱερέα, προσήλωσεν ἐπ' ἐμέ βλέμματα εὐγνώμονα, και εἰπῶνασ τὴν χεῖρα,

— Σ' εὐχαριστῶ, κύριε, εἶπε με ἥθοσ ἐξηγοῦν εὐγνωμοσύνην, σ' εὐχαριστῶ και ἐκ μέρουσ του και ἐκ μέρουσ μου . . . Ἰγίαινε, Κ. Μαυρίκιε.

Ἦίπε και ἀπεμακρῶνθη ταχέωσ.

— Κύριε, με εἶπεν ὁ ἱερεὺσ με φωνὴν γλυκειῶν, ἀφοῦ ἐπανελάθε τὸν δρόμον τῆσ ἡμαξῆσ, ἠργοπὸρησασ ἐξ αἰτίας μου τὸ κατ' ἐμέ, ἐπειδὴ ὁ καιρόσ μου ὄλοσ ἀνῆκει εἰς τοὺσ δυστυχέισ, εἶτε ἐδῶ, εἶτε ἀλλοῦ ἐκπληρῶ τὸ χροῶσ μου εἶναι τὸ αὐτό. Συγγῶρησέ με λοιπὸν παρακαλῶ διὰ τὸ θάρροσ μου· ἐάν εἶχα ἄλλον συνοδοιπόρον ὁλ ἦτον ἴσωσ ὀλιγώτερον ὑπομονητικὸσ, ἢ ὀλιγώτερον φιλόνομοσ. Σ' εὐχαριστῶ λοιπὸν κύριε, διὰ τὴν εὐγένειαν και διὰ τὴν εὐπυλαγγίαν σου.

ἂν περιστάσεισ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποῖων ἠργοπὸρησασμεν, ἐπρόσθεσεν ὁ ἱερεὺσ, σ' ἐπροξένησαν, ὡσ ὑπο-

θέτω, κακὴν ἐντύπωσιν . . . Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ἕρθεσ εἰς δρᾶμα οἰκογενειακόν, θὰ σὲ διαγρῶθῶ παραλαίωσ μου τινὰ ἀνακμήσεισ διὰ νὰ σὲ δεῖξω πόσην ὑπόληψιν συνέλαβα διὰ σέ. Ὁ ἀποκαθῶ λοιπὸν, κύριε, εἰς τὴν καρδίαν και εἰς τὴν νόον σου και ἔχε εἰς τὴν περιέργειαν σου, τὴν ὁποῖαν βεβαίωσ δὲν θὰ ἐσπευδα νὰ εὐχαριστήσω . . . Ἠλπίτετεσ ὅτι εἶμαι εὐλικρινῆσ.

— Και διὰ τοῦτο σ' εὐχαριστῶ.

— Διηγοῦμαι κάκιστα, ἐπανελάθεσ συνεσταλμένωσ, ὁ ἱερεὺσ παρουσιάσασ με τὴν σιγαροθήκην του· ἀλλὰ τὰ ἀβάνα αὐτὰ σιγᾶρα θὰ καταστήσων συντομωτέρων τὴν διήγησίν μου.

Ἢδὲ ἦσαν τὴν χεῖρασσαν προσφορῶν, και καλοκαθῆσασ εἰς τὴν γωνίαν μου, ἤκουσα μετὰ προσοχῆσ τὴν διήγησιν.

— Μὴ φαίνεται ὅτι σὲ εἶπα τὸ ἔνομα τοῦ δυστυχῶσ τὸν ὁποῖον ἀπηντήσασμεν ὀνομαζέσται Ἐβρίκιωσ Ἰευνόδοσ Ἀρνῶν· δὲν θὰ σὲ ἀναφέρω τίποτε περὶ τῆσ παιδικῆσ του ἡλικίωσ τὴν ὁποῖαν ἐπέσασεν εὐθὺμωσ και γωριεσ φροντίωσ· ὅταν ἐφῶσεν εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτοσ ἀνηγορεύθη βασιλεύσ τῶν μαθητῶν τοῦ πανεπιστημίου μας. Ἦλαθε λαμπρὸν ἀνατροφῆν, και ἔγεινε ἐξιωσ υἱόσ τῆσ παλαιῆσ Γερμανίωσ. Ἦτον ζωνέροσ και ἀκάματοσ, ἀξιόλογοσ ἵππεύσ, ἀριστοσ πυροβολιστήσ, ἐπιτηθειδίτωσ μονομάχοσ, παίκτησ ἀπαθῆσ και φαιδρότωσ σπύτροσ. Οἱ συμμαθηταί του, ὅχι μόνον δὲν τὸν ἐφῶνον ἀλλὰ και τὸν ἠγάπων. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὰσ σπουδὰσ του ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον φέρον μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀγάπην και τὴν συμπάθειαν ὄλων, και ἐλθὼν κατοικήσεν εἰς τὴν ἐξοχὴν τὴν ὁποῖαν ἰδέεσ καθ' ὁδόν. Συνειδησμένοσ ὄμοσ εἰς ζῶν πολυτέρωρον και ἀνῆσταν σου ἰδέον. Ἐρμηστεν εἰς τὴν ἀμαξίαν μου, ἐάν ἀφοῦ μάλιστα ἀπέθανε και ἡ μήτηρ του. Ὁ μόνωνοσ και γαλήνωσ βίωσ δὲν ἐσμεβελάξετο με τὴν ἐνδερμον καρδίαν του.

Ἐσπέραν τινὰ τὸν ἀπάντησα καθήμενον εἰς τὴν ἄραν τοῦ δρόμου, προσκλωμένοσ ἔχοντα τοὺσ ὀφθαλμοὺσ εἰς τὰ κωδινοσστάσια τῆσ πόλεωσ, και βυθισμένοσ εἰς βαθεῖσ λογιημάσ. Μόλισ δὲ με παρετήρησε και ἐλθὼν με σπουδῶν πρὸσ ἐμέ.

— Χαίρω, με εἶπε, φίλιωτε Μαυρίκιε, ὅτι ἦλθεσ· ἐγὼ μεγίστην ἀνάγκην τῶν συμβουλιῶν σου, και διὰ τοῦτο ἐσκόπευα νὰ μεταβῶ αὐριον εἰς Μανιάμ διὰ νὰ σὲ ἰδῶ. Ἐπειδὴ ὄμοσ σ' εὐρίσχω εἰς τὸ ὑποστατικόν μου, σὲ κάμνω αἰχμάλωτόν μου. Μὴ φοβῆσαι δὲ διότι θὰ σ' ἐλευθερώσω γρήγορα μετὰ τὸ δαῖπνον τὸ ἄχημά μου θὰ σὲ φέρῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου.

Ἢδὲ ἦσαν τὴν πρόσκλησιν του, και μετὰ τὸ δεῖπνον, ἀφοῦ ἐπανήλομεν εἰς τὸ γραφεῖόν του, με ἐξωμολογήθη ἐρυθρίων, ὅτι ἠγάπα τῆσ θυγατέρωσ τοῦ περιφῆμου ἱατροῦ Οὐέλλερ, τὴν Μίαν, και ὅτι ἠθελε νὰ τὴν ζητήσθ ἀπὸ τὸν πατέρα τῆσ. Ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι δὲν ἠθῶνετο ἀρεκτόν θάρροσ διὰ νὰ ὀμιλήσθ μόνωσ, και ὅτι εἰκοσῆσ ἐξῆλθεν ἔχων ἀπόφασιν νὰ τὴν ζητήσθ, ἀλλ' ὅτι πάντοτε ἐπέστρεψε χωρὶς νὰ ἐκπληρώσθ τὴν ἐπιθυμίαν του. Ἐπρόλαβα τὴν πρότα-

σιν τὴν ὁποῖον ἠτοίμαζέτο νὰ με κόμη, καὶ τὸν εἶπα ὅτι ἀνελάμβαναι ἐγὼ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ὁ ἰατρός Οὐέλλερ ἦτον ἀρχαῖος φίλος καὶ συμπαθὴς μου, καὶ δὲν εἶχε δυσκολίαν νὰ τὸν δηλιήσω μὲ ζέσιν.

Ὁ Οὐέλλερ ἐφοβήθη νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν κόρην του διότι ἡ ὑγεία τῆς ἦτον ἐπισηφαλής· ἀλλὰ τὸν κατέπεισσε ἐπὶ τέλους, καὶ ἐντὸς δύο μηνῶν ὑπέγραψα τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου τοῦ κόμητος Ἑρρίκου μετὰ τῆς Κ. Μίνας Οὐέλλερ.

Ἡ νέα κόμησσις Ἀρνάϊμ, τῆς ὁποίας μὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ ζυγγραφίσω τὴν εἰκόνα, ἦτον ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ ἐκείνα πλάσματα, ἀπὸ τὰς γλυκειὰς καὶ χαριτωμέναις ἐκείνας νέας τὰς ὁποίας οἱ ποιηταὶ μαλαμαζάνου ὡς τύπον τῶν ὠριωτέρων ἐρωτικῶν στίχων τῶν εἶχε μαζγάλους ὀφθαλμούς κυκνοῦς, δικυγείας ὡς τὸ νερὸν τῶν λιμνῶν μας, καὶ σκεπαζομένους ἀπὸ μακρὰς καὶ μακρὰς βλεφορίδας· κόμη μακρὰ καὶ ξανθὴ ἔπιπτεν ὡς μετὰξὴ ἀπαλήεις τοὺς λευκοὺς ὤμους τῆς· τὸ ἀνάστημά τῆς ἦτον λεπτὸν καὶ ὑψηλόν, αἱ χεῖρες λευκαὶ, οἱ ὄνυχες ῥοδοχρόματοι ἦτον ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ ἄκρον ζωτὸν τοῦ κἀλλους καὶ τῆς χάριτος. Ἀλλὰ, φεῖ! ὁ θάνατος εἶχεν ἐγγίσει μὲ τοὺς σιδηροὺς τοῦ διατύλου· τὸ ἐφάμερον ἐκεῖνο ἄνθος, καὶ ὁ ταλαίπωρος Οὐέλλερ καθυπόθη τὴν ἐπιστήμη του τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀνέγνωσεν εἰς τὰ ἄρματα χεῖλι τῆς κόρης του, εἰς τὰ κόκκινα ἐξέγοντα μῆλα τῶν παρεῖων τῆς, εἰς τὰς κυανὰς φλέβας τῶν χειρῶν τῆς, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην λέξιν, ἠθιωτικὴ!

Δύο χρόνοι παρήλθον, χρόνοι χαρᾶς καὶ ἐλπίδος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ κόμης ἀπέκτησεν υἱόν, ἀδύνατον, ἰσχυρόν, ὅστις ἄμωι, χάρις εἰς τὸς φροντῖδας τῶν περὶ αὐτὸν, ἐφάνητο ὅτι ἐμελλε νὰ ζῆσῃ. Ἀλλοίμονον ὅμως! ἡ εὐτυχία ἦτοι ἐπισκέφθη μίαν ἐσπέραν τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρνάϊμ ἐνὸς ἐσθιαίου οἰκιδάτου τοῦ χοιρίου, ἐμελλε τυχθεὶς νὰ ῥάξῃ χωρὶς ἑσπερὶ ἐπιστρέψῃ πλέον! Ἡ ὑγεία τῆς κομῆσσις ἀγρωτέρας ἡμέρας τῆς ἡμέρας καὶ ἡ νόσος, ἥτις κατέστρεψεν ἐπιβουλὰς αὐτὴν, ἀνεπέτυχθη ἔτι μάλλον ἀπ' ἐκείνης, μεταβάσασα εἰς ἐπίσημην πτωχῆς τῆς ἀνοσοστασίας, προσεβλήθη ἀπὸ τὸ φύρον. Εἶχε βαρῆα ζῆρὸν καὶ ἀδιάκοπον καὶ ἔπιπτε συνελθὼς ἀίμα. Οἱ περιηγηταὶ τῆς Γερμανίας ἴατροι, τοὺς ὁποίους ἐσυμβούλευθη ὁ κόμης, ἦσαν ὁμόφωνοι· ἡ Μίνα δὲν ἐμελλε πλέον νὰ ἐξαναίδη τὸν ἥλιον οὔτε τὰ ἄσθη τοῦ Μαιού. Ἦτον τότε τέλος Ἰαννουαρίου, καὶ, κατὰ τὴν πρόγνωσιν τῶν ἰατρῶν, ἡ νέα δὲν θὰ ἠγοπόποιε ν' ἀποθάνῃ· οἱ πνεύμονές τῆς ἦσαν σπυδαῖν ἐξαρκασμένοι, καὶ πᾶσα βολήεια τῆς τέχνης ἀπέβαιναν ἀνωρελές. Ὅταν ὁ Ρευνόλδος ἔλαμψε τὴν τρομερὰν ταύτην ἀπόφασιν, ἡ σθένη ἐλλείπουσαν τὴν καρδίαν του, καὶ ἄλαρυ φλογερὰ ἔβρουσαν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, οἵτινες ἦσαν κόκκινοι ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τοὺς κόπους.

Ἐφθασε τέλος καὶ ἡ φοικωδὴς ἡμέρα. Ἦσαν τότε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κομῆσσις, καὶ ὁ Ρευνόλδος, ὅστις κατεσπαράττετο ἀπὸ ὀλέθρια πρῶτα δόματα, μὲ παρκαλάσσει νὰ μείνω. Ἦμεθα ἅλοι συναγμένοι τὸ ἔσπερας εἰς τὴν μεγάλην αἴθυσσαν τοῦ κάτω πατώματός, ὡς ἐσυγκοινωνοὶ ἀμέσως μὲ τὸν κῆπον. Ἡ

νὸς ἦτον καθαρὰ καὶ ὠχρὰ· πνοαὶ σφοδραὶ ἀνέμου ἐτόρρασαν τὰ παράθυρα καὶ διεσκρόπριζαν σωροὺς χαλάζης. Ἡ Μίνα τὴν ὁποῖαν εἶχε εἶρει εἰς καλύτεραν κατάστασιν δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν κοιτώνα τῆς· ἐκάθητο κατὰ γῆς, ἐπάνω τῆς τάπητος, καὶ ἐθελεπε τὸν υἱόν τῆς παίζοντα μὲ μικρὸν καττάκιον· τὸ βρέφος ἐξεκαρδίετο ἀπὸ τὸν γέλωτα βλέπον τὸ ζῶον τρέγον κατόπι τῆς κυλιομένης σφαίρας, ἡ δὲ Μίνα ἐμειδία καὶ ἐπεριπύσαστο αὐτό. Ἀλλ' αἴφνης τὴν ἴδεν ὠχρὰσσαν καὶ ἀνασηκωθείσαν μετὰ σπουδῆς· ἡ ἀκιστερὰ χεὶρ τῆς ἐκύλλησεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς, ἐνῶ μὲ τὴν δεξιὴν ἐξήτει στέρνισμα· φωνὴ γοῆρᾶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στήθος τῆς· καὶ αὐτὴ ἔπεσεν ἀναίσθητος εἰς τὸν τέπητον· κόμητα αἵματος ἔβρεξεν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς, καὶ καταμίανεν τὴν ὠραίαν κόμην τῆς ἥτις εἶχε λυθῆ ὕταν ἔπεσεν. Ὅλα δὲ ταῦτα συνέβησαν μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς, ὥστε μόλις ἐπροσβλάσαμεν νὰ τρέξωμεν πρὸς αὐτήν. Ὅταν δὲ συνῆλθον, ἐκαμε νειμὸν ὅτι δὲν ἐδύνατο ἀκόμη νὰ δηλιήσῃ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς πρὶςηλωθήσαν εἰς τὸ τέκνον τῆς τὸ ὁποῖον ἐχάιδευε τὸ καττάκιον, εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς διεχθῆ ἀμέσως λιπὴ, καὶ δύο δάκρυα ἔπεσαν εἰς τὰς τρεμοῦσας χεῖρας τῆς. Μί εὐευσεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ βάλῃ τὸ τέκνον τῆς εἰς τὰ γόνατά τῆς, καὶ σπύσας τὸ ἔδωκε εἰς αὐτήν. Περιπτύχθισα τότε τὸ βρέφος· καὶ προσηλώσασα τὸ βλέμμα εἰς τὸν Ρευνόλδον ἥτις ἐκάθητο γονακιστὸς πλησίον τῆς, ὠχρὸς καὶ ἀδύνατος ὡς μάρμαρον, εἶπε πρὸς αὐτὸν μὲ φωνὴν ἀδύνατον καὶ γοῆρᾶν, ὡς μνημονὴ τῆς ἡγῆσθαι.

— Ἐτελείωσα, Ρευνόλδος μου . . . ὁ ἰατρός εἶχε δίκαιον ὕταν εἶπεν ὅτι δὲν θὰ ἴδῃ πλέον τὰ ὠραία βόδια τοῦ μαιού. Ὅλα τὰ χέουσα, φίλτατέ μου. Ἰγίαινε, ἦλιε τοῦ μαιού, ὁ ὁποῖος ἐθέριμαίνας τὰς ψυχρὰς χεῖράς μου . . . Ἰγίαινε . . .

— Μίνα! Μίνα! ἀνέκραζεν ἔξω φρενῶν ὁ Ρευνόλδος, καὶ κυλιόμενος εἰς τοὺς ποδας τῆς ψυχροῦ βαρῆσσις.

— Ἀκουσέ με, Ρευνόλδος . . . δὲν ἐπιθυμῶ ν' ἀποθάνω ἔχουσα τὴν φοικωδὴ λογισμὸν ὁ ὁποῖος κατεσπαράττει τὴν καρδίαν μου ἀφ' ἧς ἡμέρας χέουσα τὴν καταδίκην μου . . . Ἦδὲν ἀγαπῆς τὸ τέκνον μας . . . ἀκούσου με . . . καὶ . . . Θεὸς μου . . . δὸς με ἀνίκανον . . . νὰ μὴν ὑπανδρεύῃς . . . θὰ . . . τὸ φρονεῖτε ἐκεῖνη . . .

— Μίνα! Ὁραζομαι εἰς τὸν Θεόν! ἀνέκραζεν ὁ Ρευνόλδος.

— Ἰούμωριτῶν . . . ᾄ! πάπα μου! . . . Δὲν θέλω, ἦχι, δὲν θέλω . . . Ἄ! Θεὸς μου! θὰ ὑπάγω νὰ ἴδῃ τὰ βόδια τοῦ Κυρίου, εἶπεν ἡ ἀγωνισάσα σπαράσσασα, καὶ σπρίγγουσα τὸ βρέφος εἰς τὸ στήθος τῆς.

— Μνημᾶ! . . . μνημᾶ! . . . θὰ μὲ πιεῖς ἀνέκραξε τὸ ταλαίπωρον, προσπαθοῦν νὰ σωθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς νεαρῆς.

Τὸ ἀνοσηλωσὸ ἀμέσως καὶ ἐκθῆκα ὄρημαίος ἀπὸ τὴν αἴθυσσαν, μὴν ὑπερέβαινεν τὸ τρομερὸν ἐκεῖνο θεάμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ρευνόλδος ἐφουγεν ἐπίσης φωνάζων ὡς παράφρων, κτυπῶν τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς ἔ-

μας τῶν τοίχων, καὶ σχίζων μὲ τοὺς ὄνυχας τὸ στήθος του. Μετὰ ταῦτα κρίσις νευρική διεδέχθη τὴν μάστιγαν του, καὶ οἱ ὑπερέβαινεν τὸν μετέφεραν ἀναίσθητον εἰς τὸν κοιτώνα του.

— Ὁ ταλαίπωρος νέος! ᾄ! ἐννοᾶ, ἀνέκραξε τεταραγμένως, ἀπὸ τὴν λύπην του ἐτρελάθη.

— Ὅχι, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς, ὁ κόμης Ρευνόλδος ἐμελλε νὰ δοκιμάσῃ καὶ νέον λυπηρότερον μαρτύριον . . . Διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῶν περηγορητικῶν μου λόγων τὸν ἀνεκάλεσα εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Τὸν ἐβλεπον ἀκόμη τὸ τέκνον του εἰς τὸ ὁποῖον ἐσυγκέντρωσεν ὅλην τὴν πρὸς τὴν Μίναν ἀγάπην του· αὐτὸ ἦτον ἡ μόνη ἐλπίς καὶ ἡ μόνη χαρὰ του εἰς τὸν κόσμον τοῦτον.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μίνας ὁ κόμης ἐξῆ μεμνημένος, καὶ δὲν ἐξήρχετο παρὰ ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσαι μὲ τὸσσην γεννιότητά ἡ ταλαίπωρος συζυγίς του, δηλαδή, διὰ νὰ φέρῃ μόνος βοηθήματα καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Μετ' ὀλίγον ἐμελλον νὰ συμπληρωθοῦν δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μίνας, καὶ ὁ κόμης ἀπεράτισε νὰ ἀγρυπνήσῃ τὴν νύκτα τοῦ θανάτου τῆς προσευχόμενος εἰς τὴν αἴθυσσαν ὅπου ἀπέθανεν, ἔχων καὶ τὸ τέκνον του πλησίον του. Τὸ δευτέρωρον, ἡ αὐτὴ ὕελλα, ἡ αὐτὴ ὠχρότης τῆς νυκτός, ἡ αὐτὴ ἀγριότης ἦσαν καὶ ὅταν κατέβῃ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ λυπηρὸν χρέος του. Μία ὥρα παρήλθεν ἐν σιωπῇ καὶ μελέτῃ, ὅταν ἡ ὕελλα ἐγαγε τὸσσην σφοδρὰ, ὥστε ὁ Ρευνόλδος ἤνοιξε τὴν θύραν διὰ νὰ ἴδῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο θέαμα, καὶ νὰ δροσίσῃ τὸ φλεγόμενον μέτωπόν του· ὠπισθοδρόμησεν ὅμως ἐντρομος, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ προσφέρῃ λέξιν . . . Τὸ φάντασμα τῆς Μίνας ἐφάνη ὄρθιον ἐμπροσθέν του. Νέα τις ἐπαίτις, ὠχρὸς ὡς ὁ θάνατος, ἔστεινε πρὸς αὐτὸν τὴν κάτωχρον χεῖρά τῆς, ἐπικαλουμένη μὲ φωνὴν ἐκλείπουσαν. Ἐξ αἰτίας ταλαιπωριῶν φιλοξενίαν καὶ ὀλίγον ἄρτον. Παρατηρήσασα τὴν φλόγα τῆς ἐστίας, ἐπροχώρησεν ὀλίγον· ἀλλὰ καταβεβλημένη ἀπὸ τὸν κόπον, ἔπεσεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ὅπου ἀπέβηκεν ἡ κόμησσις Ἀρνάϊμ. Τσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἁμοσύνη τῆς καὶ τὴν Μίναν, ὥστε τὸ παιδίον, μόλις τὴν ἴδεν, καὶ ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς λέγον·

— Ἴ! μαμά μου . . . ἐγὼρσιες! . . . Σὲ γνωρίζω ἂν καὶ φρεῖς παλαιὰ ἐνδύματα.

Μετὰ ἐξ ἡμέρας ὁ Ρευνόλδος, λησμονήσας τὸν ἕρκον του, ἐνυμφεῖθη μυστικὰ τὴν πτωχὴν ταύτην γυναῖκα. Ἐτόλμησε νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄθλιος ὅτι ὁ Θεός, οἰκτεῖραν τὴν θλίψιν καὶ τὴν ἀπομάνωσιν του, ἐκαμε θαῦμα πρὸς χάριν του . . . Ἐννοεῖς κάλλιστα, κύριε, ὅτι ἄμα μαθὼν τὴν εἰδησιν ταύτην διέκοψα τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις μου· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα συμβεβάντα τὰ ἔμαθα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ φαβρικίου.

Χριστίνα, ἡ νέα κόμησσις Ἀρνάϊμ, ἦτον κόρη ἀξιωματικοῦ Οὐγγρου ἀποθανόντος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ καλὸς αὐτὸς στρατιωτὴς εἶχε κάμει πολλὰς θυσίας διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν θυγατέρα του λαμπρὰν ἀνατροφὴν· αὐτὴ δὲ μείνας ὀρφανή, ἐπροσκολλήθη ὡς διδασκάλισσα εἰς πλουσίαν μαλδαυικὴν οἰ-

κογένειαν, ἥτις, ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν δεινὴν θέσιν τῆς, τὴν ἐπεριποιεῖτο ὡς τέκνον τῆς. Μεγάλη διαφορά ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ζωῆς, καὶ πλουσιότητος, καὶ μεταξὺ τῆς πτωχείας ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἐπέλασε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός τῆς, πλησίον ἀδελφοῦ τινος συγγενοῦ τῆς ὁποῖαν ἐβοήθη διδάσκουσεν τὰ πτωχὰ παιδία τοῦ χοιρίου. Ἡ Χριστίνα μετέβη ὡς εἰς ὀχυρᾶτος ἀπὸ τὴν ἐνδειαν καὶ τὰ βάρη, εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν χαρὰν. Ἀλλ' ἡ τσαύτη εὐτυχία ἦτον ὑπερβολικὴ δι' αὐτὴν ἔχουσαν ψυχὴν ἐνθερμὴν καὶ ἀδύνατον. Μεθυθεῖσα ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς νέας αὐτῆς ζωῆς, ἐλησμονήσασα μετ' ὀλίγον τὴν ἀληθῆ θέσιν τῆς, καὶ ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς ἣν ἦτον καὶ ἡ νέα τῆς ὁποῖαν ἐπαυδοκῶνται. Ὁ πόλεμος ὅς τις συνέβη ἀκαλοῦτως εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Γερμανίας, ἀνέτρεψεν ὅλα τὰ φιλόδοξα σχέδιά τῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, κατηγορηθεὶς ὡς συναμωδῆς, ἀνεχώρησε λαθραίας· ἡ δὲ περιουσία του ἐδραμεύθη καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τῆς Χριστίνας, τὴν ἔδωκε ποσότητα τινὰ χρηματικὴν καὶ τὴν ἀπέπεμψεν. Ἡ Χριστίνα ἐξῆτος καιρὸν τινα οἰκονομικῶς προσπαθοῦσα νὰ εἴρῃ νέον πόρον ζωῆς· ἀλλ' αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις αἱ ὅποιαι κατετάρασαν ὅλον τὸν κόσμον παρεῖλθον τὰς προσπάθειάς τῆς, καὶ ἡ ταλαίπωρος νέα, μὴ εὐρίσκουσα οὔτε κἂν ἐργάζετον, ἔπεσεν εἰς ἄκραν δυστυχίαν. Οὕτω ζητοῦσα ἐλεημοσύνην ἐφθασεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρνάϊμ, ὅπου τὴν ἀνέμενε ἡ τύχη. Κατὰ τοὺς πρώτους ἐξ ἡμῶν τοῦ γάμου του ὁ Ρευνόλδος ἐνόμισεν ὅτι εἶπεν ἀνάπαυσιν. Ἡ Χριστίνα ἦτον ἀπλή καὶ καλή. Ἐπεριποιεῖτο δὲ τὸσσην τὸν μικρὸν Ἰούλιον καὶ τὸν ἀνεψιὸν τῆς ἀκθρίκιον, ἡ διαγωγὴ τῆς ἐν γένει ἦτον τόσο καλὴ, ὥστε ὅλοι τὴν ἠγάπων καὶ τὴν ἐτίμων. Ἀλλ' ὡς ἡξυρῆς, κύριε, τὸ φυσικὸν εἶναι ὁ μεγαλῆτερός μας ἐχθρός, καὶ ἡ νέα αὐτὴ ἡ ὁποία ἐξῆ μεμνημένη εἰς τὰ βάρη τῆς ἐξοχῆς, μεμνημένη ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ θέλητρα τῆς, ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς ὑπερηφανίας. Ἦτον ὠραία, νέα, πλουσία καὶ πνευματωδεστάτη· φθάνει νὰ ἤθελε, καὶ μετὰξὺ τῆς ἐλεκτοτέρας συναναστροφῆς θὰ ἔλαμπεν. Ὁ κόμης πρῶτος τὴν ἠγάπησε ν' ἀρίστη τὴν μονότονον ζωὴν τῆς. Ἡ Χριστίνα δὲν εἶχε θάρρος διὰ νὰ τὸν ἐναντιωθῇ, καὶ λησμονήσασα τὸν ἕρκον τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁμοῦσι οἰκοῦν τοῦ ν' ἀφιερῶνται ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τῆς εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνδρός τῆς καὶ τοῦ τέκνου του, ἐδέχθη μὲ χαρὰν τὴν πρότασιν, καὶ ἀφῆκε τὴν ἐξοχήν. Ἰπάρχει εἰς τὸν κόσμον εἰδός τι δόξης τὸ ὁποῖον ἀποκτάται ταχέως, ἐννοῶ δὲ τὴν ψευδῆ δόξαν τῶν γυναικῶν, τῶν ὀνομαζομένων τοῦ τυρμού. Ἡ Χριστίνα ἐκαμε τοσούτον ταχέως προόδου, ὥστε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος εἰμὴ διὰ τὴν κομψότητα, τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ιδιορρυθμίαν τῆς αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τύφλωσιν τοῦ ὁ Ρευνόλδος δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀσωπὴς αὐτὴ ζωὴ ἐβλάπτει τὴν ὑπόληψίν του. Καθ' ἑκάστην νύκτα εἶχαν καὶ νέας διασκευάσεις εἰς ἄλλο δὲν ἠσχολοῦντο εἰμὴ εἰς παιγνίδια, εἰς κυνήγια καὶ εἰς θεάματα.

‘Ο μικρός Ιούλιος, από τὸν ὅποιον ἡ Χριστίνα δὲν ἠθέλησε νὰ χωρισθῆ, διότι ἀγάπα τὸ παιδίον αὐτὸ μὲ ὅλην τὴν καρδίαν της, ἀδύνατος ἐκ φύσεως καὶ μὴ θυνόμενος ν’ ἀντιβῆ εἰς ἀγριότητες καὶ διαταξιασμοί, ἐξέστηεν μικρὴν κατὰ μικρὴν, χωρὶς ποτὲ ν’ παρακαταβῆ.

‘Ο δὲ Φαβρίκιος, ὅστις τοῖς συνοδοῖς πάντοτε, ἔχων χαρακτήρα ψυχρὸν καὶ αὐταρχὴν, δὲν συνενομήθη ποτὲ μετὰ τὴν παρατροπῆν τοῦ θεῖου τοῦ ἐπισημοῦτος ὄχι τὰς φαντασίας τῆς γυναικὸς του καὶ ἐπιπλέον βεβαίως εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἐν δευτέρῳ ἐπιπέδῳ τοῦ ἐπιπέδου ἐπέβαλεν εἰς αὐτὴν νέαν γλῶσσαν. ‘Ο πολυτέλειος βίος τὸν ὅποιον διήγειν ἡ οἰκὸς γυναικὸς τοῦ Ρευνόλδου εἰς τὰ λουτρά τῆς Βάδης, αἱ ὑπέρογκοι δαπάναι, αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Χριστίνας, ἡ ἐξήντητον τὸν φθῶνον πολλῶν, καὶ μάλιστα γυναικῶν ἀμφοτέρωθεν διαγογγῆσαι, αἱ αἰτίαι ἐπροσπάθησαν νὰ προσβάλλωσι τὴν ὑπόληψιν τῆς κομίστης δι’ ἐπιβουλῶν ἀπερηλόγητων. ‘Ο Φαβρίκιος, ὅστις κατ’ ἀρχὴν εἶχε κατακροῦσαι ὅλην ταύτην τὰς συκοφαντίας, φρούρα μόνος τὸ ἀκόμηλον τὸ ὅποιον ἐνδέχεται νὰ διαρρήξῃ, εἰ καὶ ἀδίκως, τὴν ζαλοτυλίαν τοῦ θεῖου του, δὲν ἐσχημάτισεν πλέον εἰς τὰς συναναστροφάς. ‘Αλλ’ ἡ ἀναίτια τῶν συκοφαντῶν κῆρυξεν ἐπὶ μάλλον, ὃ δὲ Φαβρίκιος, παραρριθιστὴς εἰς ἄκρον, ἀπεράσισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τὸν πρότερον ἀυθόνη. ‘Αξιωματικὸς τῆς, ὅτι, ἐλέγχετο ὡς ὁ πλέον ἄφρονος κατ’ ἄκρον τῆς κομίστης, ἐτόλμησε νὰ θυμώσῃ μίαν ἡμέραν ἐνώπιόν του κατ’ αὐτῆς ὃ δὲ Φαβρίκιος, ἐπιθυμῶν νὰ μὴ διακόψῃ τὸ ὄνομά της, εἶδεν ἄλλην τινὰ πρόφασιν τὸ ἐσπέραι, καὶ τὸν προσέβλεπε τοσοῦτο ἀπειροπαθῶς ὥστε ἡ μονομαχία κατέστη ἀφροντος. ‘Ο Φαβρίκιος ἦτον ἄπειρος σημαδεύτης, καὶ ἡ ἐπιταξιασμοί του ἦτον γνωστὴ εἰς Βάδην. ‘Εἰ ἀντίπαλός του, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπέβλη τὸ ὄπλον, ἐξήγγισε νὰ πολεμησῶσι μετὰ πιστόλου, καὶ τὴν ἐπιόσαν, συνοδευμένοι καὶ ἀπὸ τοῦ μάρτυρος, μετέβησαν εἰς τὸ δάσος.

‘Ο Φαβρίκιος ἦτον ἀτάραχος, καὶ ἐμεύθη ὡς ἄνθρωπος ἔχων ὑπὲρ ἐκείνου τὴν συνείδησιν καὶ τὸ δικαίωμα. ‘Ισχυρὰ ἔδην τριάντα βήματα ἀπέναντι τοῦ ἀντιπάλου του, ὅτε εἰς τὸν μαρτύριον ταύτων, νέος τις μεθυστὴς, πλησιάζει αὐτὸν εἰπε καταραγμένος:

— Κύριε Φαβρίκιε, ἐνθουμάσαι τρέμων τὴν ἐπιταξιασμὸν σου εἰς τὸ πυροβόλῳ καὶ ἐπειδὴ ἔχεις τὸ δικαίωμα εἰς μέρος σου, ὁρᾶς μὲ μὲ μὲ σου καὶ τὸν θεόν. Μὴ φρονέσῃς τὸν δυστυχῆ αὐτόν, πληρωσέ τον μόνον.

Καὶ ἰδοὺ τὸν Φαβρίκιον μεσιάζοντα μεσιάζοντα ἀπαρῆς καὶ οἰκτοῦ, ἐπανέβλεπεν:

— Ἠξάρω ὅτι ἡ πρόσταξις μου ὅλ’ ἐφάνηται γελοία, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτους ὥρας τὰ τυχερὰ αἰσθημάτων δὲν εἶναι τὰ ἐπιταξιασμοί, ἀλλ’ ἠθέλησα νὰ ἐκλογισθῶ χρέος πρὸς τὴν συνείδησίν μου. ‘Ο νέος ἐκεῖνος ἀξιωματικὸς εἶναι τὸ μόνον ὑποστύριγμα τυχερῶν μητρῶν καὶ νέας ἀδελφῶν ἐν τὸν φρονέσῃς, αἱ ὅσαι αὐταὶ ὅλ’ ζητοῦν ἐλεημοσύνην διὰ νὰ ζήσουν.

— Λοιπὸν, ἀπεκρίθη ἀτάραχος ὁ Φαβρίκιος, ὡς μετὰ ζήτησιν συγχώρησιν ὁ Κ. Μόρδεν.

— ‘Αδύνατον, διότι ἀγαπᾷ πάντοτε.

— Δὲν σ’ ἐνοῶ, κύριε.

— Τόσον λοιπὸν ἠλλαξεν ὁ Κ. Μόρδεν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ πλέον ἡ κόμισσα ‘Αρνάμ τὸν νέον μετὰ τὸν ὅποιον τὴν ἠξαρῶσιν ὁ πατήρ της ὅταν ἦτο μικρὴ;

— Καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Κ. Μόρδεν θεωρεῖ δικαίωτον νὰ προσβῆ τὴν τιμὴν γυναικὸς τὴν ὅποιαν ἡ δυστυχία καὶ αἱ περιστάσεις ἐβίασαν νὰ ἐπιπορεύσῃ;

— ‘Ισα ἴσα δι’ αὐτὸ βεβαίως ν’ ἀποθάνῃ ὁ Κ. Μόρδεν.

— Καὶ μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὅλ’ αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ, ἠρώτησεν ὁ Φαβρίκιος ὠχρῶσας ὀλίγον.

— Σὲ ἐρωτῶμαι εἰς τὸν θεόν!

‘Ο Φαβρίκιος ἀρχῆς στεναγμῶν καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον μετὰ τὰς χεῖρας του ἔπειτα, βιάσας ἐαυτὸν, ἐκλαίσειεν τὸν ἀντιπάλον του καὶ τοὺς μάρτυρας, καὶ εἶπε μετὰ φωνὴν ὑποστύριτον τρέμουσαν:

— Κύριε, δὲν ἤμποῦν νὰ μονομαχήσω μετὰ σου.

— Εἶσαι τρελός, Κύριε; ἠρώτησεν ὁ νέος, πλαταγμῶσας τὴν μαστίγάν σου.

— ‘Οχι, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ Φαβρίκιος μεσιάζοντα, ἀλλὰ σ’ ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν θέλω νὰ μονομαχήσω μετὰ σου.

— Καὶ ὅμως ἐγὼ ὅλ’ ἐφύλαξα, ἀνάνδρε!

Εἶπε καὶ μετὰ τὴν ἄκραν τῆς μαστιγῆς του ἤγγισε τὸ πρόσωπον τοῦ Φαβρίκιου.

Τότε ὁ Φαβρίκιος ἀρχῆς φωνὴν μακροῦ, καὶ ἔρριψε τὸ πιστόλόν του. ‘Ἦν ἀναρῶν οἱ ἀντίπαλοι ἐυφρανθήσαν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἐπερίμεναν τὸ σῶνθημα διὰ νὰ πυροβολήσῃσι. Ἀπὸ κρότοι ἠκούσθησαν συγχρότως. ‘Ο μὲν ἀξιωματικὸς ἔπεσε διὰ παντός, ὃ δὲ Φαβρίκιος πληρωθεὶς τὸ πρόσωπον, μετοφέρθη ἀμετακίνητος εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ ‘Αρνάμ.

‘Ο Ρευνόλδου, μεθῶν τὸ συμβᾶν τοῦ ἀνεπιότου του, μετέβη ἀμέσως ὁμοῦ μετὰ τὴν κόμισσαν εἰς ἐπίσκεψιν του. ‘Η πληγὴ δὲν ἦτον ἐπιρροῦς, καὶ ἐντός τινων ἡμερῶν ὁ ἀσθενὴς ἀνέβλεθε. Καὶ πρῶτον ἠθέλησε νὰ μῆθῃ τί ἀπίγειεν ὁ ἀντίπαλός του, τὸν ὅποιον ἠλάττειν ὅτι ἐπλήγησεν ἐλαφρῶς, ἀλλ’ ὁ νέος, ὅστις τὸν εἶχεν ἠμελιῶν εἰς τὸ μέρος τῆς μονομαχίας, τὸν εἶπεν ὅτι ἔπεσαν ἀμέσως νεκρός.

‘Ο νέος αὐτὸς ὅστις εἶδειζε τόσον καρδίαν καὶ τόσην ἀφροσύνην κατὰ τὴν μονομαχίαν, ἀνέλαθε καὶ ἄλλο χρέος λυπηρότατον, ἦλθε νὰ φέρῃ εἰς τὸν Φαβρίκιον μικρὴν εὐλογία τῆς κομίστης εὐφρανθῆσαν εἰς τὸ στήθος τοῦ φρονεῦντος φίλου του.

‘Ηγάγε τότε ὁ χειρῶν, καὶ ἡ ἐξοχὴ τοῦ ‘Αρνάμ ἐβλάβε τὴν φρονεῦντιαν τῆς Οὐλφίως καὶ τοῦ πένθους τὴν ὅποιαν εἶχεν ὅτε ἀπέθανεν ἡ Νίνα. . . Οἱ ἰατροὶ εἶπαν ἐκ συμφύρου ὅτι ὁ μικρὸς ‘Ιούλιος ἦ ἀπέθανεν ὅπως καὶ ἡ μήτηρ του, καὶ ὅτι ἡ ἐπιστάμη των δὲν ἦτον πλέον ἰκανὴ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν του. ‘Ο κόμισ, ἐπερίμενε λοιπὸν καρτερικῶς τὴν σφικτὴν ταύτην ὥραν ὃ δὲ Φαβρίκιος σπανίως κατέβηεν εἰς τὴν αἴθουσαν. ‘Η σιωπηλὴ λύπη τὴν

ὅποιον ὑπεκρυπταν, ἐπηύχισσε τὴν γενικὴν μελαγχολίαν. Νικάτω τινὰ καὶ ὅν ὁ Φαβρίκιος, ὅστις ἐπροσπάθει νὰ λησμονήσῃ διὰ τῆς μελέτης τὰ κρυφά θύματα, ἐργάζετο εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἠνθῆσεν ἡ ὕμνα του καὶ ἐμῆκεν ἡ κόμισσα. Τὸ πρόσωπόν της ἦτον τότεν ὠχρόν καὶ τότεν ἠλλοιωμένον, ὥστε ὁ Φαβρίκιος ἐνοήσεν ἀμέσως τὸ συμβᾶν δυστυχῆ. Τὸ τίμνον τῆς Νίνας εἶχεν ἀποθάνει.

‘Η Χριστίνα ἐκάθισεν εἰς θρανίον καὶ προτῆλωσε περιλυτὰ τὰ βλέμματα εἰς τὸν Φαβρίκιον. ‘Ἦν δὲ οἷτος ἐσκηκῶθῃ διὰ νὰ ἐκβῆ, ἐμῆκεν τὸν ἐπροσπάθειν διὰ νεύματος, νὰ καθῆσθαι καὶ νὰ τὴν ἀκούσῃ.

— Φαβρίκιε! εἶπεν, ἄκουσέ με, ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ ἀναγκασθῶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν ταύτην φέρουσα τὸ μίσος καὶ τὴν κατάρτην τοῦ Ρευνόλδου. . .

— Τί λέγεις, κυρία; ἠρώτησεν ἐπιθαμνῶς ὁ Φαβρίκιος.

— Τὸ χρέος μου ἐτελείωσα. . . μετὰ μὲν εἶναι τώρα νὰ ἐξελίσσω τὸν θεὸν διὰ τὸ σφάλμα μου. . .

— Δὲν σ’ ἐνοῶ.

— ‘Οταν ὁ θεός σου μ’ ἐλέησῃ, Φαβρίκιε, ἦρην εἰς τὴν ἀκμὴν ν’ ἀποθάνω ἀπὸ δυστυχίαν καὶ πῆναν εἰς τὴν ὕδραν αὐτὴν τῆς οἰκίας σου. ‘Ο κόμισ ἐβλάβε τὴν πρότην θεοὶν τῆς οἰκογενείας του, καὶ μετὰ ἐνόησε σύζυγόν του, ἐμὲ ἡ ὅποιον ἐλησμονήσῃ τὰς πρὸς ἄλλων ὑποσχέσεις μου. Μ’ ἐδωκεν ἔνοχον, τὴν καὶ θέτην λαμπρὴν, κ’ ἐγὼ, ἡ μαρὰ, ἐδέχθη ὅλα αὐτὰ. ‘Ηλίτζα νὰ τὸν ἀναγκασθῶ προσημασθῆσαι νὰ τὸν καταστήσω εὐτυχῆ, καὶ νὰ ἀνεγερθῶ ἀπὸ τὴν ἐξουθενῆσιν εἰς τὴν ὅποιαν εἶχα πέσει. Μάρτυρ, ὁ θεός ὅτι ἐπέβλεψε γενναίως διὰ νὰ τὸ κατορθώσω. Ἄλλ’ ἡ ἀπόφραξις ἦτον ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου. ‘Ο κόσμος μετὰ παρέστη εἰς τὰς διασεδάσεις καὶ τὰς ματαιότητάς του τὸν κόσμον αὐτὸν ὅστις μετὰ εἶχεν ἀποβῆσαι, ὅστις δὲν ἐλάθειν οἶκτον εἰς τὰ δυστυχῆματα μου, ἐδυνάμην τότε νὰ τὸν ἐξουθενήσω καὶ ἐγὼ μετὰ τὴν πολυτέλειάν μου, καὶ νὰ τὸν ἐδικαιώσω πολεμῶν αὐτὸν μετὰ τὰ ἴδιά του ὅπλα. ‘Ο κόμισ, ὁ μόνος ὀδηγός καὶ μόνος φίλος μου, μ’ ἐδωκεν ὁ ἴδιος τοιαύτην ἐπιβουλὴν συμβουλὴν, τὴν ὅποιον ἐδεγῶ μὴν ἀδιστακτικῶς ἐπειδὴ ἦμην τυφλὸς. Σήμερον, Κ. Φαβρίκιε, αἱ ὀφθαλμοί μου ἠνθῆσθησαν, καὶ βλέπω καθαράν τὴν ἀβυσσον ἡ ὅποιον εἶναι πρὸ τῶν ποδῶν μου. Φηλέτω καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὸν ἐαυτὸν μου, διότι ἔγινον ἀτίμω τῶν θανάτου ἐνός παιδίον καὶ ἐνός ἀνδρός, ἐπροξένθησα τὴν δυστυχίαν σου, Φαβρίκιε, καὶ διότι δὲν ὅλ’ παρῆσα πολλὸς καρὸς καὶ ὁ κόσμος αὐτός, ὅλ’ με καταφρονήσῃ καὶ ὅλ’ με μισήσῃ.

‘Ο Φαβρίκιος ὑπεριστάσας Οὐλφίως, ἀλλὰ δὲν ἀπεκρίθη.

— Ἐγὼ τὰς ἐλπίδας μου εἰς σέ, Κ. Φαβρίκιε, καὶ σὲ ζητῶ τελευταίαν ἐκδόλυσιν, σὲ παρακαλῶ θερμῶς καὶ σ’ ἐξορκίζω εἰς τὸ ἱερτότερον πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἔχεις εἰς τὴν γῆν, νὰ με συνοδεύσῃς ἕως εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Κερσλοίνης.

— Εἶναι ἀδύνατον, κυρία ὁ κηρὸς ὅλ’ ὁραπεύσῃ τὴν λύπην σου, καὶ ὁ Ρευνόλδου, χάρις εἰς τὰς παρρησιάζσεις σου, ὅλ’ ἐπανεβῆ καὶ ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν.

— ‘Αλλοίμονον! ἀνέκραξεν ἡ Χριστίνα, μετὰ φωνὴν βασιάν, καὶ χαμολώσασα τοὺς ὀφθαλμούς, δὲν ἔχει πλέον δυνάμιν νὰ ἐκπληρώσω τούτο τὸ χρέος.

— ‘Ηλίτζα, εἶπεν ὁ Φαβρίκιος, ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη ἄλλως πῶς ἔπρεπε νὰ σὲ ὀδηγήσῃ.

— Φαβρίκιε, μὴ με καταφρονῆσαι! συμβούλευσέ με, τί πρέπει νὰ κῆμω;

— Πρὸ ὀλίγου μ’ ἔλεγες ὅτι θεοὶς νὰ ἐξελίσσω τὸν θεόν ἰδοὺ πῶς, μετὰ πλῆθος τοῦ κόμιστος, καὶ προσπάθεις νὰ τὸν κῆμω; νὰ λησμονήσῃ τὰ παρελθόντα. ‘Ο,τι δὲν ἐκαμῆν ἡ καρδία σου, ὡς τὸ κῆμω τὸ πνευμά σου. ‘Εάν φερθῆς κατ’ αὐτὰν τὸν τρόπον, κυρία, ὅλ’ λησμονήσω ὅλα τὰ συμβᾶντα, καὶ ὅλ’ εὐλογῶ ἀπὸ καρδίας τὴν ἀφροσύνην σου.

— Ἐγὼς καρδίαν εὐγενῆ, Φαβρίκιε, εἶπεν ἡ κόμισσα ἀναγκασθῆσαι βραδέως.

‘Ημέρας τινὰς μετὰ τὴν συνομιλίαν ταύτην, ὁ Φαβρίκιος, ἐνθ’ ἐπιπρόσθετον μετὰ τὸν θεόν του εἰς τὸ δάσος, χωρικός τις ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολήν ἐκ μέγους τῆς Χριστίνας. Ἀνοίξας δὲ αὐτὴν τρέμων ἀνέγνωσε τὰ ἐξῆς:

— εἰν ἔχω ἀρκατὴν δυνάμιν ν’ ἀκολουθήσω τὴν συμβουλὴν σου καὶ νὰ μείνω πλησίον τοῦ κόμιστος ἀφοῦ ὑπέβλεψα κακὴ μήτηρ, ὅλ’ ἐγενήμην ἴσως καὶ πλέον ἐνοχος. . . ὁ θεός με ἠλέησε! Μὴ ζήτησῃς νὰ μένης τὸ θρησκευτικὸν ἀναγκαστήριον ὅπου ἐτάφην. ‘Η κόμισσα ‘Αρνάμ ἀπέθανεν διὰ τὴν κόμισσιν τούτων. ὁ Φαβρίκιος ὠχρῶσας καὶ τοῦ θανάτου, ἐδωκε τὴν ἐπιστολήν εἰς τὸν θεόν του. ‘Ο δὲ Ρευνόλδου ἀπὸ τὴν ἀνεγνωσῆν ὡς ἐξῆς φρονῶν, ἐβλάσεν ὡς μακροῦ, καὶ ἔπεσε κατὰ γῆν. Ἐγινε καὶ δευτέραν φοράν τὴν Νίναν του, καὶ ἔγινε κατάρτην.

‘Ἰδοὺ, φίλε μου, ἡ ἰστορία, ἦτις εἶναι, ὡς βλέπεις, ὀλιγογράττα, ἀλλ’ ὡς ἠξυμῆσαι τὰ δρώματα δὲν παριστάνονται μόνον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν θεάτρων.

(Ὁλοῦσεν ὁ Γαλιλιόου)

— οἱ οἰκτιροὶ καὶ ἀναμνήσεις. ΣΕΒΡΑΙ. - ΓΟΒΕΙΝΟΙ. — 0 —

Μίαν ἡμέραν τῆς ἐν Πανδώρας ὀλογογράτου δικτηρίας μου ἐπέβησαν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν περιηγησῶν τῆς Γαλιλίας βιομηχανικῶν καταστημάτων. Διὰ τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ἐκτὸς τῶν ὀλογογράτων τῶν Παρισίων διευθυνθείς, ἔβλεψα μετ’ οὐ πολὺ εἰς τὴν ὀρειαν πόλιν τῶν Σεβρῶν, ὅπου εἰς κατὰφυτὸν λόφου πλεουσάν κείται, ὡς οἶκος βασιλικὸς μέγα καὶ εὐπροσπές, τὸ ἐπίσημον τῆς πόλεως ταύτης κεραμαίων, τὸ ἐπίσημότερον κέντρον τῆς Βυρῶντι.

Εἰς τῶν φυλάκων ἐπὶ μικρᾷ ἀντιμισθίᾳ ἀνέλαθε νὰ μοὶ δείξῃ τὸ ταμείον τοῦ καταστήματος, εἰς ὃ ἐκτίθενται πάντα τὰ νεοτευχῆ αὐτοῦ ἔργα, ἅσα δὲν ἐκπέμπονται ἀλλαγῶς, καὶ πολλῶν τῶν ἀρχαιοτέρων προσπλάσματα. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν περιέργειάν μου, ἐπέμεινα δὲ νὰ ἰδῶ ὅλα τῆς κατασκευῆς τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνων τὰ ἀποβλητότερα μυστήρια, ὅπου κατ' ἀρχάς μοὶ ἀπεποιήθησαν ὡς ἀντιβαίνειν εἰς τοῦ καταστήματος τοὺς κανονισμοὺς. Μία ὅμως λέξις, μεθ' ὑπερφηφείας τὸ ἀπομνημονεύω, κατίσχυσε πασῶν τούτων τῶν δυσκολιών. ἤρκεσε νὰ εἰπῶ τὸ ὄνομά μου, προσθεὶς ὅτι εἶμι Εὐλλαν, καὶ πάσαι αἱ θύραι μοὶ ἀνεώχθησαν. Ἐσοῦν τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐμπνέει εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην συμπάθειαν, ὥστε ὁ ἑλληνικὸς ἐθνισμὸς εἶναι τῶν νυστάσεων ἢ ἰσχυροτάτη. Ἀλλὰ, ποῖαν ἢ συμπάθειαν αὐτῆς ἐλάσσονες, ποῖους καρποὺς δὲν μᾶς ὑπόσχεται, ἀν' ἡξέρωμεν νὰ τὴν καρπωθῶμεν!

Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται σήμερον. Ἢ εἴδει νὰ ἐπισκεφθῶ λεπτομερέσματα τὸ περίφημον κεραμεῖον μοὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, ἵσως ἔχροντος καὶ τὴν φιλοτιμίαν νὰ ἐπιδείξῃ εἰς ἕνα τῶν κατοίκων τοῦ ἀττικοῦ Κεραμεικοῦ, ἔτι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων δὲν κατορθοῦσιν ἐλάσσονα αἱ νέαι τῆς Εὐρώπης Ἀθῆναι, καὶ παραδοθεὶς εἰς τὴν ὁδηγίαν ἐνὸς τῶν νοημονεστέρων ἐργαστασιαρχῶν, διευδύνθη πρὸς τὸ μέρος ὅπου γίνονται αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι.

Ἢ συνδιάλεξις μου μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ τούτου μοὶ ἐξήγησε κατὰ μέγα μέρος τὸ φαινόμενον τῆς ἀμύλης καὶ τῆς ἐντελείας ἧς ἐφικνοῦνται τὰ ἐν Εὐρώπῃ μεγάλα βιομηχανικὰ καταστήματα, τὰ καὶ πλοῦτον προέχοντα, καὶ δοξᾶν ἀντανανκλῶντα εἰς τοὺς τόπους ἐν οἷς ὑφίστανται. Ὁ ἀπλὸς οὗτος ἐργαστασιαρχὴς ἦν ἄνθρωπος λίαν πεπαιδευμένος, τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἐντελῶς κάτοχος, καὶ πλουτίσας τὴν τέχνην δι' ἐφευρέσεων πολλῶν καὶ ἀξιολόγων, ἐν ᾗ ὑπάρχουσαν ἔθνη παρ' οἷς καὶ αὐτῶν τῶν πρώτων ἐν τοῖς ἔχρονσι τινὲς εἰσι βήναυσοι καὶ ἀπείδευτοι.

Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου δὲν πρόκειται. Παρὰ τοῦ ἐργαστασιαρχοῦ λοιπὸν ἔμαθον ἕτι πρὸ μῆος καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην κεραμεῖον ἰδιωτικόν, κατασκευάζον λεπτότατα κεραμουργήματα, κατὰ δὲ τὰ 1760 ἀγοραστὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, Λουδοβίκου τοῦ ΠΒ', καὶ γενόμενον ἐθνικὸν τὸ βασιλικὸν κατὰστημα. Μετὰ πέντε ἔτη γυνὴ εὗρεν εἰς τὸ χεῖλος βύακος λευκὸν τι χῶμα, ὃ ἐκλαβοῦσα ὡς πηλὸν, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν πλύσιν, τὸ ἐδείξεν εἰς φαρμακοποιὸν τοῦ χωρίου τῆς, ὅστις ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς ὕλην χρήσιμον εἰς τὰ φάρμακά του, τὸ ἐδείξεν εἰς ἕνα τῶν διευθυντῶν τοῦ κεραμείου, ὅστις ἀνεγνώρισεν ἀξιόλογον λευκοῦργίλλον, ὕλην πολύτιμον διὰ κατασκευὴν τῶν λεπτῶν κεράμων. Ἐκτοτε, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐντελείας τῆς πρώτης ταύτης ὕλης πρὸ πάντων, τὸ ἐργαστάσιον τοῦτο ἀνεδείχθη ἀμύμητον εἰς κατασκευὴν τῆς πορσελίνας, ἢ τῶν χοιρικουργῶν σκευῶν, ὡς δυνάμεθα ἴσως νὰ

μεταφράσωμεν τὴν λέξιν, διότι πορσε λέγοντες γὰρ ἴσως, αἱ ἑλληνιστὶ χοιριταὶ καλούμεναι (Ἀριστοφ. Σφ.), κατὰλευκά τινα ὄστρακα, ὧν ἡ κόμης ἀποτελεῖ ἢ ὑποτίθεται ἀποτελεῖσα τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ πηλοῦ ἐξ οὗ τὰ ἀξιόλογα σκευῆ κατασκευάζονται.

Κατὰ τὸν καταλυσμὸν τῆς πρώτης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ τυφλὴ ὄρμη τοῦ λαοῦ, ἥτις κατακρινίσασα εἰς τὸ αἷμα τὴν βασιλείαν, κατέφερε τὸν καταστρεπτικὸν πελαγὸν τῆς καὶ κατὰ παντὸς εἴτε ἀνθρώπου, εἴτε διατάξεως, εἴτε καταστήματος συναγομένου ὅπως ἴδιποτε μετὰ τῆς βασιλείας, ἐφεισθη ὅμως τοῦ ἐνδοῦ τοῦτου καὶ ὑπὸ πάσης τῆς ἐπιόψης θαυμαζομένου Βασιλικοῦ κεραμείου, καὶ φορέασα αὐτῇ τὴν δημοκρατικὴν πύλον, τὸ μετωνόμασεν ἐργαστάσιον τῆς δημοκρατίας, καὶ διώρισεν εἰς διευθυντοῦν τοῦ τρεῖς ἐθνικοὺς ἐπιτρόπους. Ἐπειτα, ὡς γνωστόν, ἐγένεον αὐτοκρατορικόν, μετὰ ταῦτα πάλιν βασιλικόν, μετὰ ταῦτα δὲ βασιλικὸν συνταγματικόν, ἔπειτα αὖτις δημοκρατικόν, καὶ τελευταίον ἐκ νέου αὐτοκρατορικόν. Ἀλλ' ἐν μετέβαλε συνεχῶς ἐπωνυμίας καὶ τίτλους, τὴν ἀξίαν τοῦ ὅμως οὐδὲως μετέβαλεν, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε τὸ θαυμαστότατον εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ.

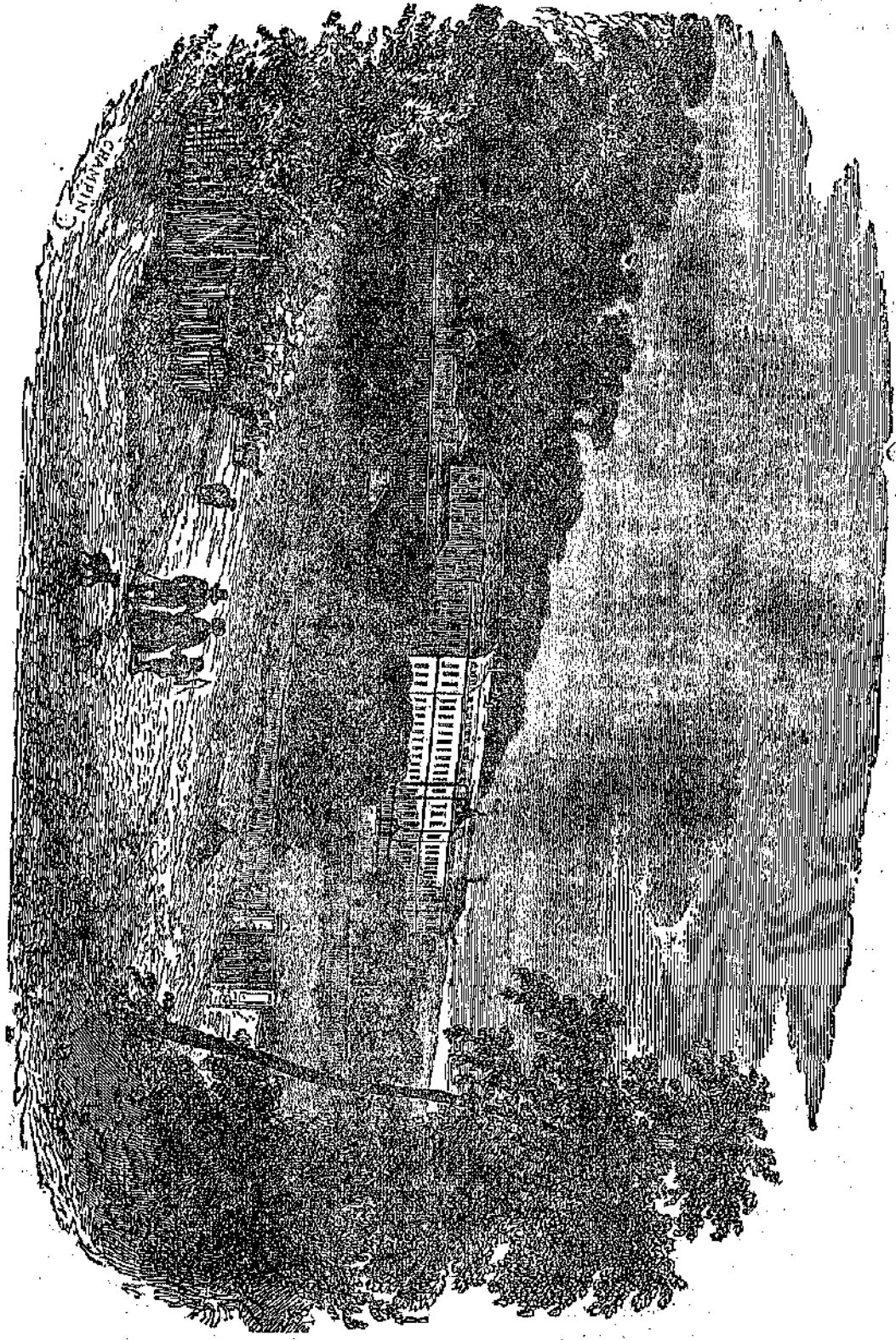
Ἢ πρώτη αἴθουσα εἰς ἣν εἰσῆλθον περιεῖχε κἀδους ἀλλήρεις ὕδατος, ἐν οἷς ἐργάται ἠσχαλοῦντο ταραττοντες καὶ πλύνοντες τὸν ἀργίλλον. Ἢ μετ' αὐτοῦ μεμιγμένη ἄμμος κατέπιπτεν ὡς ὑποστάθμη, καὶ τότε τὴ ὕλην μεταγγίζετο εἰς ἄλλα δοχεῖα, ὅπου ἐπίσης κατακλίθειεν ὁ ἀργίλλος καθαρός. Οὕτως ἀποτελεῖ τὸ ἄτακτον μέρος τῆς ζύμης.

Εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν διὰ χειρομύλων κλέθετο αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἄμμος, ἥτις εἶχεν ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τοῦ ἀργίλλου, καὶ ἥτις κατατριβομένη εἰς λεπτὴν κόμην, προστίθεται εἰς τὴν ζύμην, καὶ δίδει αὐτῇ τὴν ἀνάγκουσαν διαφάνειαν.

Εἰς τρίτην αἴθουσαν ἦτον μέγα δοχεῖον, ἔχον λίθινον τὸν πυθμένα, καὶ περιέχον ἀμφοτέρας τὰς προφρηθείσας ὕλας, ἡνωμένας ἐκ νέου, μετὰ μετρίας δὲ ποσότητος ὕδατος, διότι ἂν μὲν τὸ ὕδωρ ἦτον πολὺ, αὐταὶ ἂν κατέπιπτον κατὰ τὴν τάξιν τοῦ εἰδικοῦ αὐτῶν βάρους, ἂν δὲ ὀλίγον, ἡ ζύμη ὄ' ἀπέβαινε δυσκατέργαστος. Ἢ ὁ ἀγγεῖον περιεῖχε προσέτι καὶ ὀγκώδεις λίθους· ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἐστρέφετο μέγας τροχός, ὅστις διὰ σιδηρῶν χειρῶν ἐκίνει ἄνω καὶ κάτω τοὺς λίθους, τοὺς προσέτριβεν εἰς τὸν πυθμένα, καὶ διὰ τούτου ἐλέπτυνεν ἔτι μᾶλλον τῆς ζύμης τὰ συστατικά μέρη.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀγγείου τούτου ἡ ὕγρα ζύμη προεῖται εἰς γύψινα δοχεῖα, ἅτινα ἀπορροφῶντα ἄμμως τὴν ὑγρασίαν αὐτῆς, τὴν ἀποξηραίνουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσα τίθεται ἡ ζύμη εἰς σάκκους, καὶ κρεμάται διὰ ν' ἀποστάξῃ ὃ, τι πλεῖστον τοῦ ὕδατος αὐτῆς, καὶ τέλος ἀνὰ τέσσαρες σάκκοι τίθενται ὑπὸ πιεστήριον, καὶ πιέζονται ὑπὸ δύο ἀνθρώπων. Φαίνεται δ' ὅτι ὅσον συνεχέστερον ζυμώθῃ καὶ ὅσον περισσότερον χρόνον σπῆθ', ἥτοι διαμεινῇ ὕγρα ἡ ζύμη, τόσον ἐντελεστέρα ἀποβαίνει καὶ εἰς κίβαν μᾶλλον.

λιστα λέγεται ὅτι οἱ κεραμεῖς τὴν διατηροῦσιν ὁ- αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ ἐ- γράν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη πρὶν τὴν μεταχειρισθῶσιν. ναλλὰξ σπειροειδῶς χωρῶν, ἔπειτα δὲ, λαβῶν αὐτὴν

Τὸ κεραμεῖον ἐν Σίβριαις.

Ἀλλὰ πρὶν ταμειοθῆ οὕτως ἡ ζύμη, υποβάλλεται διὰ πτυαρίου, τὴν πλάττει εἰς σχῆμα ἄρου ἐπιμή- καὶ εἰς ἑτέραν ἐργασίαν, ἀπλοῦται δηλαδὴ εἰς εἶδος κους (γραττέλλας). Οὕτως ἔχουσα ἡ ζύμη διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ. Εἰς 2.

τὴν παρακειμένην αἰθουσαν ἀπάντησα αὐτήν, ὡς μετὰ τὴν χρονίαν ταμίευσίν της παραδίδεται τέλος εἰς τοὺς πλάστας πρὸς ἐργασίαν. Εἰς πολλὰς τραπέζας εἶδον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀσχολουμένους εἰς τὸ νὰ τὴν ζυμῶνουν ἐκ νέου μὲ τὰς χεῖρας, μὲ τοὺς ἀγκῶνας, νὰ τὴν σφενδονίζωσι βιαίως εἰς τὴν τράπεζαν, διὰ νὰ γίνῃ συμπαγεστέρα, καὶ ἐξέλεθ' αὐτῆς πᾶς ὁ ἀήρ. Τότε δὲ τίθεται ἡ ζύμη εἰς τὴν κεραμεικὴν τροχὸν, ἐγγεῖται εἰς τύπος, κόπτεται δι' ὀξέων ἐργαλείων, καὶ λαμβάνει τὸ ἀπαιτούμενον σχῆμα. Εἶναι δὲ τοῦτο κομψότατον καὶ χαριεστάτον πάντοτε, ἢ ἀπόφοια τῆς προαιωδούς τῶν Γάλλων φιλοκαλλιῶν, ἥτις μόνος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐλαττοῦται, ἢ μὴ μὴ αἰς ἀξιοκαύματος τῶν ὀρειοτάτων πλασματικῶν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς.

Ἰντεθὲν μετέβην εἰς ἄλλην αἰθουσαν, ἔπου εἰς κάδους περιέχοντας τὸ γάνωμα, ἀνακελυμένον εἰς ὕδωρ καὶ ἄξος, ἐργάζεται ἐξοθίζον τὰ σκεύη, ἤδη ἀπὸ ἐντεθέντα εἰς πῦρ ἐντὴς δὲ τῆς αὐτῆς αἰθούσης γυναικίς, παραλαμβάνουσαι τὰ σκεύη γυναικῶντα σκεύη, συνεπλήρουν τὸ ἔργον, προσθέτουσαι διὰ γραπίδος ἐκ τοῦ γανώματος ὅπου δὲν εἶχε προσκολληθῆ ἱκανῶς, ἢ ἀπομάττουσαι μέρος αὐτοῦ, ὅπου εἶχε σωρευθῆ ὑπὲρ τὸ δέον πολὺ.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐξήλθον εἰς εἶδος ὑποστέγου παραλλήλου τοῦ περιέχοντος τοὺς κλιβάνους, ἐν τῶν περιεργότερων μέρων ἡλοῦ τοῦ ἐργασταίου. Ἰνταῦθα σωρεύονται τὰ σκεύη ἐντὸς διαφόρων κεραμεικῶν θηκῶν, καὶ στηρίζεται ἕκαστον ἐπὶ ἰδίῳ βάθρῳ, ἔχοντος τὸ αὐτὸ αὐτοῦ σχῆμα, καὶ κατεσκευασμένου ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, διότι ἡ ὕψις αὐτῶν ἐκαστοῦ κατὰ τὸ ἐν δέλατον τοῦ ὄγκου του, καὶ πρέπει νὰ συσταλῇ ἡμῶς καὶ τὸ βάθρον. Ἄφ' οὗ λοιπὸν σωρεύουσι τὰ σκεύη μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, ὅπως μὴ ἐγκλιζῶσιν ὑδαρῶς, ἐκτὸς τῶν ἰδίων βάθρων, καὶ μὴ δύνηται νὰ τὰ βλάψῃ οὔτε ὁ καπνὸς οὔτε ἡ τέρρα, καὶ ὅπως ἡ θερμότης διανέμεται ἐξ ἴσου εἰς ὅλα, ἀνάπτονται οἱ κλιβάνοι, καὶ τευχίζονται αἱ θύραι αὐτῶν, κἀνοῖσι δὲ ἐπὶ 36 ὥρας, καὶ ἡ θερμότης των φθάνει μὲχρι 1000 βαθμῶν τοῦ ἐκθερμομέτρου θερμόμετρον ἢ πυρμετρου. Μετὰ ταῦτα δὲ παύει τὸ πῦρ, καὶ ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας οἱ κλιβάνοι ψυχραίνονται βαθμηδόν. Τότε δὲ μόνον ἀνοίγονται αἱ θύραι των, καὶ ἐξέρχονται τὰ ὀπτηθέντα σκεύη, ὅσα ἐπὶ τῆς ὀπτήσεως ἐπέτυχον, ὅλα δὲ δὲν ἐρηλιδώθησαν οὐδὲ συνεθλιάσθησαν.

Ἀπὸ δὲ τῶν κλιβάνων ἐπανήλθον εἰς τὴν αἰθουσαν τῶν ἐπιμοσμητικῶν καὶ βαφῶν, ὅπου εἶδον ἀνδρας πολλοὺς καὶ γυναῖκας, τινὰς αὐτῶν καλλιτέχνους ὁμοιαστῶς, μιγνύοντας παντοῖα μεταλλικὰ χρώματα, καὶ προσηλόντες αὐτὰ ἐπὶ τῶν σκευῶν διὰ τερεθνήνας. Μετὰ δὲ τὴν βαφὴν ἐπιστρέφουσι τὰ σκεύη εἰς τὸν κλιβάνον, καὶ ὀπτοῦνται ἐκ δευτέρου, ὅταν πολλὰ τῶν χρωμάτων μεταβάλλονται, ἢ κὲν ἀλλοιωθῶσι ἐπισηπτικῶς, καὶ οἱ ζωγράφοι ἀναγκάζονται τότε νὰ διερωθῶσιν ἐκ νέου τὰ ἔργα των, καὶ νὰ τὰ ὑποβάλωσι καὶ πάλιν εἰς τὸ πῦρ τοῦ κλιβάνου, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκ τρίτου νὰ τὰ διερωθῶσι, ἄπερ ἀπαιτεῖται

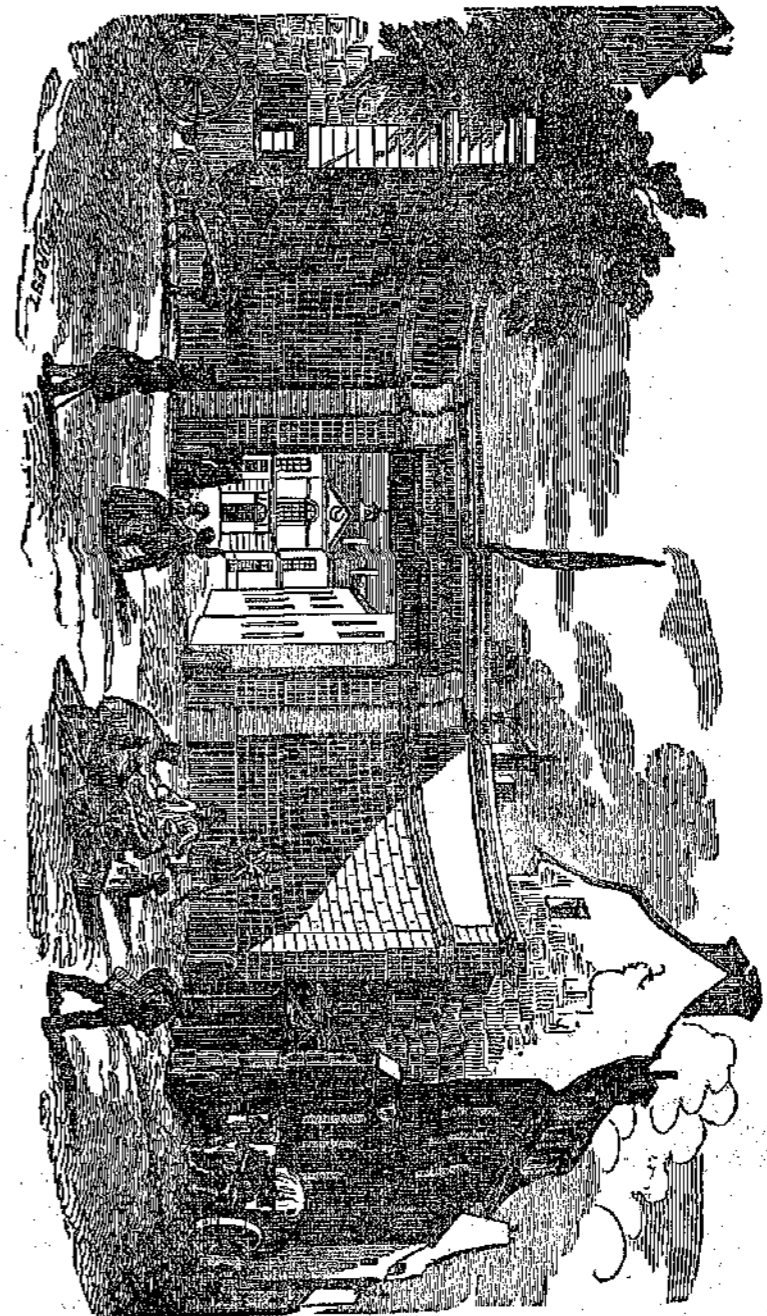
καὶ ἄλλαν τετάρτην ὀπτησιν. Κατὰ τοῦτον τὸν ὁμοίωσιν καὶ πολὺπλοκον τρόπον ἀντιγράφουσι ἐπὶ τῶν πηλοπλάστων τούτων ἀγγείων χαριεστάτας εἰκόνας, πολλὰκις τὰς περιφημοτέρας ζωγραφίας τῶν πρώτων τῆς Εὐρώπης καλλιτεχνῶν, καὶ μετὰ τούτων ἐντελείας, ὥστε, βοηθεῖα καὶ τῆς σιλιπνότητος καὶ τῆς διαφανείας τῆς ὕλης, καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν χρωμάτων, τὰ ἀντίγραφα ταῦτα πολλὰκις ἀρέσκουσιν ὑπὲρ αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα ἢ μιμουμένα. Ἐπὶ τινῶν σκευῶν εἶδα παριστωμένας τὰς ἀξιολογώτερας εἰκόνας τοῦ Βρασίου ἢ Κορρέγιου, ὧν τὰ πρωτότυπα κοσμοῦσι τὰ μουσεῖα τῆς Ῥώμης. Παρὰ τοῦ ὀδηγοῦ μου δὲ ἔμαθον ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ καταστήματος, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων, ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ τὴν σκευὴν μὲθ' αὐτοῦ εἰς Ῥώμην, ἢ ὅπου ἀλλαγῶν ὑπάρχει ἡ εἰκὼν ἢ ἐπιγράψῃ, ἢ ἀπὸ τῆς ἀντιγράφῃ, καὶ ἐπιστρέφῃ εἰς Σέβρας διὰ νὰ τὴν ὀπτήσῃ, καὶ ἐν εἰς τὸ πῦρ δὲν συντριβῇ ἢ δὲν πάθῃ ἄλλο τι ἀπευκαίον, νὰ ἐπιστρέφῃ μετ' αὐτῆς εἰς Ῥώμην ἵνα τὴν διορθώσῃ, καὶ πάλιν εἰς Σέβρας διὰ τὴν ἐκ νέου ὀπτησιν, καὶ ἐκ τρίτου δὲ αὐτὴ εἰς Ῥώμην, ὅπως τὴν διορθώσῃ τὸ τελευταῖον, καὶ ἐκείθεν πάλιν εἰς Σέβρας διὰ τὴν τρίτην ὀπτησιν, καὶ ἦν, ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν, ὡς καὶ κατὰ τὴν πρώτην, τὸ ἔργον τῶν τῶσων ἀγγείων δύναται αἰσθητικῶς νὰ διαφραγῇ ἢ ἄλλως νὰ καταστραφῇ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶδα παροφθίνας μετροῦ μεγέθους, τιμημένους εἰκοσι χιλιάδων φράγκων, ἐν ζεύγος ἀγγείων, δι' ὃ ἐξήστουτο ἐβδομηκοντα πέντε χιλιάδας φράγκων, καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἔργα εἶχον τιμὰς ἀναλόγους.

Τὸ κατάστημα τοῦτο ἀδύνατον ἦν νὰ μὴ ἀποτελέσῃ ἐπ' ἐμὲ ἰσχυροτάτην ἐντύπωσιν, καὶ ἐτι ἰσχυροτέρην ἢ ἐφ' ἡλίου τοὺς συνήθως ἐπιτεκπετομένους αὐτὸ καὶ θαυμάζοντας τὰ ἀμείμητα αὐτοῦ ἀριστουργήματα, διότι καὶ ὅσον τὸ διάστημα ἀναλογίζομαι ὅτι ἄλλοτε ἢ Ἑλλάς ἦν ἡ μήτηρ τῆς ὁμοίας ταύτης τέχνης, καὶ ἐξείσιν καὶ αὐτὴ παράγαγε τεχνουργήματα τοῦ εἶδους τούτου, νῦν δὲ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελεῖ αὐτῆς πινάκινα ἀναγκάζεται ν' ἀγοράσῃ ἐξωθεν, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν βαρβάρων γειτόνων της.

Μία ἦτον μετὰ τὴν μεσημέριαν ἡ ὥρα ὅταν ἀπεπαράτωσα τὴν περιήγησίν μου εἰς τὸ περίφημον τοῦτο κατάστημα. Ἐνοηθηθεὶς δὲ ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν τρίτη τῆς ἐβδομάδος, καὶ ὅτι μόνον κατ' αὐτὴν καὶ τὸ σάββατον ἀνοίγεται εἰς τὸ δημόσιον τὸ ἄλλο ἐπίσης ἐξέκουστον ἐργασταῖον τῆς Γαλλίας, διευθύνθη πρὸς τὸ ὑψαντεῖον τῶν ταπήτων τῶν Γοβελίνων. Ἦ; καὶ τὸ τῶν Σεβρῶν, ἦν καὶ αὐτὸ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις κατ' ἀρχάς, τῆς οἰκογενείας τῶν Γοβελίνων, τὴν ἐπροστάτευσεν δὲ, καὶ μὲχρι τέλους ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' τὴν ἀνεδέχθη τὸ δημόσιον, καὶ συνήνωσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῷ ἐργασταίῳ τούτῳ, ὡς ἐν κοινῷ κέντρῳ, πάσας τὰς καταλάς τέχνας, ὥστε μετ' οὐ πολὺ οἱ ταπήτοποι, ἐκτὸς τῆς περὶ τὴν ἐργασίαν ἐπιδοξότατος, ἀπύκτουσαν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τὴν πεφωτισμένην φιλοκαλλιαν. Διὰ παντοίῳ δὲ τεχνικῶν βελτιώσεων, εἰς

ὅς κατὰ καιροὺς ἠσχολήθησαν οἱ ἐπιστημότατοι τῶν διότι τὰ ἐπὶ τῶν ταπήτων τούτων ἐπινοούμενα ἐν Γαλλίᾳ μηχανικῶν καὶ χημικῶν, ἐτελειοποίησαν εἰς ἀντίγραφα τῶν ἐπιστημοτάτων μεγαλογραφῶν καὶ τοὺς ὑφαντικούς ἰστούς, ἀντὶ τῶν ὀριζοντίων τῶν πρώτων τῆς Εὐρώπης ζωγράφων ἀντίγραφα δὲ τοὺς καθέτους ἀντικαταθέσαντες, καὶ τὴν βαφὴν τῶν τούτων ἀκριβῶς κατὰ τὰς θέσεις, κατὰ τὴν ἐκφρασίαν καὶ τῆς μετᾶξής, οὐ μόνον τῆς ἰριδῆς τὰς χροιάς, ἀλλὰ χιλιάδας χρωμάτων καὶ ἀποχρώσεων, μὲχρι πρὸ αὐτῶν πρωτότυπα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ γεγονημένων λεπτοτάτων διαποικίλων καταρθώσαντες, καὶ σμένος ὀφθαλμῶς ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπατηθῇ εἰς μι-

κοὴν ἀπῆρτασιν μάλιστα. Εἰς τοὺς ἰστούς τούτους οἱ στήμονες εἰσι πυκνῶς κειμένοι καὶ καθέτως διατεθειμένοι, ὃ δὲ ὑφαντῆς καθῆται ὑφαντικῶν τῶν ταπήτων. Ὅταν εἰσῆλθον κατ' ἀρχάς εἰς τὴν αἰθουσαν ἐν ἣ ὀπίσω αὐτῶν, ἔχων ὀπίσω του τὴν εἰκόνα ἦν προτιθεταὶ ν' ἀντιγράψῃ, καὶ ἦς τὰ περιγράμματα χαράττει πρὶν ἀκριβέστατα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν στήμονων. Τὸ κυριώτερον δὲ μέρος

Ἡ μέθοδος τῶν Γοβελίνων.

οὕτως ὑπερβάντες ὅ,τι ποτὲ ἡ Αἴγυπτος, ὅ,τι ποτὲ ἡ φαινίκη καὶ ἡ Βαβυλὼν παράγαγον ἀξέλογον εἰς τὴν ὑφαντικῶν τῶν ταπήτων.

Ὅταν εἰσῆλθον κατ' ἀρχάς εἰς τὴν αἰθουσαν ἐν ἣ ὀπίσω αὐτῶν, ἔχων ὀπίσω του τὴν εἰκόνα ἦν προτιθεταὶ ν' ἀντιγράψῃ, καὶ ἦς τὰ περιγράμματα χαράττει πρὶν ἀκριβέστατα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν στήμονων. Τὸ κυριώτερον δὲ μέρος

της τέχνης αυτού συνίσταται εις τὸ νὰ ἐκλέγη κατ'ἀλλήλους μεταξὺ τῶν μυρίων χρωμάτων ὅσα προκεινται εἰς διάθεσιν τοῦ, νὰ μιγνῆ αὐτὰ πρὸς παραγωγὴν τῶν λεπτοτέρων ἀποχρώσεων, σχεδὸν ὡς κατορθοῖ αὐτὴν ὁ βαρβός, νὰ μεταβάιη βαθμηδὸν ἐκ τῆς σκιάς εἰς τὸ φῶς, ἐκ τῶν ἰσχυρῶν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τόνους, ὥστε νὰ μιμηται ἀκριβέστατα τὴν μαλακότητα τῶν ὑφασμάτων, τὴν στιλπνότητα τῆς μεταλλικῆς, τὴν λαμπρότητα τῶν μετάλλων, καὶ τὴν σαρκὸς τὸ εὐχρῶν καὶ εὐτραφέας.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον παρήχθησαν εἰκόνας ὑφανταὶ καὶ ἀνεξίτιλοι, ἀντίγραφα ἀριστουργημάτων τῶν ἀρχαιότερων καὶ τῶν συγχρόνων ζωγράφων, καὶ κοσμοῦσι σήμερον τὰ Γαλλικὰ καὶ ἄλλα ἀνάκτορα, διότι ἰδιωτικαὶ περιουσίαι σπανίως δύνανται νὰ πληρῶσωσι τὰ βυρῦτιμα ταῦτα ὑφαντικὰ καλλιτεχνήματα. Συνήθως εἰς ὑφαντῆς ἐργάζεται ἐν διατήρησιν ἐνὸς ἔτους ἐν τετραγωνικῶν μέτρων τάπητος, καὶ διὰ τὰπητα μετρίου μεγέθους ἀπαιτεῖται ἐξ ἑως ἐπτὰ ἐτῶν ἐργασία.

Ὁὕτως ἐγκολπωθεῖσα ἡ Γαλλία, προήγαγεν εἰς βαθμὴν ἐξείσιν, κλάδον βιομηχανίας, ἐξ Ἀσίας κατ'ἀρχὰς προσλήθοντα, ἐκεῖ ὅμως νηπιόζοντα σήμερον. Διάφοροι τῆς Βιρώπης μεγαλοπόλεις ἀνταφιλοτιμήθησαν πρὸς τὴν Γαλλίαν ὡς πρὸς αὐτῆσιν ἐργαστασίων ταπητουργικῶν. Μόνη ὅμως ἡ Πετροῦπολις κατόρθωσε, καὶ ὁμολογίαν τῶν Γάλλων, ν' ἀναδείξῃ ἔργα ἀντάξια τῶν Γοβελίνων ἐκείνων.

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ.

Σ. Ἀ. Εἰσαγωγή.

Καὶ ἂν ἐποχὴν ἤρξαι τὸ μέγα τῶν σταυροφοριῶν κίνημα, οἱ ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κίνδυνοι τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦσαν δεινότεροι τῶν κινδύνων εἰς οὓς ὄντας περιέστη ἐν τοῖς προηγούμενοις χρόνοις ἐνεκα τῶν τε Μωαμεθανῶν καὶ ἐτέρων πολέμων.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐξῆς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἀράβες εἶχον ἐξαπλώσει τὸ κράτος αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀφ' ἐνὸς δι' ὅλης τῆς Τουρκεστάνης μέχρι τοῦ Σινικοῦ Κασιγάρ, ἀφ' ἐτέρου ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι Μουλτάν, κατασχόντες ἀπᾶσας σχεδὸν τὰς ἐντεῦθεν τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων σημείων χώρας μέχρι τῆς Μεσογείου, δις πολιορκήσαντας αὐτὴν τὴν Κωνσταντινοῦπολιν, κυριεύσαντες τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην, ἠλασσοκρατήσαντες καὶ πολλὰκις ἀπειλήσαντες αὐτὰς τὰς κατὰ τὴν Βιρώπην Ἑλληνικὰς χώρας πρὸς δυστὰς δὲ ἐκυριεύον ὅλης τῆς βορείου Ἀφρικῆς μέχρι Ἰσπανίας καὶ Βερμανίας. Ἀλλ' ἐτι ἀπὸ αὐτῆς τῆς ὀγδόης ἑκατον-

ταετηρίδος τὸ ἀγανὲς Ἀραβικὸν κράτος ἐκόπη κατ'ἀρχὰς εἰς δύο καὶ ἔπειτα εἰς τρία τεμάχια. Περὶ τὰ μέσα αὐτῆς, ὁ Ὀμεΐδης Ἀβδουρράχμανῆς ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἀββασιδῶν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰσπανίας, ἰδρύσας αὐτῷ ἴδιον Ὀμεΐδων βασιλεῖον, καὶ τῷ 789 ὁ Ἀλλίδης Ἰδρις ἐγένετο εἰς τὸ Μαρόκον ἀρχηγὲς τῆς αὐτοτελοῦς δυναστείας τῶν Ἐβρυσιδῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἀκολουθοῦσας ἑκατονταετηρίδας, ἡ Ἀραβικὴ μοναρχία ἐπαθεν ἀλληλοδιαδόχως ἐτι πλείονας κατακερματισμούς. Ἐνθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐνάτης συνέειπε εἰς ἴνδινα ἢ αὐτόνομος δυναστεία τῶν Ἀγλαβιτῶν, ἐν τέλει δὲ τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπεσπάσθη καὶ ἡ Αἴγυπτος πρῶτον διὰ τῶν Τουλουμιδῶν καὶ ἔπειτα διὰ τῶν Ἰβιδῶν. Συγχρόνως αἱ Περσικαὶ δυναστείαι τῶν Ταγριδιδῶν καὶ Σοφραδιδῶν ἀφῆσαν ἀπὸ τοῦ καλῖφου ὀλοκλήρον σχεδὸν τὸ ἀνατολικὸν τῆς μοναρχίας μέρος, οἱ δ' Ἀββασίδαι, ἀγόμενοι καὶ φερόμενοι ὑπὸ τῶν ξένων αὐτῶν μισθόφρων, τὸ πλείστον Τουρκικῆς καταγωγῆς, κατέστησαν, ἐν ἀρχῇ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς ἅπαντα τὰ ἀξιώματα, ἅπαν τὴν ἰσχυρὴν τῆς πολιτείας, αὐτοὶ καταναλοκόντες τὸν βίον μεταξὺ γυναικῶν, εὐνοχῶν καὶ εὐτελῶν δούλων. Ἀκατάπαντοι ἐσωτερικὰ στάσεις ἀνέτερον τὸ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατακερματιζόμενον κράτος. Οἱ Βυζαντινοὶ, ἐπιθετικοὶ γενόμενοι, ἀνέκτησαν τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον, ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀξίολογον μέρος τῆς Συρίας, κατέλασαν τὴν ναυτικὴν τῶν Ἀράβων δυνάμιν καὶ προήλασαν διὰ ξηρᾶς μέχρι Μεσοποταμίας. Τῆς Αἰγύπτου ἐκυριάρχησαν οἱ πολυθρόλλοντες φατιμίται ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ προσέκυψεν ἡ νέα δυναστεία τῶν Ἀράβων Ἀμαδανιδῶν ἢ Θαλεβιδῶν, περὶ δὲ τὴν Κασπίαν, τρεῖς ἀνυψώθησαν ἀλληλοδιαδόχως κυρίαρχοι ὄλκοι, πρῶτον οἱ Διλεμίται, ἔπειτα οἱ Ζιάδαι καὶ ἐπὶ τέλους οἱ Ηοιδαι, οἵτινες, περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, οὐ μόνον ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν κελιφῶν, ἀλλ' ἀνέλαβον, κατ' ἐντελένην αὐτῶν, τὴν ὅλην κοσμικὴν ἐξουσίαν, συμμνημονούμενοι μετὰ τοῦ ὑπερτάτου ἀρχοντος ἐν ταῖς κοιναῖς προσευχαῖς, περιορίσαντες αὐτὸν εἰς μόνὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ καταστήσαντες κληρονομικὸν τὸ τοῦτον ἀξίωμα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπαθεν καὶ οἱ Ηοιδαι ἀνάλογόν τι τοῦ προτέρου τῶν Ἀββασιδῶν παθῆματος· διότι, εἰσαντες πρὸς ἀλλήλους, κατέστησαν ὑπογεῖροι τῶν Τούρκων μισθόφρων, μέχρις οὗ, περὶ τὰ μέσα τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, τὸ κράτος αὐτῶν κατελύθη ὑπὸ τῶν Σελσουκιδῶν, οἵτινες ἔδωκαν νέαν ζωὴν εἰς τὸν ψυχροχρόνον Μωαμεθανισμόν.

Οἱ Σελσουκιδῆς ἦσαν ἔθνος τῆς Τουρκικῆς φυλῆς, ἢ τῆς ἀνάκει μὲν εἰς τὴν Καυκασικὴν γένους, δὲν ὑπάγεται ὅμως εἰς τὸν λεγόμενον Ἰνδο-γερμανικὸν αὐτοῦ κλάδον, ἀφ' οὗ ἀνεβλάστησαν ὅλα σχεδὸν τὰ σημερινὰ Ἑβρωπαϊκὰ ἔθνη καὶ ἰδίως τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλ' ἄπατελεῖ ἰδίον τινα τοῦ γένους ἐκείνου κλάδον. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, προκύψαντες ἀπὸ τῆς χώρας τῶν σημερινῶν Κιργίζων, μετανέστησαν εἰς

τὰ περὶ τὴν Βουχαρίαν μέρη, ἐδέχθησαν αὐτοὺς τὸν Ἰσλαμισμόν, καὶ, περὶ τὰ μέσα τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, κατέβαλον τὸ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Περσίᾳ κράτος τῶν Γασναυιδῶν (Τούρκων καὶ τούτων, οἵτινες πρὸ ἐκατὸν ἐνιαυτῶν εἶχον καταλύσει τοὺς Πέρσας Σαμανίδας, διαδόχους τῶν προμνημονευθέντων Σοφραδιδῶν), καθήρσαν τοὺς Βουίδας, ἐσπερίσθησαν τὸ παρὰ τῷ καλίφῃ προηγούμενον ἀξίωμα τῆς τελευταίας ταύτης δυναστείας καὶ ἐπανελάβον, ἀπ' ἀνατολῶν, τὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Μωαμεθικὰς κατακτήσεις. Ἀλλ' ἡ δυναστεία τῶν Σελσουκιδῶν, ἀναδειχθεῖσα φανερωτάτη ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτῆς ἡγεμόνων, Τουργουλδεγ, Ἀλκισράν καὶ Μιλεκσάχ, ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου, 1072—1092, νὰ παρακμάζῃ. Αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Σελσουκικαὶ κατακτήσεις, ὧν πρωτεύουσα ἡ κατ' ἀρχὰς ἡ Νίκαια καὶ ἔπειτα τὸ Ἰζόνιον, ἐπιτρίψαν ὑπὸ τοῦ Μιλεκσάχ εἰς τὸν συγγενὴ αὐτοῦ Σολμάν Α', τοῦ ὅποιου ὁ υἱός, ὁ κατὰ τὴν πρώτην σταυροφορίαν πολυθρόλλητος Κελυδὴς Ἀρσλάν Α', ἀπέβαλε καὶ αὐτὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς ἀρχιδυνάστας τῶν Σελσουκιδῶν. Περικτός τούτου, τὰ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Τουρκικὰ κτήματα οὐδέ τοπικὴν ἐνότητα ἀπέκτησαν, οὐδὲ κυβερνητικὴν διετήρησαν. Οἱ Τούρκοι κατέσχον πολλὰς πόλεις καὶ χώρας, προελάσαντες καὶ μέχρι Νικαίας, καὶ μέχρι Κυζίκου· ἀλλ' αἱ πόλεις αὐτῶν καὶ χώραι πολλαχοῦ διεσπένθη καὶ ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ Βυζαντινῶν κτημάτων· πολλαχοῦ δὲ πρόκυψαν καὶ ἴδιοι δυνάσται, κατ' ἄνομα μόνον ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκουλίου· ὥστε οἱ Βυζαντινοὶ ἐν γένει δὲν θεωροῦν αὐτοὺς ὡς ἐπικινδύνους γείτονας, πολλάκις κατετρόπωσαν αὐτοὺς καὶ ἤθελον βεβαίως ἐντελῶς ἐξῶσαι ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐὰν δὲν ἐπῆρχοντο οἱ ἀπὸ δυσμῶν ἀντιπερισπασμοί.

Τῆς δὲ Συρίας ἐκυριάρχουν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος οἱ Φατιμίται, μάλιστα ἀμαρσάντες ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγούμενης. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ ἀνέκτησαν πολλὰς πόλεις, ἰδίως τὴν μεγάλην Ἀντιόχειαν, τοσαύτην δὲ ἐνέπνεον συστολήν εἰς τοὺς Μωαμεθανούς· ὥστε διὰ συνθηκῶν ῥητῶν ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῆς ἀναστάσεως. Καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ Φατιμίται τῆς Αἰγύπτου ἐπαθεν, ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ ἐμὀρθησκει αὐτῶν δυναστεία. Ἐπὶ Ἀιστανζερ τοῦ κατὰ τὸ 1036 βασιλεύσαντος, πᾶσα ἡ ἀρχὴ περιήλθεν εἰς τοὺς πάντοδυναμούς Βαζίφας καὶ εἰς τοὺς Τούρκους δορυφόρους, ἐξ οὗ πλείστη προέκυψεν ἀναρχία· αἱ συμφοραὶ αὐταὶ κατέπευσαν μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀφ' ἧς, τῷ 1074, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ὁ ἐκ Χριστιανῶν καταγόμενος μέγας Βαζίφας Βεδρ, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τῶν Σελσουκιδῶν σύμμαχοι Τουργομάνοι, ὠρλοῦμενοι ἀπὸ τῆς παραλυσίας τῶν Αἰγυπτιακῶν πραγμάτων, κατέκτησαν ὅλην σχεδὸν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Καὶ μὲν, ὅτε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν αἱ σταυροφορίαι, οἱ Βυζαντινοὶ δὲν κατείχον ἐκτὸς τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἰμὴ τὴν πέραν

τοῦ Εὐφράτου κειμένην μεγάλην πόλιν τῆς Ἐδέσσης· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς τὴν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος θέσιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τῶν μεταξὺ Συρίας καὶ μικρᾶς Ἀσίας ὄρειον ἤρχον οἱ Χριστιανοὶ Ἀρμένιοι, ἀναγνωρίζοντες ἐξ ἀνάγκης τὴν Βυζαντινὴν κυριαρχίαν· ὅτι οἱ Σελσουκιδῆς καὶ οἱ Τουργομάνοι ἡγεμονίσκον τῆς Συρίας ἤρξον ἀκαταπαύστως πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τοὺς Φατιμίτας τῆς Αἰγύπτου· καὶ ὅτι, αἱ διενέξεις αὐταὶ ἤρξανον μὲν τὰ παθήματα τῶν αὐτῶν Χριστιανῶν, ἠάπτουν ὅμως πάντοτε τὰς δυνάμεις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ ἤμιστα φοβεράς ἀνεδείκνυσαν αὐτὰς ὡς πρὸς τὴν ὅλην τύχην τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Χριστιανισμοῦ.

Βίς τὴν ἀλλεπάλληλον ταύτην πλημμύραν καὶ ἀμπατιν τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς ἐξόδου μὲχρι τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, συνετέλεσαν συγχρόνως καὶ αὐτοὶ καὶ τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας αἱ ἐσωτερικαὶ περιστάσεις· ἀλλ' ἡ ἐξιστόρησις ὅλων αὐτῶν τῶν περιστάσεων αἰτίνας, ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐπενεργούσαι, παρήγον τὰς ἀμὰς ἐκείνας ἢ παραμὰς, δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη εἰς τὴν παρούσῃν εἰσαγωγικὴν περὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐκθεσιν, καὶ ἤθελε μάλιστα παρασύρει ἡμᾶς ὅπως ἐκτὸς τοῦ προκειμένου. Ἐνταῦθα ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τοὺς πολιτικούς καὶ κοινωνικούς λόγους δι' οὓς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς μὲν τοσοῦτον ἀσθενές, ἔπειτα τοσοῦτον ἰσχυρὸν καὶ ἔπειτα πάλιν ὅπως οὖν ἀσθενές ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτῷ ἀγῶνι.

Ὅτε κατὰ τὴν ἐξῆς ἑκατονταετηρίδα ἐπνευσαν ἀπὸ τῆς Ἀραβίας ὁ καυστικός τοῦ Ἰσλαμικοῦ ἠλφ, τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπάλας πρὸς διπλὴν τινα κρίσιν, ἠθολογικὴν καὶ ὀρησκευτικὴν. Τὸ κράτος τοῦτο ἰδρυθέν, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐν μέσῳ χωρῶν Ἑλληνικῶν, εἶχε κατ' ἀρχὰς τὸν διφυῆ χαρακτῆρα, κυβερνήσεως μὲν καὶ νομοθεσίας Λατινικῆς, κοινωνίας δὲ καὶ φιλολογίας Ἑλληνικῆς. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων πάλιν, ἀρξάμενη ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐνάτης, ὅτε συνεχωνεύθησαν ἀμφοτέρα ὑφ' ἐν καὶ μόνον ἔνδυμα, τὸ Ἑλληνικόν. Βίς τὴν συγχώνευσιν ταύτην τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὁ Χριστιανισμός, τὸν ὅποιον ἐξ ἀρχῆς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπεδέδεξοτο μεγάλη τῆς κοινωνίας μερίς, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ Ρωμαϊκὴ κυβέρνησις ἀπερήνατο ἐπικρατοῦν ὀρησκεύμα, ὥστε ὁ Χριστιανισμός, ὅστις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνέκαθεν Ἑλληνιστὶ ἐλάλησε καὶ ὀργανίσθη, ὑπερῆεν ὁ κοινὸς παρονομαστής τῶν δύο ἐκείνων κλασμάτων, ὁ διαίτητής ἢ καταστήσας δυνατὴν καὶ ἀναγκαίαν τὴν ἐνωσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ διαίτητής οὗτος ὑπερῆσθη νὰ μεταχειρισθῇ πολλὰκις τὴν βίαν· διότι ἐνθεν μὲν ἀξιόλογος τῆς κοινωνίας μερίς ἐνέμευσεν εἰς τὴν ἀρχαίαν βυζαντινὴν καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνδεθεμένην ἀρχαίαν φιλοσοφίαν, δι' ἣ ἐπὶ πολλῶν χρόνων Ἑλλήνων καὶ εἰδωλοκλάτης καὶ ἠθικῆς ὑπῆρξαν ὄρη ταυτοσήμενοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἐνθεν δὲ ἡ Ρωμαϊκὴ μοναρχία εἶχεν ἀθεσμὸν τι καὶ ὑπέρογον κράτος, ὅπως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ πνεῦμα

μα του τε Χριστιανισμού και του Ελληνισμού. Η εκκλησία λοιπόν, παραλαβούσα σύμμαχον την Ρωμαϊκήν μοναρχίαν, επέταξε διά νόμων και διοικήσων την αρχαίαν θρησκείαν και φιλοσοφίαν, αβάντες κυρίας εδρας αυτών ελχον εκλέξει τας Αθήνας και την Αντιόχειαν συγχρόνως δέ, μεταχειρίζομενη την ισχύν την όποιαν ελεγε εις τούς δήμους των μεγάλων πόλεων, εις τας έπαρχίας και εις αυτών των στρατών, ανάγκασε την μοναρχίαν, αν όχι να υποκύψη εις συνταγματικούς τύπους, τουλάχιστον να σεβασθῆ, περι την εξάσκασιν της απολύτου αβάντης εξουσίας, την κοινήν του έθνους συνείδησιν. Τα τελευταία έρχη του αρχαίου ειδοιολόγου Ελληνισμού της από τής τετάρτης εκατονταετηρίδος, δεν εξέλιπον έντελως ειμή εν τῇ έννάτῃ, επί βασιλείου του Μακεδόνας. Εν τῷ αὐτῷ δικαστήματι, ἡ μοναρχία, ένθιδουσα εις τήν έπιρρόην τῆς εθνικῆς συνειδήσεως, καθοπεβάλλετο εις κοινωνικούς τινας και οργανευτικούς νόμους, υποτιπωθέντας όρισμένως εις τήν έπαγαγωγήν του νόμου τήν υπό βασιλείου, και Λέοντος, και Αλφράνδου, περι τὰ τέλη τῆς έννάτης εκατονταετηρίδος έκδηθίσαν (*). ένταυτῷ δὲ ἡ

(*) Η έπιρρόη του Χριστιανισμοῦ και του Ελληνικοῦ στοιχείου περι τήν διακέρψασιν τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας δεν έξασπύθη, νομίζομεν, άρκεύτως άχρι τούδε. Η αρχή του παλαιού, καθαρῆς Ρωμαϊκοῦ, δημοσίου δικαιοῦ ἦτο μίμνησκεις legibus solutus est, ὅ εστιν, ἡ βασιλεὺς τὰς νόμους οὐχ ὑπὸ κείνου. Η δ' Επαναγωγή ξενικῆς, εν τῷ τέλει δευτέρῳ, περι βασιλείου, κεν δ' διαλαμβάνει ἕρως ὅτι ὁπλοκεται έκδικειν και διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς τούς ἐγκειμένους Ρωμαϊκοὺς νόμους. Ο τέλος έκείνου τῆς Επαναγωγῆς εἶναι τὰ μέγιστα αξιοσημείωται, καθὼς αποδεικνύουν ὅποιαν οὐκίση άλλλοισιν έπηγάγε τῷ Χριστιανισμῷ και Ελληνισμῷ εις τήν αρχαίαν εὐκρινή αυτοκρατορίαν τῆς Ρώμης, ἣτις, καταπατήσασα πάντα θεῖον και ἀνθρωπίνον νόμον, εὐλόγως προεδίεξε καθ' έαυτῆς τήν θεῖαν και ἀνθρωπίνην δίκην. Ίδου τὸ πλεῖστον κείμενον του τίτλου αὐτοῦ:

- Κεϋ. ἄ. Βασιλεὺς εἶναι έννομος ένστασις, κοινὸν ἀγνήθην πᾶσι τοῖς ὑποκόμοις, μήτε κατά ἀντιπόθεον τιμωροῦν, μήτε κατά προσπόθεον ἀγαθοποιεῖν, ἀλλ' ἀνάλογός τις ἀγωνοθέτης τὰ βραβεία παρεχόμενος.
- β'. Διαπύξ τῷ βασιλεὶ τῶν τε ὄντων και ὑπαρχόντων δυνάμεων ἡ ἀρχιτέτης ἡ φυλακή και ἀσφαλεῖα, και τῶν ἀποκωλύτων δι' ἀγρότητων έπιμελείας ἡ ἀνάληψις, και τῶν ἀπόρων διά σφίρας και δικαίων τροφῶν και ἐπιμελεύσεων ἡ ἀνάληψις.
- γ'. Τέλος τῷ βασιλεὶ τῷ εὐεργετεῖν, ἀνδ και εὐεργέτης λέγεται, και ἡνίκα τῆς εὐεργεσίας ἐξαινούση, δικαί κινδύλους και τούς καιρούς τῶν βασιλικῶν χαρακτήρων.
- δ'. Υπόκειται έκδικεῖν ὁ βασιλεὺς πᾶσι μὲν πάντα τὰ εν τῇ θεῖᾳ γραφῇ γεγραμμένα, έπειτα δὲ και τὰ παρὰ τῶν ἐπατῶν ἄρχων συνόδων δογματισθέντα, έτι εἰ και τούς ἑγκειμένους Ρωμαϊκοὺς νόμους.
- ε'. (Τὸ κενό αὐτῶν διαλαμβάνει εν έκείνῃ τινά τὰ ὑπὸ τῶν ἐπατῶν συνόδων δογματισθέντα εἶνα ὅφελει τρεῖς ὁ βασιλεὺς).
- ς'. Τὰ τοῖς παλαιῶς νομοθετηθέντα τῶν βασιλέων εἶναι έρημνεύειν, και εἰ τῶν ὁρίων εἶναι τὰ περι ὧν οὐ κείναι νόμοι.
- ζ'. Εν τῇ τῶν νόμων έκτασίσει δὲ και τῇ συνήθειᾳ τρεῖς τῆς πόλεως. Τὸ δὲ παρὰ κείνους εἰς ἀγόμενον οὐκ εἶναι πρὸς τὸ ὑπόδειγμα.

μοναρχία και έτέραν τινά έποίει παραχώρησιν εις τῷ έθνος, διότι, ἀποβάλλουσα κατά μικρὸν τήν λατινικήν γλώσσαν, ἀπέδέχετο τήν Ελληνικήν. Έτι από του Ιουστινιανῷ οἱ νέοι νόμοι ἐγράφοντο Ελληνιστί επί φιλικά, ἦτοι από τῶν αρχῶν τῆς έδδομης εκατονταετηρίδος, τὰ δικαστήρια ἤρχισαν νὰ διαχειρίζονται Ελληνιστί τήν δικαιοσύνην, μεταχειρίζομενα επί τούτῳ Ελληνικὰς μεταφράσεις τῶν κωδίκων του Ιουστινιανῷ, αἵτινες ὁμως δεν εἶχον έπίσημον κύρος. Μετ' ὀλίγον, επί Πρακλείου, διαδόγου του Φωκά, ἐξελληνίσθησαν άπαντες σχεδὸν οἱ διοικητικοὶ και στρατιωτικοὶ ὅροι, εν γένει άπασα ἡ διοίκησις, ὥστε ὁ Κωνσταντίνος ὁ Περφυρογέννητος, εν τῇ περι θεμάτων πραγματείᾳ, από Πρακλείου χρονολογεῖ τήν ἐξάρτησιν του Ρωμαϊκοῦ χαρακτήρος τῆς εν Βυζαντίῳ αυτοκρατορίας. Παρέμειναν ὁμως και εις τὸ μετέπειτα, επί τινος χρόνου, ἔρχη οὐ μικρά Ρωμαϊσμοῦ. Από τῶν νομοισμῶν δεν εξέλιπον έντελως αἱ λατινικαὶ ἐπιγραφαι ειμή εν τῇ ένδεκάτῃ εκατονταετηρίδι. Επιστόμως δ' ἐξελληνίσθη ἡ νομοθεσία, μεταξὺ ὀγδόης και δεκάτης εκατονταετηρίδος. Τὸ μὲν πρῶτον ἡ Βουλγαρῆ του Λέοντος του Ισάκου, εν αρχῇ τῆς ὀγδόης εκατονταετηρίδος, περι δὲ τὰ τέλη τῆς έννάτης και τας αρχὰς τῆς δεκάτης, τὰ Βασιλικά, έντελῶς ἐξέωσαν από τῆς Ανατολῆς τὰ λατινικά τῶν νόμων κείμενα, ὥστε έκτοτε ἡ εν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία δεν διετήρησεν ειμή εν ὀρόνῳ τεκμήριον τῆς ξενικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, τὸ ὄνομα, τῷ ὁποῖον ὁμως, ὡς πολλάκις παρετήρησαμεν, ἀνδερμῶν εἶχε πρακτικὴν σημασίαν. Τισιν οὐτρόπως, ἀφανισθέντων τῶν λειψάνων του ειδοιολόγου Ελληνισμοῦ και αποβλήσεως τῆς μοναρχίας τὸν ἀκόλαστον και τραχὴν τῆς αρχαίας Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας χαρακτήρα, προσέφυε νέα τις πραγμάτων κατάστασις, νέα μοναρχία νομιμοτέρα, νέα πολιτεία Ελληνιστί καθιερωσάσα, νέα κοινωνία μοναρχικῆς κυβερνωμένη, νέα ενι λόγῳ φάσις Ελληνικῆς εθνικότητας, τήν ὁποῖαν Χριστιανικὴν Ελληνικὴν εθνικότητα δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν. Ἄλλὰ πᾶσα αὐτῆ ἡ ἀναμορφωτικὴ ἐργασία δεν κατορθώθη ειμή διά πολλῶν βραχυκαινῶν διωγμῶν, διά πολλῶν ἱποδρομικῶν, ἐπαρχιακῶν, στρατιωτικῶν στάσεων, ὡς εκ τῶν ὁποῖων ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἀνεδείχθη, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἀσθενῆς ὑπάρχουσα εν τῷ ἀρχῶν ὄν ἡναγκάσθη συγχρόνως νὰ ὑποστῆ πρὸς τήν Μωαμεθανισμόν.

Τὴν ἡ' εκ των προεκθεθειμένων αἰτιῶν προκύψασαν ἀνθέμεναι κῆξισε κατά τούς αὐτούς χρόνους και ἡ πρὸς τὸ βυζαντινὸν στοιχείον ἐπιμείξια· διότι ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία δεν καταβλήθη μὲν υπό τῶν βαρβάρων, ὡπως ἡ δυτικὴ αυτοκρατορία, ἀλλὰ δεν καθώρηθε και πάντοτε νὰ ἀπεκρῶσῃ αὐτοῦς, ἡναγκάσθη πολλάκις νὰ παραχωρήσῃ εις τινας δὲ ἀσπυράσων μεγάλους χωρὼν έκτάσεις, νὰ προσλάβῃ ἡ Φιλαδέφεια δὲ τούς νόμους ἐρρημνεύειν τὸν βασιλέα εν γὰρ τὰς ἀμετρίαις τῆν φιλόκαλον ἐρημνίον προαίθετα. Ὅδ' εἰ μεταποιεῖν τὰ προδῆλον ἐρημνίον ἔχοντα. Τὰ κεϋ. ι, ια, ιβ' ὁρίζουσι τήν σχέσηιν του έθνους πρὸς τὸν νόμον.

ἐλλοις εις τήν ὑπερασίαν αὐτῆς, νὰ ζήτησῃ δὲ και τήν επικουρίαν έτέρων βαρβάρων πρὸ αἰώνων εν τῷ κράτει ἐγκαταστημένων. Ίδίως κατά τήν έδδομὴν εκατονταετηρίδα, ὅτε ἐπῆλθεν ἀπ' ἀνατολῶν ἡ Μωαμεθανικὴ θύελλα, καταλήφθησαν αἱ παρὰ τήν δεξιάν ὄχθην του Ιστρου χῶροι υπό τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων και τῶν άλλων Σλαβικῶν φυλῶν τῶν ὁποῖων έκτοτε ἡ πολιτικὴ τύχη ἤρχισε νὰ συνδέεται μεθ' ἡμῶν. Προστούτοις ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἀναγκάσθη ἔλαθε πολλὰν σχέσηιν και συνάθειαν μετὰ τῆς Περσικῆς βασιλείας. Έκ δὲ τῆς ταιαύτης μετὰ του ἀνατολικωτέρου Περσικοῦ πνεύματος και μετὰ τῶν βορειῶν βαρβάρων ἐπιμείξιας, δεινότητα ἀνεδείχθη ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία. Ἀφ' ἐνὸς παρήχθησαν τότε πολλοὶ βαρβάρων ἡγεμονικῶν και στρατηγικῶν ὄλοι εν Κωνσταντινουπόλει και βλέπομεν βασιλεύοντας Γότθους, Ἰσαύρους, Ἀρμενίους τὰ βαρβάρικα και Περσικὰ ἤθη οὐσιωδῶς ἐπενεργούσιν εις τὰ ἤθη τῆς αὐτῆς και εις τήν νομοθεσίαν ἡ βασιλεία τῆς έδδομης μέγιστα εκατονταετηρίδος ἐξοκέλλει εις ἀπαισίαν ἀγροῦτητα· αἱ γλωσσικοποια, αἱ ὀνομασίες και άλλα τιαυτα ἀπάνθρωπα ἀκρωτηριασμοὶ εἰσάγονται εις αὐτὴν τήν νομοθεσίαν του κράτους· ἐπικρατεῖ δὲ τὸ ἔθος του εὐνοουχισμοῦ και οἱ εὐνοουχοὶ ἀποβαίνουσιν ισχυρότατοι εν τῇ πολιτεῖᾳ. Ἀφ' έτέρου, ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία, και τοὶ ὑποκόπτουσα ὅτια μέχρι τινὸς εις τήν ἐπίδρασιν του βαρβαρικοῦ στοιχείου, δεν ἔπαυσεν ἀντιπαλαίωσα πρὸς αὐτὸν και ἀγωνιζομένη νὰ ὑποβάλῃ εις τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς, εν μὲν τῇ Εὐρώπῃ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς Σαλαβινοὺς και τοὺς άλλους μεσημερινωτέρων κατασταθέντας Σλαβῶν, εν δὲ τῇ Ἀσίᾳ τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Ἰσαύρους και τοὺς Παρδαίτας· δεν ἔπαυε προσπαθοῦσα νὰ μεταδόσῃ εις άπαντα τὰ φυλὰ ταυτα τὸν χριστιανισμόν ὅστις ὕπηρξε τὸ κυριώτατον χαρακτηριστικὸν και στήριγμα του μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ· εκ δὲ τῆς δράσεως ταύτης και ἀντιδράσεως κῆξισαν, ὡς προσέφηται, ἡ ταρχή και ἡ ἑλευσις τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ πλεῖστον ἴσως και αὐτῆς τῆς ἐθνολογικῆς κρίσεως ἐσπάρξε τὸ κράτος ἡ θρησκευτικὴ κρίσις. Τὴν ἀληθῆ χαρακτήρα τῶν ἀπὸ τῆς τετάρτης μέχρι τῆς έννάτης εκατονταετηρίδος θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐλάθόμεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ διαγράψωμεν, ἐξηγήσασιντες, ὅτι ἦσαν οὐχί ἄξιον καταφρονήσεως προῖον τῆς δεσιδαιμονίας και τῶν προλήψεων, ὅπως προσιτώσιν αὐτὰς συνήθως οἱ τῆς δύσεως ιστορικοὶ· ἀλλὰ εὐγενέστατον σύμπτωμα τῆς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας ἀκτασθέντος ὅρως του Ελληνικοῦ πνεύματος, και ἀγώνισμα ἀπαραίτητον πρὸς ἀνίπτυσιν και ἐμπέδωσιν του Χριστιανικοῦ δόγματος. Βυταυθα δεν εἶναι χρεῖα νὰ ὑπομνήσωμεν ειμή ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ ἐπιρρόη τῶν διενέξεων αὐτῶν εις τήν πολιτικὴν του κράτους δυνάμιν και τύχην. Οἱ αυτοκράτορες πολλάκις ἡγωνίσθησαν νὰ συνδράμωσι τὰς διαστάσεις δοξασίας· ὅστις ἔπραξεν ὁ Ζήνιος, διά του Βρωτικοῦ, ὁ Ιουστινιανὸς διά τῆς Καταδίκης τῶν τριῶν κεφαλαίων, τῆς γενομένης

εν τῇ Δη οἰκουμένην συνόδῳ, και ὁ Πράκλειος και ὁ Κωνσταντῖνος Β', ὄν ὁ μὲν διά τῆς λεγομένης Εκθέσεως, ὁ δὲ διά του καινομένου Γόπου, ἀπηγόρευσαν πᾶσαν περι τῆς διττῆς του Σωτήρος φύσεως συζήτησιν. Ἄλλοτε ὁμως οἱ βασιλεῖς ἡναγκάζοντο νὰ ἀποκλίνωσι πρὸς μίαν τινὰ τῶν ἀρέσεων, εν μέρει δὲ νὰ ἐξουμενίσωσι τὰς ισχυροτέρας ἐξ αὐτῶν, παντοδυνάμους οὔσας εν Ἀσίᾳ, εν μέρει δὲ νὰ περικταίωσιν τήν ισχύν του θεοδόξου κλήρου, ὅστις ἐπεκράτει εν Εὐρώπῃ και ἰδίως εν Κωνσταντινουπόλει, ἔχων, πρὸ τῆς έννάτης εκατονταετηρίδος, πάντοτε σχεδὸν σύμμαχον προθύμον τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, τὸν έκτοτε ἀγωνισθέντα νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τῶν ἐρίδων τούτων, εἶνα ἐπιτείνῃ εις τὴν ἀνατολήν τήν εκκλησιαστικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Τιοιουτρόπως ἐπολιτεύθησαν ὁ Ἀναστάσιος, και, περι τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ Ιουστινιανὸς, ὅστις ἀπέκλινε τότε πρὸς τοὺς Μονοφυσίτας. Ἄλλοτε, τελευταίον, αὐτοκράτορας, πευθόμενοι ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία ὑπῆρχεν ἡ ἀσφαλτοτέρα του χριστιανισμοῦ κρηπίς, ὑπαστήριζον αὐτὴν γενναίως, ὡς ἔπραξεν ὅτε πολλάκις περι τὰ εκκλησιαστικὰ παλιμβουλοὺς ἀναδειχθείς Ιουστινιανὸς, και ὁ Κωνσταντίνος ὁ Πωγωνάτος, ὅστις συνεκάλεσε τῷ 680 εν Κωνσταντινουπόλει τὴν έκτην οἰκουμένην σύνοδον, τήν καθιερώσασαν τὸν πρὸ τῶν δύο θελήσεων και τῶν δύο φύσεων ὀρθόδοξον ὀρισμόν.

Ἄλλ' ἡ μὲν συμβιβαστικὴ τῶν αυτοκράτορων προαίρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετύγχανεν, ἡ δὲ ἀποτομος προστάσις εις τὸ κράτος σπασμοῦς, Ὁσάκις ἡ βασιλεία ἡσπάζετο τήν αἵρεσιν, ἡ εν Εὐρώπῃ παντοδύναμος ὀρθοδοξία ὑπακίνει κατά τῆς βασιλείας ἐπικινδύνους στάσεις· ὁσάκις δὲ κατεδίκωντο οἱ ἀιρετικοὶ, οὔτοι, πολυαριθμοὶ και ποικιλώτατοι ὄντες εν Ἀσίᾳ, κατέφρουγον κατ' ἀρχὰς μὲν εις τήν Περσίαν, έπειτα δὲ πρὸς τοὺς Ἀραβῆς, ἐτύγχανον αἰεποτε παρὰ τοῖς πολεμίους εὐμενοῦς δεξιώσεως και διτυκόλυναν τὰ κατορθώματα αὐτῶν. Ὅθεν εν τῇ ὀγδῇ εκατονταετηρίδι, ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος ἐπεχέρησε νέον τῶν δοξασίῶν συμβιβασμόν, διά τῆς εἰκονομαχίας, ἣτις εἶχε πολλὴν τήν συγγένειαν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας και τοὺς μονοθελίτας. Ὅς εκ τῆς τελευταίας ταύτης εις τήν αἵρεσιν παραχωρήσεως, προσέκυψαν μὲν εν Εὐρώπῃ στάσεις δεινότεραι και μέγιστα ἡ ἀξιοσημείωτος ἐκστρατεία τῶν κατοίκων τῆς κυρίως Ελλάδος· ἐπὶ τήν Κωνσταντινουπόλιν· ἀλλ' αἱ Εὐρωπαϊκαὶ αὐται στάσεις δεν ἦσαν τοσοῦτον ἐπικίνδυναι ὅσον αἱ Ἀσιατικαὶ, διότι εν Εὐρώπῃ δεν ὑπῆρχον ἐξωτερικοὶ πολέμοι δυνάμενοι νὰ ὠφελῆθωσι τοσοῦτον ἐπιπληθυσίαν εἰς τὸ σύστημά των δι' ὅλης σχεδὸν τῆς ὀγδόης και μέρει τῶν μέσων τῆς έννάτης εκατονταετηρίδος, και ἐπέτυχον τῶνόντι νὰ προσοικειωθῶσι δι' αὐτοῦ πλεῖστα στοιχεῖα ἐπιρρῶσεως ἀπὸ τῶν μαζικῶν τῆς Ἀσίας φυλῶν, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Φρυγῶν, τῶν Καπ

παδίκων και πρό πάντων τών Ἀρμενίων, οἵτινες ἄπαντες, ἰδόντες τὰ δόγματα αὐτῶν θριαμβεύοντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, μετὰ πλείστης προθυμίας ἐπάπησαν πρὸς αὐτήν. Ἄμα δὲ κατορθωθέντος τοῦ σπληνίου τούτου ἀποτέλεσματος, ἤμα αἱ φυλαὶ αὐταί, καὶ μάλιστα οἱ ἐκπροσωποῦντες αὐτάς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυροὶ οἴκoi, συνεαίτησαν τὰ συμφέροντά των μετὰ τῆς αὐτοῦθι μοναρχίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ πολιτικὸν τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως ζήτημα ἀπέβη δι' αὐτάς καθυπέτερον παντός ἄλλου, βλέπομεν ἀραιουμένην ἐκ μέσου τὴν παρὰ χόρησιν ἐκείνην εἰς τὴν ἀρσεν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς ἐβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐπὶ Ἐιρήνης, τὸ δὲ δευτέρον, ἐπὶ Θεοδώρου, ἀνορθωμένως τὰς εἰρήνας καὶ καταλυομένας ἤδη διὰ πινυτὸς ἀπάσας τὰς μεγάλας περὶ τῶν κυριωτάτων δογμάτων σήλητῆσαι καὶ διενεῖσαι.

Ἐν τῇ ἐνάτῃ λοιπὸν ἑκατονταετηρίδι μεγάλη τις συνεπληρώθη ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει πραγμάτων ἀλλοιώσεως. Ἡ μεταξὺ τοῦ Ῥωμανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πῆλη κατέπαυσεν ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία ἐλαβεν ὀριστικῶς τὸ ἐνδύμα ἐκείνου τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ ἀποτελοῦν τὸν ἰδιόζοντα αὐτῆς χαρακτήρα. Τὰ βαρβαρικὰ στοιχεῖα δὲν ἐξηρανώθη μὲν, διότι οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι, διετίθοντο ἐπὶ σφραδίζοντες καὶ ἐνστασίμωι, ἀδιάρκτοι δὲ νέων ἐθνῶν ἐπιδρομαί, διὰ τοῦ Ἰστροῦ ἐνεργούμενοι, ὑπέτερον τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνων πύρετον τοῦ κράτους· ἀλλὰ αἱ εἰς Μακεδονίαν, εἰς Θεσσαλίαν, εἰς Ἱπείρον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατασταθεῖσαι ζένοι φυλαὶ ἐδαμώθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐξολοκληρῶνται τῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν φυλῶν συνεπληρώθη ἡ κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθα καὶ τὸ δόγμα ἐξοικειώσεως πρὸς τὸν Βυζαντινὸν μοναρχίαν μάλιστα δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κράτους, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐθριαμβεύσαν ἡ νῆα τῶν πραγμάτων κατάστασις. Οὐ μόνον ἡ νομοθεσία καὶ ἡ διοίκησις ἐνεργουμένη ὅλη Ἑλληνιστῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸς ἡ σπουδὴ, ἐπὶ πολλῶν χρόνων παρεληθείσα, πολεμηθεῖσα μάλιστα ὡς συνδεσμένη μετὰ τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος, ἀναζωοπυρεῖται ἤδη, διὰ τὸν ὀριστικὸν θρίαμβόν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐνισχύει τὸν σύνδεσμον τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τὰ ἦθα ἀποθνήσκουσι χροιστότερα καὶ πρῶτερα. Μετὰ δὲ τῶν πλείστων βαρβαρικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, συνεκλείπουσι καὶ τὰ βαρβαρικὰ ὀνόματα· οἱ ἡγεμονικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ οἴκοι φέρουσιν ἤδη ὅλους Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ὅχι ἀρχαῖα Ἑλληνικά, ἀλλ' Ἑλληνικά τοῦ μεσαιῶτος, καὶ δι' ἡμᾶς τοσοῦτον μᾶλλον πολυτιμότερα ὅσοι χαρακτηρίζουσι τὴν ἰδιόζουσαν ἐκείνην τοῦ Μεσαιῶτος ἐποχὴν. Τότε βλέπομεν σχηματισθέντας τοῦ βασιλείου καὶ πολεμικοῦ οἴκου τῶν Μακεδόνων, τῶν Φωκῶν, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Λασκαρίων, τῶν Παλαιολόγων, τοῦ Σιρίου, τοῦ Κατακάλω, τοῦ Μικαίου, τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ἐξομάλτου, τῶν Μελισσανῶν, τῶν Φιλοκάλων κλπ. Καθ' ἕνα δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλη-

σίᾳ μεγάλη τις ἐπεκράτησεν ἐνόησις, διὰ τὸν ὀριστικὸν θρίαμβόν τῆς ὀρθοδοξίας. Καὶ ἕνεκα τῆς σωτηρίας ταύτης ἐνόητος, τὸ κράτος, δυνήθην νὰ συμπικνωθῆ ἀπερισπάστως ἀπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἀνεφάνη ἰσχυρότατον καὶ περὶ τοὺς ἔξω ἀγῶνας, Ἰστώντι, ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, οὐ μόνον, ὡς προείπομεν, οἱ Βωαμεθανοὶ ἐξεδιήθησαν ἀφ' ὅλης τῆς μικρῆς Ἀσίας, ἀπὸ τῆς Κρήτης, ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ ἀπὸ πολλῶν τῆς Συρίας χωρῶν καὶ πόλεων, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑυρώπῃ, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Δαλματικοὶ ἐδαμώθησαν, αἱ χῆραι αὐτῶν μετεβλήθησαν εἰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν ἀνορθωμένως διαδιδόμενοι εἰς αὐτάς ὁ Ἑλληνισμός. Ἡ δ' ἀκμὴ αὐτῆ τοῦ μεσαιῶτος Ἑλληνισμοῦ διήρκεσεν ἐπὶ δύο περὶ τὸν ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ἐνάτης μέχρι τῶν μέσων τῆς ἐνδεκάτης, ὅτε ἕτεραί τις αἰθῆς ἐπελήθησαν ἐσωτερικῇ κρίσει παρήγαγε νέαν ἀνωμαλίαν καὶ ἀπῆλθεν.

Τὸ Βυζαντινὸν πολιτεῖμα, ὁποῖον διεμορφώθη ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἐθνολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀγῶνων ὡς προειρηθήκαμεν, εἶχεν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ ἀρχαῖον Μακεδονικόν· οὗτο ἦτο μοναρχία ἐρειδόμενη κυρίως ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ τοιοῦτον πολιτεῖμα, ἐπιτηδεύοντα εἰς κράτη διάγοντα, εἶτε ἐξ ἀνάγκης, εἶτε ἐκ προαιρέσεως, βίον πολεμικόν, ἔχει τὰτα τὰ ἀνάγκη, ὅτι ἀπαιτεῖ ἀέλιπτα μονάρχην ἔχοντα στρατηγητικὴν ἀρετήν· ἄμα δὲ μὴ ὑπάρχοντος τοιούτου, ἀνοίγεται, ἕνεκα τῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ἐρίδων τῶν στρατηγῶν, στάδιον εὐρὸν στάσεως καὶ ἐμφυλίων πολέμων. Ἄλλ' εἶναι ταμάλια ἔξιον σημειώσεως, ἧτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἀπέφυγε τοὺς τοιοῦτους κινδύνους, ἐν διαστήματι δύο ἑκατονταετηρίδων, εἶτε διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ἀνθρώπων, εἶτε διὰ τὴν βαθεῖαν βίωσίν των συνειδητῶν τοῦ κληρονομικοῦ μοναρχικοῦ δικαίου. Ἰστώντι ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία διεφίλαξε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ 867 μέχρι τοῦ 1056, ἧτοι ἐπὶ 190 ἔτη ἐντούτοις ἂν ἐξαιρεθῶμεν τὸν ἀρχηγέτην αὐτῆς Βασίλειον τὸν Μακεδόν, 8117—886, καὶ τὸν τοιοῦτον τριήμερον, Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον, 976—1028, οὗδεὶς τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ οἴκου τοῦτου διεκρίθη ἐπὶ τῇ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ἐμπειρίᾳ· ἐνόησε ἡ ἀρχὴ περιήλθεν εἰς ἀνηλικούς· ἄλλοτε, εἰς γυναικας. Ἄλλὰ ! τί συνέβαινε τότε; Ὁ ἐπισημότερος τῶν στρατηγῶν κατελάμβανε τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, πολλὰκις καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως κοσμοῦμενος, ἢ ἀξιούμενος τῆς τιμῆς τοῦ νὰ συζευχθῇ τὴν νόμιμον τῆς ἀρχῆς κληρονομίαν. Ἐκ ἐκ τούτου ὅμως δὲν διεβήθηγετο ἡ συνέχεια τῆς νομιμοῦ δυναστείας, δὲν παρήγαγον ἐσωτερικὰ ἀνωμαλίαι, ἢ τοὐλάχιστον δὲν διήρκεον πολὺ, οὐδ' ἐμειῖν αὐτὸ ἡ ἰσχύς τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἐβασίλευσαν ὁ Ῥωμανὸς Λεκαππῆς, ὁ Νικηφόρος Φωκῆς, ὁ Ἰωάννης ὁ Μέγας, ὁ Ῥωμανὸς Ἀργυρὸς, ὁ Κωνσταντίνος Μονομάχος, ἀναπληροῦντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν ἐλλείψει τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου, ἀλλὰ ἧτις ἐπ' ἀγῶνας τὴν πύξιν αὐτοῦ. Ὁ Μακεδονικὸς οἴκος δὲν ἐξέλειπεν εἰμὴ ὅτε ἀπεβίωσεν ὁ ἕσχατος

νόμιμος αὐτοῦ διάδοχος, ἢ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀναψιά Θεοδῶρα. Ἄλλὰ περὶ τοὺς χρόνους τούτους διεμορφώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἕτερόν τι πολιτικὸν στοιχεῖον, ἢ τῶν λογίων ἀνδρῶν μερίς. Ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος, ἀναζωοπυρεθεῖσα ἐπὶ τῶν τελευταίων αἰκονομάχων, κατὰ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, εἶρε τάχιστα θερμοτάτην δεξίωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκείνην, ἧτις πάτριον καὶ ἐμφυτον εἶχε τὸ φιλόμουσον. Ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἔγγονος τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος διεκρίθησαν ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν καὶ τῇ εὐνοίᾳ ἦν ἐπέδειξαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τοὺς θεσπῆτας τῆς ἐπιστήμης. Ἡ τάξις τῶν λογίων ἀνδρῶν, προστατευομένη τοιοῦτοτρόπως, ἀπέβη μετ' οὐ πολλοῦ καιροῦ καὶ ἰσχυρὰ, καὶ ἤρχισαν νὰ βλέπῃ μετὰ φθόβου ἄπαντα τὰ ἀξιώματα κτεχόμενα ὑπὸ τῆς κρατικῆς ἀριστοκρατίας. Βαβηρῶν καὶ κατ' ὀλίγον, πολλοὶ λόγοι ἀνδρες εἰσεχώρησαν εἰς τὴν σύγκλητον εἰς αὐτὴν τὴν ἐνεργητικὴν κυβέρνησιν, ἐνισχυόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὅστις συνέδεσε τὰ συμφέροντά του μετ' αὐτῶν, ἔλαβον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀντίπαλον πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ θέσιν. Περί τὴν μέσην τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἡ μερίς αὐτῆ εἶχεν ἡδὴ ἀποβῆ ἰσχυροτάτη, καὶ πρῶσιαντο αὐτῆς τότε ὁ Κωνσταντίνος Δειοῦδης, ἐπὶ πολλῶν χρόνων κυβερνήσας τὸ κράτος ὑπὸ τῶν Μονομάχων, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων καθαιρεθεὶς τῆς ἀρχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἀναβῆθεὶς εἰς τὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀξίωμα· Μιχαὴλ Ἐλλῆς, ὁ κομφαῖος τῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ μετ' οὐ πολὺ παντοδύναμος πρωτοπυργός ἐπὶ Δούκα καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ· τελευταῖον, ὁ Λέων Στραβοσπόνδυλος, πρωθυπουργὸς ὢν τῆς Θεοδώρου. Ἡ πολιτικὴ μερίς κατέφευγε, ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης βασιλείδος, πληγῆν καιρίαν κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, ἐξορίσασα τοὺς ἐπισημοτέρους τοῦ στρατοῦ ἄρχοντας, τὸν διοικητὴν τῆς Βουλγαρίας Νικηφόρον τὸν πρωτεύοντα, καὶ τοὺς στρατηγούς τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν καὶ Νικηφόρον τὸν Βρυέννιον. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν οἱ περὶ τὸν Στραβοσπόνδυλον, θεωροῦντες τὴν Θεοδῶραν πλησιάζουσιν εἰς τὸν θάνατον, κατέπεισαν αὐτὴν νὰ καταστήσῃ διάδοχον ἕνα τῶν ἧττον ὀνομαστῶν καὶ ἰκανῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, τὸν Μιχαὴλ Στρατιωτικόν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλουσιν ἄγει καὶ φέρει αὐτὸν κατὰ τὸ δοκοῦν.

Ἰστώντι ἐπὶ Μιχαὴλ ἡ πολιτικὴ μερίς ἀπέβη ὑπερπυρὸς ἰσχυρὰ, ἐξηκολούθησε τὴν κατὰ τῶν στρατηγῶν καταδρομὴν, παύσασα ἰδίως τὸν μέγαν Κατακάλων, Δούκα ὄντα τῆς Ἀντιοχείας· καὶ ἀνεκάλεσε μὲν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τὸν Βρυέννιον, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ τὰ δημοθένητα ἐπὶ Θεοδώρου κτήματά του. Ταῦτα πάντα παράξυναν εἰς ὑπερβολὴν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν· καὶ οἱ προεστάμενοι αὐτῆς, Κατακάλων, Κομνηνός, Βρυέννιος καὶ Ῥωμανὸς Σκληρός, ἀφοῦ εἰς μάτην ὑπέβαλον παραστάσεις εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸν Λέοντα Στραβοσπόνδυλον, ὑψώσαντες ἐν Ἀσίᾳ τὴν σημαίαν

τῆς στάσεως καὶ κατατροπώσαντες περὶ Ἄδην τῆς Νικηφορέως τὸν στρατὸν τοῦ Μιχαὴλ, ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνόν. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐπαίετο νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς δύο μερίδας· ἀφ' ἐνὸς διώρισε κομποκαλίτην τὸν γενναῖον Κατακάλων, εἰκόνησεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῶν νομισμάτων κρατοῦντα σπαθὴν εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἀνεκάλεσεν ὅλους τὰς ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλείων γενομένας, πρὸς βλάβην τοῦ δημοσίου ταμείου, δωρεάς, καὶ μάλιστα τὰς πρὸς τὸν κλῆρον δωρεάς· ἀφ' ἐτέρου προεχειρίσατο τὸν Μιχαὴλ Ἐλλῆν πρόεδρον ἧτοι πρωθυπουργόν καὶ ἐπέτρεψε πολλὰ προνόμια καὶ ὠφελήματα εἰς τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ Κηρουλάριον. Τὰ συμβιβαστικὰ ὅμως τούτου πολιτεῖμα δὲν ὑποδοκίμωσεν. Ἡ στρατιωτικὴ μερίς ἠδύνατο εὐκόλως νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἀλλ' ἐπὶ εὐκολώτερον κατεταρίζετο ὑπ' αὐτῶν περὶ τὴν πολὺπλοκὸν καὶ πολυμήχανον τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν, ὃ δὲ Ἰσαάκιος Κομνηνός, μὴ δυνάμενος ν' ἀντιβῇ εἰς τὸν ἀδιέκοπον ἐκείνον σπασμὸν δύο ἀντιτερομένων ἐνεργειῶν, παρήτηθε μετ' ὀλίγον τῆς βασιλείας καὶ κατέλιπεν αὐτὴν εἰς Κωνσταντίνον τὸν Δούκαν, ὅστις ἦτο μὲν εἰς τῶν στρατηγῶν τῶν κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ στασιαστῶν καὶ ταμάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὸν θρίαμβόν τοῦ Ἰσαακίου, ἀλλὰ παντάπασι ἀπεδουλοκλήθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς μερίδος· ἡ σύζυγος αὐτοῦ Βυδοκία ἢ Μικρομυθολίτισσα ἦτο πολυβούλλητος ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῆς, ἢ δὲ σείρα τῶν λογίων ἀνδρῶν, ὠφελήθεισα ἐκ τούτου, τοσοῦτον ἐπαγίδευσεν τὸν πάλαι· ἐκείνον πολέμιον ὥστε, κατὰ τὸν Ἐλλῆν, οὗτος· τοῖς λόγοις ἐξῆχος προσεκείμενος, ὠφελον, ἔλεγεν, ἐκ τούτων ἢ τῆς βασιλείας γνωρίζεσθαι. Ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, παραδοθεὶς τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀρχαίων ἀντιπάλων, ἐπέστησε μὲν πλείστην προσοχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων, εἰς τὴν προστασίαν τῆς φιλολογίας, ὅπως δὲ ὠλιγόχρηστος τοῦ στρατοῦ, περιελθόντος ἐκ τούτου εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, 1060—1067, οἱ μὲν Νορμαννοὶ κατάρθρωσαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ πλεῖστον τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ δὲ Τούρκοι οὐ μόνον ἐλεηλάτησαν τὰ ἀνατολικώτερα τοῦ κράτους ἄκρα, ἀλλὰ ὀριστικῶς ἐκυρτέυσαν τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἡ δ' ἐπίδοσις αὐτῆ τῶν πολεμίων ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δούκα, ὅστις, καταλιπὼν τρεῖς ἀνηλικούς υἱούς, κατέστησεν, εἰρηγήσει τῶν φίλων, ἐπιτρόπους τῆς ἀρχῆς, τὴν Βυδοκίαν καὶ τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Σπιριλίον, καὶ προσηγάγετο τὴν πρώτην νὰ καταθέσῃ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θέλει συνομολογήσει δευτέρον γάμον.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μηχανήματα δι' ὧν ἡ πολιτικὴ μερίς ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος αὐτῆς, ἐμείλλον· ἀνατραπῶσιν διὰ τῆς βίας τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ἧτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνεκίετο βαρβάρως.

τέρω. Πρὸς δυσμὰς μὲν οἱ Νορμαννοὶ συνεπλήρουν τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας, πρὸς ἀνατολάς δὲ οἱ Τούρκοι, ἐμβαλόντες αὐθις εἰς τὸ κράτος, ἐλακλύον ἀπαντὰ τὰ ἀνατολικὰ αὐτοῦ σύνορα. Οἱ βασιλικοὶ στρατοὶ, ὄντας ἀπλήρητοι, πάσχοντες ἐνδοσίαν τῶν ἀναρχικῶν καὶ κακῶς στρατηγούμενων, ἠ ἀπεποιούντο νὰ πολεμήσωσιν, ἢ ματαίως ἠγωνίζοντο. Οἱ Τούρκοι, τρέφοντες τὰ ἐν Μαλιταγῇ τάγματα, προήλασαν μέγα Κιλικίαις, ἐκυρίευσαν τὴν μεγάλην τραπεζοῦ πόλιν, ὤρμησεν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν, ἐδώσαν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, καί, ἐμβαλόντες εἰς Συρίαν, ἐπάγγαρον μέγαν ὄμιλον περὶ Χαλέικον καὶ περὶ Ἀντιόχειαν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐκράζετο ὅτι ἡ κυβερνήτης δεῖται χειρῶν σιθέωτερον τῶν χειρῶν τῆς Βυζαντίας· ἀπὸ τῆς βασιλῆος ἐνόησαν, ὅτι, ἂν δὲν σπύσῃ νὰ παραλάβῃ ἐπισημότερον τινα τῆς ἐξουσίας συμμάχον, πᾶσι ἡ ἀρχὴ θάλει εἰς ἀνάγκη· περιέλαβεν εἰς τὴν ἀντιόχειαν αὐτῆς Ἰωάννου Δούκα, τὸν ὄμοιον ἐπίσταν. Οὗτοι, κατορθώσαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν προηγουμένην ἐργασίαν ὁμοίως ἀπὸ τῶν παλαιῶν, διὰ τῆς ὑποχρέσεως ὅτι ἕως αὐτοῦ ἦν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἄφρον, κατὰ πάντα προσδοκῶν τὸν ἀρχιερέως καὶ πρὸς μέγα σκευδασιολίας τὰς πολιτικῆς μετῆδος καὶ μακίστη τοῖς πρῶτοις ἀγγέλλοι αὐτῆς Μιχαὴλ Παλλῶν, παρὲς αὐτῶν ἕνα τῶν ἐπισημότερων καὶ ὀρθότερων ἡγεμόνων τῶν στρατοῦ, τὸν Ῥωμανὸν Διογένην.

Ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἦν ἀνὴρ δραστήριος, γενναῖος, φιλοποινὸς· ἀλλ' εἶχε νὰ παλέσῃ πρὸς δυσχερείας μεγάλας. Τὰ ὅλας παρεκλήθησαν στρατηγικάτα εἶον ἀπὸ λητταίας ὁσάκις δὲν διελύοντο διὰ τῆς λειποταξίας ἢ οὐλομένη κατὰστασις ἦτο ἀλλοτρίως πρῶτος ὁ Ἰωάννης Δούκας καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐρίωνον τὸν ἀνὴρα ἢ δὲ πολιτικῶς μετ' ἑαυτοῦ, ὡς πρὸς τὸν ἀρχιερέως πρὸς αὐτόν. Αὐτὸ ἡ Βυζαντία, ἥτις προετίμησε τὸν Ῥωμανὸν ἐπὶ τῆς προεδρίας, ὅτι, ἀνακλιθεὶς τὴν ἀρχιερέως τὸν στρατὸν, θέλει καταταξίσει εἰς αὐτὸν ἀπαντὰ τὴν πολιτικὴν ἀδύνησιν, ἐξέλεξε μὲν ἄλλοι, θεωρήσαντα ψευδοφίλους τῶς ἐλευθίας αὐτῆς, νὰ φερόμεθα ὡς ποῦτον· Ὡς δὲν ἦτο ὁ Ῥωμανὸς Διογένης, ἀεὶ ἀεὶ μετὰ τὸν ἕλκρον τὴν θεοπεσίαν τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ νὰ ἐπισημῶν ἐν τῇ αὐτῇ, προσκειώθη τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν, τῶν ὁποῖον προδοτικῶς ἦν πάντα ἀνέμοι τῶν Ἰσλαμίων, ἐν οἷς καὶ ὁ μετέπειτα βασιλεὺς Ἀλέξιος· μετὰ βραχίονα δὲ περὶ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν διατρέχον, ὁ Ῥωμανὸς ἀνέλαβεν τὴν κατά τῶν Τούρκων ἀδύνησιν. Ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐκστρατεία, γενομένη τῷ 1068, ἀπέβη λαμπρά. Τὰ Βυζαντινὰ τάγματα, ἀγγέλλοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἀνελάθον ἕνα ψυχρὸν. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐκπέσει ἀπὸ στρατοῦς, τὸν μὲν εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν, πρὸς τὴν περσικὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Πόντου, τὸν δὲ εἰς Κιλικίαν καὶ Συρίαν ἢ δὲ Διογένην, κατατροπώσαν πρῶτον τούτῳ ἐν Πόντῳ πολεμίου· ἐπειτα, τούτῳ ἐν Συρίῳ, ἐπικυλίαν, κατὰ Ἰωνοῦ ἀφῆκε τῷ 1169, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἡ πίστις εἰς ἐπὶ Βυζαντία, τιμῶσα τὴν τοῦ βασιλέως ἀρετὴν καὶ

βραβύουσα τοῦ ἐραστοῦ τὰ ἀθλά, προσέφερεν αὐτῷ τὴν γνωστὴν αὐτῆς Ἰωνίαν. Εὐτοχῶς ὁμοίως ὑπῆρξεν καὶ ἡ δευτέρα ἐκστρατεία. Οἱ Τούρκοι, ἐπανειλημμένως ἠττηθέντες, ὄλοισ ἐξέβλήθησαν ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ τρίτου ἔτους δὲν ἐλάθον ἐλθόντων ἐπίσης ἀγαθῶν ἢ βασιλέως, προανθούσης· αὐτὸς ἐν διαστήματι ἐπὶ ὄντος, ἐν Συρίῳ, ἐν Ἀρμενίῳ, ἐνδοῖς καὶ ἐκτός τοῦ Βυζαντινοῦ, ἐνόησεν ὅτι ἀναγκαῖον ἦν νὰ λάβῃ ἀνείσιν τινα, τοσοῦτον μᾶλλον ὡς ἐρίωντας τὰς ἀντιπράξεις τοῦ Μιχαὴλ Παλλῶν καὶ τοῦ Ἰωάννου Δούκα, ἤρξατο νὰ ὑποσπύσῃ τὴν ψυχράτητα τῆς Βυζαντίας καὶ ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον τὴν ἐπὶ τινὰ χρόνον διατρέχον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὡς δὲν ἀνέβηκε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1070 εἰς Μανουῖλ, τὸν πρῶτον μὲν τῶν πέντε Κομνηνῶν, νέον ὄμοιον εἰς ὄντα καὶ ἀπαρῶν ὑποκοῦν, ἢ ταῦτα δὲ περὶ Σελήντῳ καὶ αἰχμαλωτηθέντα μετὰ τῶν ὄντων γυμνασίου, Μιχαὴλ τοῦ Ταρσίου καὶ Νικηφόρου τοῦ Μελλισσίου. Οἱ Τούρκοι μακρὰ τὴν κατὰ τὸν αὐτῶν, διελλόθον τὴν Καππαδοκίαν, ἐπέβησαν εἰς τὴν Φρυγίαν καὶ ἐδάσαν τὰς Κιλικίας· ἢ δὲ συμμαχίαν αὐτῶν περιέσχον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τῶν Ῥωμανῶν, ὅτι, ἐν τῇ ἀμὰ ἀπεφάσις, ἀπὸ μεγάλῃς παρρησίας, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξίτησιν τῶν Τούρκων κατατροπώσαν διὰ τῆς κατακτήσεως αὐτῶς τῆς Περσίας. Ἐξστρατείας δὲ τὴν 13 Μαρτίου τοῦ 1071 ἔσταν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἀρχὸν μὲν ἐκ τῶν δεκακισμίων μὲν πᾶσι, πολυάριθμον δὲ ἱπτικόν, καί, πρὸς τὸν ἄλλο, ἀφῆκε δὲ δεξιὰ τὴν Κωνσταντίαν, ἐπικύβητος τὴν διὰ σταίαν. Οἱ συνεπότεροι τῶν ὑποστρατήγων ὁ Ἰωσήφ Τελαχικιώτης καὶ ὁ Νικηφόρος Βρυένιος, ἐγγονοὶ τοῦ ἐπὶ Μιχαὴλ Στρατηγικοῦ στρατοπεδίου, συνεβούλευσαν αὐτῷ νὰ περιμείνῃ ἐπὶ τῶν σπόρων τοῦ ἀπὸ τῶν Τούρκων Ἀλπαρσλάν, ὅστις, κατὰ τὰς ἀρκαδικὰς εἰδήσεις, ἀνταπεθέμετος ἔβηκε εἰς τὴν ἄνω Ἰωνίαν, ὅπως ἀντιπάλῃ τοῦ Βυζαντινοῦ μυνάρχου, κατὰ δὲ τὴν τύχην ὑπέστησαν, δὲν ἔδωκεν αὐτῷ κερδὸν νὰ προσησπύσῃ πολὺ· οἱ δὲ στρατοὶ συνεβούλευσαν περὶ Μανουῖλ, καὶ ἐνταῦθα, ἀποφασίσαντες τοῦ Ῥωμανοῦ τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τῶν Ἀλπαρσλάν, συνεκροτήθη μάχη κρίσιμος, καὶ ἐν οἷς ἡ χριστιανικὴ ἐπαρῶν ἔσταν ὄλοισ ἐπὶ αὐτῶν Ῥωμανῶν, καὶ τῶν περιφανῶν ἀγωνιστῶν, ἡμικαλιόμοι. Τὴν ἔσταν ταύτην ἐπάγγελε κυρίως ἡ προδοσία Ἀνδρόνικου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Δούκα, εἰς δὲ ὁ Ῥωμανὸς εἶεν ἀναθέσει ἀξίωσιν τοῦ στρατοῦ μόνον, ὅπως ἡ διακρίσις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μεγαλοφροσύνη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ ὅτι τὰ ἐμφύλια τάπη ἐννοεῖται νὰ μὴ ἐκβαθύνωσιν οὐδὲ πατρίδα, οὐδὲ πίστιν, οὐδ' ὄρκους.

Καὶ ὁ μὲν Ἀλπαρσλάν προσησπύσθη πρὸς τὴν ἀρχίαν

μᾶλλον βασιλέα μετὰ γενναϊότητος ἢν δικαίως ἐθεώμασεν ἢ ἰσπορία, συνομολογήσαν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην φιλικὴν καὶ συμμαχίας καὶ ἀποδοῦν ἴην ἐλευθερίαν, ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ὑποσχέσει λύτρων. Ὁ δὲ Ἰωάννης Δούκας, ὡφελούμενος ἀπὸ τὴν συμφωνίαν ταύτην, ἐπέβηκε νὰ ἀναγορεύσῃ, τῇ συνδρομῇ, τῆς Βυζαντίας, βασιλέα τὸν πρῶτον αὐτῆς καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως υἱόν, τὸν Μιχαὴλ Ζ', ἀπομακρύνει ἐπειτα ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν Βυζαντίαν, ἐκπέμπει κατὰ τοῦ ἐπικυβητοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας Διογένης τοῦ δούα αὐτοῦ υἱοῦ, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀνδρόνικον, ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ παραδοθῇ καὶ ἐπάγγελε αὐτῷ θάνατον ὀδύνηρον, ὅν ὁ ἀέριστες γενναῖος καὶ καρτερικὸς ἀνὴρ ὑπέσταν μετὰ φρονήματος ἀποτοῦτου. Πρὸς παραδοθῆ, συλλέξας ἄπαν αὐτοῦ τὸ ἀργύριον καὶ ἀπαντὰ τὰ κειμήλια, ἐπέμψεν αὐτὰ εἰς τὸν Σουλτάνον τῶν Τούρκων, διαμνηθὼν αὐτῷ ὅτι, ἂν δὲν ἤδυνάτο νὰ πληρώσῃ διδάκλῃρα τὰ συμφωνηθέντα λύτρα, ἐπεθύμει τουλάχιστον, διὰ τοῦ μικροῦ τούτου ἐπιμήματος, νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδ' ἐν τῇ ὑστάτῃ αὐτῆς ὥρῃ ἐλησμονήσῃ τὴν χρηστότητα τοῦ ἀντιπάλου ἐκείνου καὶ ἀρετῆν. Ὁ πραγματικὸς βίος σπανίως παρῆσταν χαρακτηρῶν τοσοῦτον ἀξίους τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ὅσον ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένης χαρακτηρῶν, αἱ δὲ τραγικαὶ αὐτοῦ περιπέτειαι, ὑπὸ ἐπιτηδείας χειρὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰκονίζομεθα, θελούσι ποτε βεβαίως συγγινοῦσι παλλὰς Ἑλληνικὰς κορδίας καὶ ἀποσπάσει δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν πολλῶν Ἑλληνικῶν ἀκαρτερῶν.

Ἄπανα ἡ ἐξουσία περιέλαβεν αὐθις εἰς χεῖρας τῆς πολιτικῆς τῶν λογίων ἀνδρῶν μερίδος, ὑπὲρ ποτε δὲ παντοδύνημος κατέστη ὁ Παλλῶν, ὁ διδάσκαλος τοῦ ἡδὲ βασιλευσαντος ἀπονοῦς Μιχαὴλ Ζ'. Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἐλιγυρήθη· οἱ στρατηγοὶ ἢ κατατρέχοντο ἢ δὲν ἤδυνάτο τῶν δικίων ἀμοιβῶν. Οἱ Τούρκοι δὲν περιερίεζοντο ἢ εἰς ἀπλῆς ἐπιδημίας, ἀλλ' ἤρξατο νὰ καταλαμβάνωσι μόνιμος τῆς ἀνατολικῆς ἐπαρχίας κατ' ἐπιτυχίαν, ἀπασχοληθέντες ὑπὸ ἐμφυλίῳ διενέξῳν, δὲν ἤδυνάτο εἰσπεσε νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀπεριπαύτως τὸ κατακτητικὸν αὐτῶν στήδιον. Ἀπ' ἐτέρου ἡμῶς οἱ Σέρβοι, οἱ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐνιαυτῶν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀνακτιθέντες τὴν ἀυτονομίαν, οὐ μόνον διέσωσαν αὐτὴν, ἀλλ' ἤδη, ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν Μιχαὴλ, ἐπεχείρησαν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς πρόθυμοις νὰ στασιάζωσι Βουλγάρους. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικοὶ ἀνδρες, ἀπὸ ἀνέτηκαν κατ' ἀρχὰς τὸν πύλεμον τοῦτον εἰς δευτερεύοντά τινα στρατηγόν, ἀναγκάσθησαν τελευταῖον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν σπείρην τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου, ὅστις, ἐν τῷ μικροῦ, ἐδάμασε τοὺς Βουλγάρους, ὑπεγρέωσε τοὺς Σέρβους· νὰ ἐκχωρήσωσιν ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ κατατρόπωσε τοὺς τε Χρωβάτους, οἵτινες ἐπέχειρησαν ληστρικὰς ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίαν ἐπιδρομὰς, καὶ τοὺς Νορμαννοὺς πειρατὰς, οἵτινες, μετὰ τὴν ὀλοσχερή τῆς κάτω Ἰταλίας κατάληψιν, εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐπέρχωσιν εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης παράλια.

Τὸ βασιλεῖον λοιπὸν δὲν ἐστρεφέτο ἀνδρῶν ἐπιτηδείων νὰ σώσωσιν αὐτό· ὁ στρατὸς ἐβρίθην, ὡς πάντοτε, ἀξιωματικῶν γενναίων καὶ μεγαλοφροῶν. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ μερίς δὲν κατέφευγεν εἰς αὐτοὺς εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καὶ ἐπειτα δὲν ἐφρόντιζε νὰ βραβύσει τὰς ὑπερσίας αὐτῶν, ἐξεναντίας μάλιστα ἠγωνίζετο νὰ καταστήσῃ ἐπισημὸν τοὺς ἀριστεύσαντας, ὡς μᾶλλον ἐπικινδύνους. Συγγενῶς δὲ παρεστρέπετο εἰς δεινοτάτας καταχρήσεις. Ὁ μέγας λογοθέτης (ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπογεγῶς, ὡς ἠθέλομεν ὀνομάσει αὐτὸν σήμερον) Νικηφορίτης ἐσφετερίσθη ἀναφανδὸν τὰ μονοπώλιον ὄλων τῶν σιτηρῶν τῆς ἀνατολικῆς, καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ὑπέροχον τιμὴν τοῦ ἐνὸς χροσθῦ διὰ τὸ μῶδιον ἢ κολλόν, ἐπεξήρησε τὴν τέταρτον τοῦ μῶδιου ἦτοι τὸ ἐν τῶν τεσσάρων πινάκιον τοῦ κολλοῦ· ἐξ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, εἰς δὲν ἀπεδίδοντο πᾶσι αὐταῖς ἀι καταπίεσις, ἐπινομάθη Ἡραπεινίσιμος· αὐτὴ δὲ ἡ καταπίεσις προσέλασε τὴν προηγουμένην ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων. Καὶ οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκούμενος ὁ μέγας Λογοθέτης ἐσήλησε τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πολυτιμότερων αὐτῶν κειμηλίων.

Ἐνοεῖται ὅτι τοιαῦτα κατὰστασις πραγμάτων δὲν ἵδυνάτο νὰ διαρκέσῃ. Ὁ Νικηφόρος Βρυένιος, ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς, καθήρη ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ στρατηγῶ τῆς Ἰλλυρίας· ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Βασιλάκιος περιεφρονηθήσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕνα τῶν Νικηφορίστων· Ὡς δὲν ἀπαντες συνεννοηθέντες ὕψωσαν, τῷ 1077, τὴν σημαίαν τῆς στάσεως, ἀνεκλήθησαν τὸν Νικηφόρον αὐτοκράτορα, εὖρον δεξιῶσιν εἰς ὅλας τὰς ἑσπέραιας ἐπαρχίας καὶ ἠπειλήσαν αὐτὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συγγενῶς σχεδὸν ὁ ἐν Ἀσίᾳ στρατῶς, ὅστις δὲν ἦτο ὀλιγώτερον τῶν ἐν Βυζαντίᾳ δυσχερεστῆ μένος, ἀνακηρύσσει αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον ἡγεμόνα Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην, ἔλκοντα τὸ γένος ἀπὸ τῶν Φωκιάδων, πρῶτον δὲν τῶν Βρυένιου, καὶ μὴ ἔχοντα μὲν τὴν στρατιωτικὴν τοῦτου ἀξίαν, ἀλλὰ, διὰ τὰς ἀρχαιότητας ἐκδοσέσεις, πλεῖστον ἰσχύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βοτανειάτης κατέλαβεν ἀπίσως τὰς πόλεις τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας καὶ προσκειώθη διὰ τῶν συνανοήσεων αὐτοῦ πολλοὺς τῶν κληρικῶν καὶ τῶν συγκλητικῶν τῆς πραιτωρίσσης· ὡςτε, ἅμα πλεονασίας αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Μιχαὴλ εἶδεν ἐκυτὴν ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἐγκαταλείφθη καὶ ἀπέθετο τὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν, εἰσελθὼν ἀναίμακτῳ, κατέλαβεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1078, τὸ ὑπέριστον ἀξίωμα.

Διὰ τῆς εἰς τὸν Ὀρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Βοτανειάτου δὲν καταστορέσθη ὁ πολιτικὸς κλύδων ὑφ' οὗ τὸ κράτος ἐκυμαίνετο πρὸ εἰκοσίδυο ἐνιαυτῶν. Ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος, ὁ πολλὰκις ἐν πολέμοις διαπρέψας, δὲν ἐφάνη ἀξίος τῆς νέας αὐτοῦ τύχης καὶ παροδόθη εἰς παράλια ἀσωτίαν καὶ ἀλοκασίαν. Ὁ Νικηφορίτης καθήρη, ἀλλ' ἡ κυβερνήσις περιέλαβεν εἰς δύο φίλους τοῦ πρῶτον βασιλέως, εἰς δύο ἀπελευθέρους, οἵτινες οὐδὲ χρηστοτέροι, οὐδ' ἐπιτη-

δεικτέροι του Νικηρορίτου ήταν το ταμείον ήτο κενόν· οι Τούρκοι έλεγκάτου την Άσίαν· ο Βρυέννιος ήτο κύριος της Βιρώπης· ώστε το κράτος έχλινατο περιελθόν εις το χείλος της άθυστου. Άλλ' ή κοινωνία έκείνη, ή τασούτου υπό τών ιστορικών περιφρονήσασα, περιείχε στοιχία ζωτικότητος τά όποια πρόσκαιροι έσωτερικοί σπαρχμαί και βαρδαίαι Τούρκοί και έπιδρομαί δέν έσχουν να καταβάλωσι. Ήν αυτή τή αύλη τής Κωνσταντινουπόλεως, παρ' αύτάς τάς βαθμίδας του θρόνου, ήζήανε και έπρόκειπε νέοις, όστις ήτο προσωρισμένος· να σώση τό ελληνικόν έθνος άρ' όλων τών τότε έσωτερικών και έξωτερικών κινδύνων και να γίνη άρχηγός μιας περιφερικων βασιλείων σειράς. Ο νέος οίτος· ήτο ο Άλέξιος Κομνηνός, τρίτος εκ των πέντε άνεψιών του Ισαακίου. Ο πρώτος, ο Μανουήλ, είχε αποθάνει· ο δε δεύτερος, ο Ισαάκιος, ήτο μόν άνήρ λόγου άξιος διά τά πολιτικά και πολεμικά αύτου προτερήματα, άλλ' δέν είχε τάς λαμπράς του νεώτερου αδελφού αρετάς, τήν άπρόμητον του Άλεξίου άνδρείαν, τήν θυμωστήν στρατηγικήν εύφυϊαν, τήν έξαίρετον πολιτικήν δεξιότητα, και πρό πάντων τό άπαραίτητον έκείνο εις πάντα άνθρώπων αξιόμντο να άρξή εν τώ κόσμω τούτω· δώρον του να περιουσιούται τήν άγάπην και τήν άφοσίωσιν. Ήτο δε ο Άλέξιος Κομνηνός και συγγενής έμ κηδεστίας τών τε Αουζών και αύτου του Βυτανειάτου, διότι είχε συζευχθή Βιζάντην, τήν έγγονήν του Ιωάννου Δούκα, ενθ' ο Βυτανειάτης, βασιλεύσας, ένωφεθή Μιχρίν, τήν σύζυγον του Μιχαήλ Ζ'. Δούκα. Ο Βυτανειάτης, άρνού μάτην άπεπεισθή να συμβιβασθή μετά του Βυεννίου, άνέθηκεν εις τήν Άλέξιο Κομνηνόν, δόντα και πρότερον πολλά τής άνδρείας αύτου ήέγματα, τήν κατατρόπωσιν του δυσκαταγωνίστου έκείνου άντιπάλου και ο Άλέξιος καταβάλλει τούτον, τώ 1073, εις μάχην μεγάλην, εν θράκη έμ παρατάξωσιν συζυγισθείσαν, τήν Βυεννιον, και αίχμαλωτεύει αυτόν· μετ' όλίγων δε, κατά τό αυτός έτος, νικη, περ' Αζίν, τήν μετ' αύτου Βυεννίου συμμαχίασαν βασιλείκον, άναγκάσας και τούτον να παραδοθή. Κατά δε τό αλόλοθον έτος διαμάζει τούς Πατζινάκους, όστινας, ώρμηλόμνοι από τάς έμφυλίους έκείνας διανέξαις, έπεχείρησαν να λεηλατήσωσι τήν Βουλγαρίαν.

Άλλ' ενθ' ή άνδρεία, ή δραστηριότης και ή δεξιότης του Άλεξίου καθυπέτασσαν εις τόν Βυτανειάτην άπαν τό έυρωπαϊκόν του κράτους μέρος, ή άφροσύνη τών ανθρώπων όστινας διεξήγον τά πράγματα επ' όνόματι του γίγοντος βασιλέως παρήγα και υπέτροφέναι εν τή Άνατολή δυσχερείας. Ο Νικηρορίτης Μελισσηνός, γαμβρός του Άλεξίου επί τή αδελφή του του Βυδοκία και διαλέκον εις Κών, όπου είχε μεγάλη κτήματα, άναγκάσεται αυτοκράτωρ. τώ 1080, και, περ' αίας εις τήν ήπειρον της Άσίας, εύρίσκει πολλούς όπαδοίς και καταλαμβάνει τήν Νίκαιαν. Επί τινα χρόνον αναμαρτίζει αύτον ο Γεώργιος Παλαιολόγος, νεανίας λαμπρός και πρώτος περιφανής πρόγονος του οίκου έκείνου όστις επέπειστο και ν' άνακράς και ν' απολήτη τήν Κωνσταντινουπόλιν. Άλλ'

ο Παλαιολόγος κινεί τόν φθόνον τών αυλικών, συκοφαντείται, κατατρέχεται· ο δε Μελισσηνός μένει κύριος της μικράς Άσίας, από κοινού μετά τών Τούρκων, όστινες τότε, υπό του γενναίου Σολιμάν άγόμενοι, κατέλαθον όριστικώς πολλάς από Κιλικίας μέχρι Έλλησπόντου χώρας και πόλεις, στήσαντες ιδίως τήν έδραν αύτων εις Νίκαιαν. Τό δε χείριστον, οι περ' τήν Βυτανειάτην έπιχειρούσι να κατατρέξωσιν αύτούς· τούς Κομνηνούς, αυτόν τόν Άλέξιον, τό κυριώτατον της βασιλείας έρεισμα και άγλαίσμα. Άλλ' ο Άλέξιος, πρηνόμειδων τήν έπιβουλήν, εξέρχεται της Κωνσταντινουπόλεως, μετά τών έπισημοτέρων στρατηγών, συγκεντρώνει τόν στρατόν αύτου εν Τζουρούλη, αναγορεύεται αυτοκράτωρ, κυριεύει τήν βασιλεύουσάν, καθαρει τόν Βυτανειάτην, αναγορεύεται υπό του Μελισσηνου και, διά τής όριστικής συμφιλίωσους τών δύο επί τασούτων χρόνων άναγωνισθείσων μεριδίων, καταπαύει τήν μακράν έκείνην πάλην (*).

Καθ' ήν έποχήν λοιπόν άνέλαθεν ο Άλέξιος Κομνηνός τά πράγματα, ή θέσις του κατά τήν άνατολήν χριστιανισμού ως προς τόν μωαμεθανισμόν δέν ήτο βεβήκως πλέον όποια πρό εικοσιέντε ενιαυτών και μάλιστα πρό πενήκοντα· οι Βυζαντινοί δέν ήρχον πλέον άπάσης της μικράς Άσίας και του πλείστου της Συρίας· οι Μωαμεθανοί, έπιθετικοί αυθις γενόμενοι, κατέσταν άπαντα σχεδόν τά εκτός του Ταύρου, αξιόλογον δε μούραν και τής εντός του ήρους έκείνου χώρας. Άλλ' ούδέν ήττον πολύ άπειρον του να ήναι τασούτων έπίρροβή όσον περ' τά τέλη της έξιδήμης και εν άρχή της άγδής έκαστοντατηρίδος, ότε, τού Βυζαντινού κράτους άνασειομένου υπό φοβεράς έθιολογικής και θρησκευτικής κρίσεως, αυτοί, όμοφρονούντες και υπό ένα τσαγαμίνου ήγεμόνα, επανειλημμένως έπολιόρκησαν αύτήν τήν Κωνσταντινουπόλιν, διά μιν του Μισλαχιά, επί έν έτος, διά δε του Ιεζ'ι, επί επταετίαν ύλην. (1) κίνδυνος δέν ήν ουδ' όποίως υπήρξεν εν άρχή της έξιδήμης έκαστοντατηρίδος· από τής Περσικής δυναστείας, ότε ο Χοσρός

(*) Αύτη ή μεταξύ της πολιτικής των λογίων άνθρώπων μερίδος και της στρατιωτικής άριστοκρατίας πάλη έπίγαγε λοιπόν πολλά δυστυχήματα· άλλ' ή δικαιοσύνη άπαιτεί να ήμολυθώμεν, ότι υπήρξε και τινων αγαθών παρείσας. Οτι μάλιστα διέκρινε και συνετήρησεν άνένανθεν τήν Έλληρικόν θνηκότητα ήτο ή ήθική αύτης δύναμις. Ή στρατοκρατία, επί μάλλον και μάλλον ισχύασσα διά τούς άδικηλίπτους πόλεμους ύφ' ήν περιεσπαστό το Βυζαντινόν κράτος, έκείνη ήδη εις τό να αλλοιώση τόν οσοιόδη και πολύμυρον τούτον χαρακτήρα του έθνους ήμών και να έγκαθάρσση τήν άπύλου τής υλικής δυνάμειος άρχήν. Οι και αύτης καλίστοις άνδρες, άν έγένοντο πρόξεντοι προσκλήρων δυστυχήματα, επήγαγον ήμεις τούτο τό καλόν, ότι επί τέλους οι Κομνηνοί ήναγκάσθησαν να συνδύωσι τά δύο στοιχεία· ώστε ότε βραδύτερον εξέλιπε κατά μικρόν, δι' έπείσεως οίσει, ως θέλωμεν ήτι, ή ολική ισχύς και μετ' αύτης επί τέλους ή πολιτική ύπαρξις, ή Έλληνική θνηκότης διέσπασε τολμήματα τήν ήθικήν έκείνην δύναμιν, δι' ης πολλά μόν ήρμήθη ή δυτική Βιρώπη, κατά τήν δεκάτην τετάρτην και δεκάτην πέμπτην έκαστοντατηρίδα, άλλόκληρον δε διεσώσμεν ήμεις τήν έθνηκήν ύπαρξήν, εν ταίς ήμέραις της δουλείας.

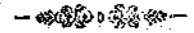
Β', κύριος γενόμενος άπάσης της Άσίας, στήσας τό ένθυμηθώμεν, ότι αι σταυροφορίαί πρωτουργούς και ύστρατόπεδον αύτου εις Χρυσούπολιν και συμμαχήσας μετά τών Λόρων, όστινες από της Βιρώπης περιέζωσαν τό Βυζάντιον, επί πολύν χρόνον ήπειλήσασε τήν πρωτεύουσάν αύτην του κατά τήν Άνατολήν χριστιανισμού. Περ' τά τέλη της ένδεκάτης έκαστοντατηρίδος ο μωαμεθανισμός ήτο διηρημένος και υποδιηρημένος εις πολλές ήγεμονίας, διχονοούσας κατ' άλλήλων πολιτικώς τε και θρησκευτικώς. Αφ' έτέρου δε ή πολιτική κρίσις, ή επ' έσχάτων διασπασασα τόν χριστιανισμόν, είχε καταπαύσει και εκλήθησεν επί του θρόνου άνήρ, όστις ού μόνον συνεπύκνωσεν άπάτας τής δυνάμειος του έθνους εις χείρας αύτου, άλλ' και έπιτηδεύετο ήτο να μεταχειρισθή αύτάς επ' αγαθόν. Ουδείς, επανάλυθόμενος, έκτακτος κίνδυνος, δεινότερος των προηγουμένων, ήπειλει τούς χριστιανούς τής άνατολής, ώστε να άναγκάση αύτούς να ζητήσωσι τότε μάλλον ή πρότερον τήν επικουρίαν της Βιρώπης και να καταστήση άπαραίτητον τήν έπέμβασιν αύτης. Τώντι πάλαι αι περ' συνδρομής αίτήσεις και ικεσίαι όσαι θυλλοδύται ότι έγέγοντο τότε είτε υπό του πατριάρχου τών Ίεροσολύμων, είτε υπό του βασιλέως Άλεξίου, είναι, και άλλας τάς πιθανότητας ως θέλει εξληγθή προϊούσης της άφηγήσεως ήμών, άλλ' έπινοήματα των χρονολόγων της δύσεως. Οι Βυζαντινοί παντάπασιν δέν μνημονεύουσιν αύτων, οι δ' ειλινρινέστεροι των νεωτέρων Βυζαντινών ιστορικών υπολογούσι, ότι αι πλείσται τών υποτιθεμένων έκείνων αίτήσεων είναι προδήλως πλαστάι.

Τάς σταυροφορίας υπηγήρησεν έυρωπαϊκόν συμφέρον και ουχί συμφέρον του κατά τήν άνατολήν χριστιανισμού. Επ' τή προτήματι της απλλαγής του Άγιου Τάφου από των άπιστων, αι μεγάλοι έκείνοι έκτρατεία σκοπόν κύριον προέβητο τήν εις τήν Άνατολήν ενίδρυσιν της κυριαρχίας του πάπα. Και τούτο μόν δέν επέτευχον, επήγαγον όμοι· έτερον όλέθριον άποτέλεσμα, τό έξής, ότι, αναγκάσασα τό Έλληνικόν έθνος να καταναλώση τάς δυνάμειος αύτου προς άποτροπήν του από δυσμίων κινδύνου, κατέστησαν αύτό επί μάλλον και μάλλον άσηβέστερον εν τώ άδιαιλείπτω προς τόν μωαμεθανισμόν άγώνι και παρεσσεύασαν οίτω τήν δούλωσιν αύτου. Δέν λέγομεν ότι τά έκτακτάμια έκείνα των ανθρώπων τά όποια, από της Άτλαντικής, ώσει κύματι, υπό γιγαντώδους θυέλλης εκ διαλειμμάτων, επί δύο περιπτου έκαστοντατηρίδας, μωαμεθικής, ελευνούμενα, έφρόντο προς τάς άνατολικάς ήμών χώρας, δέν λέγομεν, ότι άπαντα τά πλήθη ταύτα υπό ένός μόνου σκοπού παρωτρύνοντο ή είχαν τήν συνείδησιν των συμφορών τάς όποιας έμειλλον να προξενήσωσιν άπαξ· Πολλοί αναμφισβότως εκ των ήρωϊών έκείνων ίππέων ένεσπένοντο υπό άντιμοσάτου εύλαβείας αισθήματος· πολλοί έτεροι εκήτησαν άπλώς εν τή Άνατολή τήχην ή άφορητήν άσιμανίων έργων· πολλοί έφρουγον οικείας συμφοράς ή άνάγκας· άλλ' άπαντες υπήρξαν όργανα θελήσεως μιάς, ήτις από Ρώμης προεβλέει αύτους και εξεργούργει. Αιά να πεισθώμεν περ' τούτου εκ προοιμίου, άρκεί να

περτάτους ήγεμόνας είχαν τούς εν Ρώμη άρχιερείς· ότι ήρχισαν και ήν έποχήν αφ' ένός μόν, διά των γενναίων διχημαρτυρήσεων του Μιχαήλ Κηρουλαρίου, ο άρχιερέος της Ρώμης απηλπίαθη όριστικώς του να υπαγάγη ειρηνική τώ τρόπω τήν άνατολικήν εκκλησίαν υπό τό κράτος αύτου, αφ' έτέρου δε ή παπική έξουσία, διά του Ιλαθερόνδου, είχε φθάσει εις τό επάκρον της δυνάμειος εν τή δυτική Βιρώπη· ότι ή όλεθριώτερά των σταυροφοριών, ή αποκάλυψασα γυμνήν τήν αληθήν αύτων πρόθεσιν, διεξήγη επί του Ίννοκεντιου Γ'. έκείνου, όστις και υπέρ τόν Ιλαθερόνδον έσως κραττισότερον άνδειξεν εν τή Βιρώπη τήν παπικήν έξουσίαν· ότι, τελευταίον, αι σταυροφορίαί κατέπαυσαν ήμα από του τέλους της τρικαιδεκάτης έκαστοντατηρίδος ήρχισαν οι μεγάλοι έμφύλιοι της δυτικής άρχιερωσύνης περισπασμοί.

Επιχειρήσαντες να γράψωμεν τούτην τήν περισταυροφωριών πραγματείαν, δέν πιστεύομεν ότι θέλει τις υποθέσει ήμεις αίνιτομένους, περιστάσεις παρουσίας και άλλας έκείνων άλλοτρίας. Ή πάγκοιως συμπάθεια ήν ή δυτική Βιρώπη έπεδείχθη εις τήν Έλληνικήν επανάστασιν· οι άγώνες ούς τά εύγενέστατα της δύσεως τέκνα ήθλησαν από κοινού μετά των πατέρων ήμών υπέρ της Έλληνικής ανεξαρτησίας· τά ισρά άίματα όσα έβρύτισαν τόν λιμένα της Πύλου, τή 8 Οκτωβρίου του 1827 έτους, πρό κειρού εξηφάνισαν άπάσας τάς μεμφυμορίας όσας ήδυνάμεθα να τρέφομεν κατά της δυτικής κύρωπης, και, ως άπαράδοτον καθήκον, έπέβλαον ήμιν βαθύτατον εύγνωμοσύνης αισθήμα. Άλλ' ούδέν ήττον βέβαιον είναι, ότι πολλοί των ιστορικών της δύσεως διέτρεψαν τόν αληθή των σταυροφοριών χαρακτήρα· ότι πολλάκις τό έθνος ήμών και οι ήγεμόνες αύτου έξυβρίσθησαν διά τήν δικαίαν αύτων εις τά έπιχειρήματα έκείνα αντίστασιν και ότι καιρός είναι να εκτεθή τελευταίον πέρα ή περ' τούτου αλήθεια. Μή κρύψωμεν τά άμαρτήματα των προπατόρων ήμών, άλλ' μη παρασιωπήσωμεν και τάς οικληρώς παραγνωρισθείσας άρετάς· μη άδικήσωμεν τούς τάτε αύτων άντιπάλους, άλλ' μη συσταλώμεν να εκθέσωμεν αναφανδόν και τάς άνομίας αύτων καιρός, ενι λόγω, είναι να απολογηθώμεν υπέρ του παρ' ελθόντος, υπέρ της υπολήψεως ήμών, διότι έχουσι και τά έθνη, ως και τ' άτομα, άνάγκην υπολήψεως ίνα εύδοκιμήσωσιν εν τώ κόσμω τούτω.

Επί τούτω και μόνω τώ σκοπώ έγράψαμεν, πεποιθότες, ότι εκπληρούμεν όφειλήν ισζάν προς τήν πατρίδα· εύτυχεις δε άν, εν τή άσθενεία ήμών, συνταλίσωμεν εις τό να ενισχυθή ή αλήθεια αύτη, ότι δέν ύπάρχει εν τή ιστορία έποχή καθ' ήν τό Έλληνικόν έθνος δέν έφραεν εντίμως τό μέγα αύτου όνομα. Κ. Π.

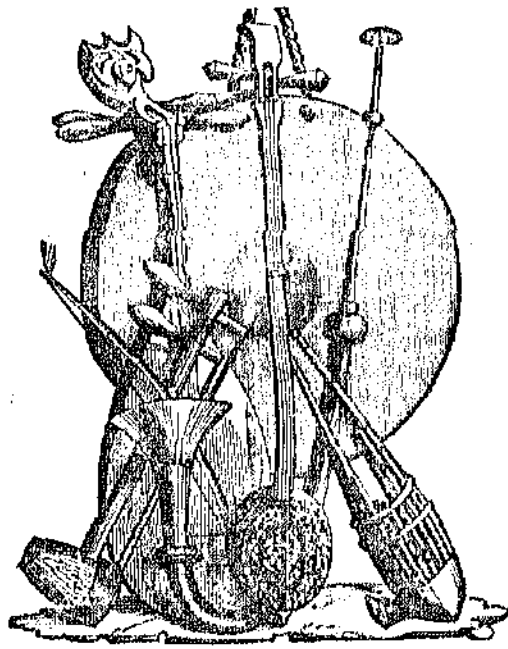
Διόρθ. παρσο. Ήν σελ. 431, στ/λ η δεξιά, αντί του «έ-σώλησε τάς εκκλησίας από των πολυτιμότερων αυτών κειμηλίων» άλλά «έσώλησε τά πολυτιμότερα κειμήλια των εκκλησιών».

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΙΝΩΝ.

—ο—

Η επομένη εικόνη, παρατήρησον τα μουσικά όργανα των Σινών, ανάγει εις την εν τή φυλλάδιω. ΗΚ, ιστορικόν περιγραφόν του Θεοπίου Κρέτους, τήν φιλοπονηθείσαν υπό του ήμετέρου Κ. Ι. Δε-Κυ-γάλλω. Καταγράφεται δε ένκολλη εις συμπλήρωμα, ούτως ειπείν, των διαφόρων συνών εικονογραφιών αιτίνας έδημοσιεύθησαν δια τα του εφημερίαν φυλλάδιου, και του προ αυτού Η'.

Περί της μουσικής των Σινών είναι δύσκολον να ειπωμέν τι άλλο, ει μη ότι, σπαρτωμένα και γόναυ, και βύθιου και μελωδίας, είναι θεωρητικής και όργανα. Η έκκλησιαστική όμως διαφέρει οι βύθιοι ή ιερεις ψάλλοντες, έσπεύοναι τόνους μακρύτερους, και κατά

Μουσικά όργανα Σινών.

τινας τελετάς συνοδεύουσι τούς τόνους τούτους κρούοντες τό έν τή προίση εικόνη κυλιότερες τύμπανον. Αί τελεταί αυτές είναι πολλά και ποικίλαι, και καθά βεβαιούσιν οι ίδόντες αυτές, έχρουσι κατά τήν έκτέλεσιν πολλήν ήμερότητα προς τας της δυτικης έκκλησίας: οι βύθιοι κλίνουσι γόνυ, άνωφύουσιν, ανίγνους και συννοούσι τας χείρας άπαυλλάκτως όπως οι ιερεί: τας δυσίας όταν Ιεραουργούν.

Οί Σίνοι δεν έκκλησιάζονται όπως ήμείς, εις τούς ναούς: οι βύθιοι μέντοι προσεύχονται, και λειτουργούν, και επικαλούνται τας εδύοχας του φθ υπέρ όλων των άλλων: Η: σπουδαιότερας μόνον περιστάσεις, ιδιότως τις άποπέμπεται απ' εθείας προς τόν θεόν τούτον. Ουάκις, π. γ. πρόκειται να επιχηρησθή ταξείδιον, ή φοβείται κακόν, ή επιθυμεί αγαθόν τι, εισάχεται εις τόν ναόν, και εις χείρας κερυρωμένα, και λιθαστόν, και μαντεύεται τήν τύχην αυτού. Ο

δέ τρόπος τής μαντείας είναι διττός: λαμβάνει δύο ξύλα, έξ όν τώ μόν είναι εκ του ένός μέρους κοίλον, τώ δε κομπύλον, και τά ρίπτει εις τόν άέρα. Εάν πέσωσι κατά τινα τρόπον ώρισμένον, ή τύχη είναι εύμενής, ειδέ, άσμενεσσύτη. Η μαντεία αυτή επαναλαμβάνεται πολλάκις έωσού τά ξύλα πέσωσι κατά σύχνη.

Ο άλλος τρόπος εΐναι ή έριζής. Βάλλονται έντις κανίστρου βόθιοι ήριθμημένοι συνταράσσεται δε τώ κανίστρου έσωσθ ήφθ ή έκτός αυτού μια βόθιος. Λαμβάνουσι τότε τόν επ' αυτές ήριθμήν και φέρουσιν αυτόν εις μέρος τι περιέχον τούσας διαφόρους ότοι ήριθμοί υπάρχουσιν έντός του κανίστρου. Εν έκαστω δέ τών μερίων τούτων εύρίσκεται έγγραφον έντυπον μαντείων εάν ή τύχη θέλει εδοθεί έλεως ή άνέλως. Τα έντυπα ταύτα δίδονται υπό τών βύθιων, και ως εκ θεώματος προλέγουσι πάντοτε λαμπρότατην έπιτυχίαν.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

Επί τας μακράς του Έλληνικού Πορρωσού έρημώσεως, μεταξύ των σπανίων ποιητών όσων ή λύρα έσπαιδωνεν εισέτι τας λόγους αυτού, εις ποιητής προσέχουεν, άσάμαχος, ανεξάνλητος, τραγός ως οι βραχί άρ' όν έφαίνον, άρείος ως ή φύσις ής ήν υίος, ή δε ποιητής υίος ήν ή έλληνας λαός. Τα έργαμάτα του δεν είναι άνθη των Μουσών κενυτά, άλλ' άσπικτάδινα και ζυτάρματα της διανοίας αυτού πρόβοντα, και άσάλλήρητον μόν μεταχειριζόμενα γύμνασιν, άλλή διά τούτο ούτε χάρμος στερομένον ούτε άφασκρότατος.

Αί δημοτικάι ούτοι ποιήσεις είσι καθ' ήμάς έν τών άξιολογητάτων έθνικών μουσείων, διότι άποδεικνύουσιν ότι ουδέποτε έπικουσαν ή ποιητική έμπνευσις ούσα μία των ούσιων του λαού, όστις άλλοτε τά μέλισσα έμπεριέθη δια της ποιήσεως. Και ούάκις δε, ως ού σπανίως συμβαίνει, ή ποιητική αυτών άξία δεν είναι μεγάλη, και τότε πάλιν πρέπει να θεωρώνται και να ολλέγονται ως έθνικά μνημεία εκ των σπουδαιότατων ού μόνον διότι δεικνύουσι τήν αληθή της ήμελομένης γλώσσας κατ'έστασιν, άλλή και διότι είσιν ή, καθ' όλον τώ διάστημα εκείνου, του έθνικού βίου άρίστα και άκρίβεστάτα παράστασις, τινά μόν αυτόν ανεξαρτήτως πένοντα, και πολεμικών ένθουσιασμών, εύγενή: άντήχαισι των αίθημάτων των άδαιμάτων υίων των όρέων, άλλή δε τώ θλασσινοού περιγράφοντα τήν αλήθεια και άφρηντην δικταίαν, και άλλή άποβήντα εκ της καταδεδλκμένης και ταπεινοτέρας φρενός του γογγύζοντος κατοίκου τών πόλεων, πολλά δ' άντανακλώντα τήν εύαίσθητον και

χαρίσσαν φύσιν του έννοος, τήν μειδιώσαν άκτινα έκείνου, ήτις διασχίζει ένίοτε και αυτά τά νέφη της τρικυμίας.

Διά τούς λόγους τούτους νομίζομεν τας ποιήσεις του λαού τούτης άξίας διατηρήσεως, και εύγνωμότως θέλομεν άρχισθαι, προθύμως δε δημοσιεύει πάσας όσαι ήβηλον μάς διεύθυνθη, ως άρχόμεθα από τινων άς όρείλομεν εις τόν Κ. Γ. Τερτζέτην, τόν παλαιόθεν και φιλόκχλον Β. Βασιλοφίλικα της Βουλίας. Ηξούρομεν ότι τά πλείεστα των κομμένων των τοούτων έργαμάτων, από στίματος εις στίμα μεταδιδομένα, κολοβούναι, συνδέονται άτόπως και παραμορφώνται. Και ήμείς μόν προτιθέμεθα να σώσωμεν έντελούς άπωλείας όσα διατηρούνται έν τή μνήμη είσέτι: εις δέ τήν πρώτην τάχτην ύλην άλλοι δύνανται, άρ' ού συναχθή, να προσαγγύωσι τήν άρχή της κριτικής.

I.

Ένα πουλάκι έδωκεν' πό μέσα' πό τή Φήβα' Μίρα και νόχτα περκαίει τά κλέρτικα λημέρια' Ψάχνει να' όρθ τήν κλερτουριά τών Μήτρων, τών Μιχάλη' Και' πήγα και' λημέριετα σε κλέρτικα τμητούρια. Βρίσκει κεφάλιν κατά γής, κεράλια κρεμασμένα, Κ' έλα κεράλι' έξίωρα, ξεμωριστά πύ-άλλα. Μαύρα πουλιά τών τραγουδιών' ά' άστρα τών τραγουδιών, Κ' έντ' πουλι' καλό πουλι' στέκει και τόν δικαίον' Παιδιά ποιός είν' ό πρώτος σας, ποιός είν' ό κυπετάσιος' Τόν πρωτόν' σκέψουσα τόν Μήτρον, τόν Μιχάλη; Κεράλι' πύονα έξίωρα, ξεμωριστά' πό τ' άλλα. Τό τί κακό είν' που' καμιά και' σ' έχουσε κομμένο; Μήρα δερδένα' πάτησα, μηράνε σιλάδους πήρες' Κ' έγω δερδένα' πάτησα κ' έγω σιλάδους έπήρα Και' τόρα άποκλείσθηκα εις τώ Δερδενόχωρια. Μέρα και' νόχτα πολέμω όλα τά βλαύμα Γιά να' μά' άκούσου τή χωριά ή' ήρπητο κ' ή Φήβα. Πουλί μου πύονα έργασαι, πουλί μου πύο πινάνας; Μην' έρχετ' άπ' έλ Κού-τουρα, μην' έρχεσαι άπ' τήν Φήβα, Μην' πιά' κατά τήν Αιδωδιά, ή τ' Αρβαντιούρια; Άν πιά' κατά το Δίστομο' σέου Κυπετάν Μιχάλη. Μές του' τά χαρίεσμα' από τόν Κυπετάν Μήτρον' Ποιά να' μη' με κερτερή να' μη' με πανηγύριον Μην' πη' πώς έσκατώθηκα και' πήγα κ' εις τόν τόπο, Να πη' πώς έπαυροσθηκα κ' έπήρα τούς γουαίσις. Μιά ήταν άπ' τά Κούτουρα κ' ή άλλη από τή Φήβα' Η' τρία κ' ή καλύτερη ήταν Αιδωδιοπούλα. Είχε τρι' δέλερι' άρματωλαός και' καπιταναρέους, Τό' να' ταν εις τήν Α.θωδιά και' τ' άλλο' στο' Ταλόντι Κ' ό Γιάνης' ό Αρβαντιούριος είν' πέρα' στη Μπουτουίντσα. Μιχάλης' έξέκλινε και' πάει' σ' τόν Άνδρούτσα Κ' Άνδρούτσης' έπροβόδισε και' τό' στείλε και' γράμμα' Να' ρήθε, Μιχάλη, ή σμίξιμοε πέρα' στην Άγία Μαρίνα Να' μάτρη' τα μπουλούκια σου, που' τά μες σκορπισμένα' Θα' πιά' να' πολεμησούμε με τόν Ντελή' Α' χμείτη Και' όμ' χαμπίρια' μούβλανε κάποιος φίλος μου' τό έπε. Μιχάλης' έσκατώθηκα στα Κούτουρα' πό πόνου Κ' άφηνι' χαριερίματα' σ' όλα τά παλληκάρια. Σε' σέ' Άνδρούτσης, άδελφέ και' πολυγαπημένε Και' Γιάνης' από τούς Στυλιόους και' τών Βλαχουάνση Τους' στέλινα χερσερίματα και' τούς φίλ' τώ μάτια. Ποιά να' μη' με άκερτερόν, να' μη' με πανηγύριον Ξάν κήτω κόσμο άντάμωσι, εκεί' θα' φιληθώμε. Κ' άν' κάτα εις τή Α.θωδιά, τά' Αρβαντιούρια: Άν' ούς ρωτήση ή μάνα μου, ή μάτρη' αδελφή μου. Ποιά να' μη' με κερτερόν να' μη' με πανηγύριον.

II.

Διώξε με, μάνα, διώξε με με' ξύλα με λιθάρια Διώξε με από τώ σπήτι μου; τό σπήτι του πατρός μου. Γι' σού' καμια, μαρούλα μου, και' όλο με καταριέσαι, έμ' σκαπταίσο δυό βουνα' και' δυό τρανά' ποτόμια' Νά' πιά' και' γώ με τώ πουλί και' με τώ χελιδόνε, Τά' χελιδόνια να' ρχονται και' γώ μόνο να' πινάω, Να' να' μαλλιάτη ή γλώσσά σου ρωτύντες τούς διαβάτες Και' να' σκηπ ή μπόλια σου αφογγίζοντας τά δάκρυα. Διαβάτες' που' διαβαύσα, παράτες' που' περνώσα, Μην' έδετε' τή Γιάνη μου τή Γιάνη μ' τώ λεβέντη; Σε' π' όσουδ' να' βρίζεται σε' τί κάμπος να' πινάη; Έμείς' έφάς διαβαύσαμε μες τόν τραν' τον κάμπο Πόχημα και' τόν ήραμε κομμένο και' σφαιμένο. Μαύρα πουλιά τών τραγουδιών' ά' άστρα τών τραγουδιών Κ' ένα πουλι' καλό πουλι' με' τά στείλε σείματα Βουτεκα' σόν έρώτες' στέκει και' τόν ρωτάει' Γιάνη μου, τί κακό' καμιά και' σέχουσε κομμένο; Η' γώ Γούρκους' έσκάτωσα, Γούρκους και' πέρω σιλάδους Κ' έπήγα και' πολέμησα στη μέση' από τώ κάμπο. Γιουρούσι' κάνω' στην Γουρκα και' με' χουσε κομμένο.

III.

Πουλί μου, που' ξεγεμάτες, που' σουν τώ καλοκαίρι; Στο' κυπαρίσι τώ ψηλό' έρωσα τήν φολιά μου Κ' έζήνα τά πουλάκια μου κ' έρωσα τήν φολιά μου' Άρσος' αυτός' έτέρωσε ψηλά στο' κυπαρίσι Και' τήν φολιά μου' χέλασε, μου' τρώει τά πουλιά μου. Γ' είν' τώ κακό' που' καμιά, κατέ μου σταυρατέμω; Χάλασε τήν φολιά μου, μου' τρώε και' τώ πουλιά μου. Σε' καταριώμα' θλιδερά και' προσοπή' δέν κάνει. Η' γώ' μαι' κείνο τώ πουλί' τώ παραπονεμένο, Όπ' όσρα' ύσσο κέθουμαι κλαράι και' κομμένο Και' όδ' είν' λημέρι' κλέρτικο' πιά' και' λημεριάζω' Σηκουμαί' από τού το' έλε' ένα τραγουδι' Του' εΐθε, μωρέ κλερτόπουλα, μωρέ και' παιδεμένα, Που' τρέμουν γόρας και' χωριά γόρας και' βλάτια, Που' τρέμει κ' ένας' άρχοντας από τή Μαρκεσίτσα, Που' έπήρε σιλάδους' εα' παιδιά και' σιλάδους τας νυφδες, Και' τού' σκατώσαν' ένα παιδι' και' άλλο παιδι' δέν έχμ; Και' τού' ζητάει' έξαγορά' κατό' χιλιάδες γρόσια, Και' αυτός' δέν έχει' ό έρμος κ' άρθη' να' τά' εξαγοράση, Μόν' περκαίει μες τώ νουνη' και' περκαίει και' κλαίει; Παιδιά' δέν κάμεις καλά' σ' αυτό τή' μάτρη' σπήτι Σας' έξεδουμάζει' ό θεός και' προκατή' δέν κάνει Θα' περκαίεται τά βουνα' και' όλα τ' άγριοβούνια.

IV.

Μές τήν καριά' στόν έλατο κάθαι' ό Καλτσούδικος Με' τήν Κρουστάλο στο' πλευρό τήν κοταμπασσοπούλα, Ο' Διάκος' άπ' τή' μια' μια' κ' ό Γούλας' άπ' τήν άλλη. Κέρνα' Κρουστάλο, κέρνα' μας μ' ένα σμεινό τάσι Όσο να' σκάτ' αβερνίος να' πιά' ή πουλί γούμα Να' πιά' τ' άρβουα' στη; φυλιάς κ' ή' ώμωρρας' να' πλύσου. Εγώ κερνιά, διάκουου, και' γώ σας τραγουδιό. Η' γώ τά μάτια παρδύλα τώ ερδία της γραμμένα Μάγρολα' τριαντάφυλλο, και' πρόσωπο σάν' μέλο. Και' τώ λιγύ' της τή καρμί' μέσα' σε' περιδύλο. Διάκο' σου' κάνω' ένα' ρετζέ, Διάκο' σε' προσυνάω, Να' στείλεις' σ' ένα' χερτί' πιερή, φαρμακαυμένο, Να' στείλεις' τού' πατέρα μου γιά να' με' εξαγοράση. Χίλια' φλωριά τήν εξαγορά' κ' όκτώ χιλιάδες γρόσια Και' σπρε' μες τούς Μπέδες και' σ' τού' Διόβ' έμεινε Να' πιά' στο' Βελιπασά' να' πιά' στο' Βελύρι, Γιά να' μάς στείλη' μπουγουρτί' να' γέλω κ' αμπεσίους, Να' περπατήσ' άρματωλάς να' περπατώ και' κιά' της' Θέλω μωσ' άπ' τώ Κράβδαρι' κ' όλο τώ Αιολίφια!

Κ' ἄν δὲν θὰ κἀψω τὰ χερσὶ σ' ἔλα τὸ Βλακίτι
 Θὰ κἀμο μάνας δίχως γιόνα γουναϊκίς ἴγως ἀνδρῆς
 Θὰ κἀμο καὶ μιὰ παπαδιά ἀπὸ τὴν Ναρκοτίνια
 Νὰ περπατῆ νὰ κλῶγεται, νὰ περπατῆ νὰ κλῶγῃ.
 Ὁ Δῆμος πάει τὸ Ζαγοῦ κ' ὁ Διέλας τὸ ποτάμι
 Κ' ἐπῆγαν κ' ἀνταμιώθηκαν στὴ ρόχη σὲ μαρδοῦνια,
 Ποῦ νὰι τὰ κρῦα τὰ νερὰ καὶ τὸ παχὺ κρέμα,
 Ἐβρουν μὲ κλέφταις μάζωξε καὶ τῶν ὠ ἀνταμιώθουνε
 Τὸν Ἀλιζιώτη τὸν περὶ τὸν τὸν Ἀργυροκαστρίτη,
 Καὶ μὲ τὸν Γούλα τὸ καλὸ καὶ τ' ἄξιο παλληκῆρι.
 Ἐγὼ γιὰ χεῖρα κἀκίνο κ' ἐγὼ γιὰ μάτρα μάτια,
 Ἐγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη μου τρεῖς βίγλας θὰ νὰ βάλω
 Βάνω τὸν ἴλιο σὲ βουνὸ, τὸ σταυρωτὸ ἴστους κἀμπους,
 Τὸν κύρ βοριά τὸν δροσερὸ βάνω σὲ παραθύρια
 Βάνω σὲ παραθύρια μου γιὰ μάτια καὶ γιὰ φρόνια.
 Παραθυρίτσα μ' ὤμορφη κ' ἀργυροκαρπυμένη
 Γιὰ νοήσετε, γιὰ κλείσετε, γιὰ πᾶ τε τῆς κορῆς σας,
 Γιὰ πᾶ τε τῆς κυρούλας σας νὰ βγῆ στὸ παραθύρι
 Δὲν εἶμαι ὄφιος νὰ τὴν κῆν, κ' ἀτίθε νὰ τὴν ἀρτῶσι.
 Μὲν εἶμ' ἐκεῖνο τὸ πουλί το κερποκίμενο
 Ὁ κ' ὄβρω ἴσκιό κἀθουμαι, κἀράκι καὶ κομποῦρι
 Κ' ὄπ' ὄβρω κἀρη ὤμορφη, φιλήτην καὶ ἀισθῆται.
 Φιλῶσέ με, λιθῆνη μου, καὶ πῆλε φιλήσῃ με.
 Κ' ἀπὶ ν' ἀφήσης τὴν ὑγιὰ, καὶ θὰ πᾶρῃς τὴ στρατῆα.
 Πᾶλε κἀλαὶ ἀντάμωσαι, πᾶλε θὰ φιλήθῃμε.

V.

Πέρα σ' ἐκείνο τὸ βουνὸ, ποῦνε ὕψη καὶ μίγῃ
 Τὴν ἀπικεῖθε τὴν μεριά, εἶναι μιὰ κρῖα ἱέρση.
 Ἀγουρος πέτρα πελεῖθ, μὲ τὸ νὰ του τὸ χέρι
 Μὲ τὸ νὰ του τὸ χέρι ἴσκιό ζιγγρασιμένη.
 Ἀγουρος ἄλλος διάβηται καὶ τὸν κατῆμερῆι
 Ἀγουρῆ ποῦ ν' τὴ χέρι σου καὶ πελεῖθ μὲ τὸ νὰ.
 Ἐσῶρα ποῦ μὲ φώτισε νὰ σοῦ τὸ μαρτυρήσι.
 Κόρη ζαυθὴν ἐφῆλα καὶ μοῦ κοψὸν τὸ χέρι.
 Ἄς τὴν ἐπρωτὸφλαγα καὶ θς μ' ἔνοθον καὶ τ' ἄλλο,
 Ἄς τὴν ἐμσταφίλαγα καὶ θς μ' ἔνοθον κ' ἐμένα,
 Ἀγουρὲ μ' κακὸ πὸ καίρας καὶ σοῦ κοψὸν τὸ χέρι
 Κ' ἡ μάνα σου σὲ καρτερεῖ κ' ἀπὶ σὲ πανταχῆι.
 Ἦσῶ ἐγὼ δὲν ἐρχομαι καὶ πῶσο δὲν παραίνο
 Κ' θὺ πᾶσε εἰς τὸν τόπο μας, καὶ κἀπο σὲ γιουρέ μας
 Νὰ πῆτε τῆς μαρούλας μου νὰ πῆτε τὸ ἀδελφεῖ μου
 Ποτὲ νὰ μὴ μὲ καρταροῦν, νὰ μὲ πᾶνε χῆνοι.

VI.

Τώρα τὴν αὐγὴ, τώρα ἡ αὐγὴ χαράζει,
 Τώρα τὸ πουλιά τὴν αὐγὴν χελιδνῆ.
 Ὅλα κἀλαῖδου σὶ ἀφέντη μου τὴν πόρτα.
 Ἐπῶν, ἀφέντη μου, ζῆπινα, γλυκὸ μου ἡμέρι
 Ἐθῶνα φιλήτε, φιλήσε μαῦρα μάτια
 Καὶ ἄσπρο λαμῖ, βιάσαι σὰν δερμάτι.
 Ἄς με, Αιγερό, λίγον ὄπρω νὰ πάρω
 Γιὰτ' ἀπόστασα καὶ εἶμ' ἀποσταμένος
 Ἄπ' τὸν πόλεμο καὶ ἀπ' τὰ πολλὰ τρυφῆια.
 Μὲν ἀφέντης μου ὄλο μ'προστά μὲ στέλνει
 Γιὰ νὰ σκοτασθῶ νὰ πᾶω σκοταμένος.
 Μπὸ μπὸ, μάτι μου, μπὸ μπὸ, γλυκὸ μου ἡμέρι
 Δὲς μὴν σκοτασθῆ μὴν πᾶς σκοταμένος
 Ποῦ θὰ σ' εἶρῶ γιὰ δὲ ν' ἀνταμιώθῃμε;
 Ἐδῶ πῶσο πῶσο, κόρη μου, ποτὲ δὲν μ' ἀνταμιώνεις.

VII.

Ἐκεῖνο ἡ ἀφέντης μου μὲ βάνει καὶ κερνάω
 Καὶ ἀπὸ τὸ σιγμοῦρασμα καὶ ἀπ' τὰ φιλά τραγοῦδι
 Τρεμοῦθατε τὸ χέρι μου, μὲν πῶσαι τὸ ποτήρι.
 Ὅστε σὲ πέτρα ἔπαισε, ὅστε καὶ σὲ λιθάρι,
 Μὲ σὶς κορῆς μου τὴν ποδιά, σὶ ἀφέντη μου τὸ γόνυ.
 Ἦ ἀφέντη βαρυάνη καὶ πᾶει νὰ μὲ πουλήσῃ
 Διὰ κἀλαῖδου ἔβαλε σ' ὄλα τὰ Κασιόλια

Ποῖος θέλει δοῦλον εὐμορφο νὰ τὸν κερῶ νὰ πῆν;
 Μὴ μὲ πουλήσῃ, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαριάζῃς
 Κ' ἐγὼ μὲ δοῦλος εὐμορφος καὶ δοῦλος προκαμιμένος.
 Ὁ δὲ σὲ πουλήσῃ, δοῦλε μου, καὶ ὀσὲ παζαριάζω.
 Ἄδουκ' ἀφέντη μ' ἀδικο σὲ τὸν παλληκῆρι
 Μὲ ζέρουν ὄλοσ ὁ ντουναῖς μὲ ζέρει ὄλοσ ὁ κῆμος.
 Σόρε, δοῦλε μου, σὸ καλὸ ποτὲ μὴ μ' ἀνταμιώσῃς.

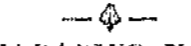

ΑΝΤΑΜΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΩΡΑΣ.

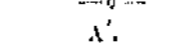
Τῶ φιλέλληνην εἰς Μ. Τὴν ἐρυθρὰν δια-
 τριβὴν ὀλομεν δημοσιεύσει δταν ἴωμεν καὶ τὸ
 τέλος αὐτῆς.

Ἡ ἐπομένη ἀξιόλογος περιγραφή τῆς ναυμαχίας τοῦ
 Νεαπόλεως συνοδεύεται καὶ ὑπὸ πίνακος ἀκριβοῦς
 ἀπὸ τὴν ἐπιπέδῃ ἡ δαπάνη τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ εἶναι
 ὑπερβολικὸς, δὲν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν αὐτὸν δω-
 ρεῖν πρὸς τοὺς ἡμετέρους συνδρομητάς. Ὅστις ὅμως
 ἐπιθυμῇ ν' ἀποκτήσῃ ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἄς ἀποταθῆ
 πρὸς τὴν διεύθυνσιν στέλλων καὶ δραχμὴν μιαν.

II EN NABARINO NAYMACHIA.

Ἄχρῃς ὕρας παρ' ἡμῖν οὐδέμια ἐράνη ἀκριβὲς πε-
 ριγραφή τῆς ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχίας, διὰ τῆς ὁποίας
 αἱ τρεῖς Ἀναμίαι, αἱ ἡγεμονεύουσαι κατὰ τὸ ἡμέτε-
 ρον ἡμισφαίριον, ἐμπράκτως καθιέωσαν τὴν Ἑλλη-
 νικὴν αὐτονομίαν. Σκοπιόντες προσωρινῶς νὰ θερα-
 पेῖσωμεν τὴν ἑλλησπίν ταύτην, μετρησὸν ὁ περιόνου-
 σος συγγραφεὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέδη-
 σῃ καὶ τὸ περὶ τούτου μῆρος αὐτῆς, ἠκολούθησamen
 τὸ ἀνάγνωμα ὑπόμνημα, τὸ δημοσιευθὲν ἐν Νεαπόλει
 ἐν ἔτει 1833. Πικρῶς τοῦ φερνεσίου Γάβρου καὶ τῶν
 ἄλλων ἐμμελείων ἀρχαίων ἀριστοτεχνιῶν, περ-
 φθέντων παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἔντως
 ὄφρων βασιλικὸν, ἄς ἠελολογῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν
 γὰρ εἰς τὸν Μονάρχη τούτον, ὅστις διέταξε τὴν
 σύνταξιν τοῦ ὑπομνήματος, ὅπως λάβῃ τελειοτέραν
 γῶσιαν τῶν ἀνδραγαθημάτων. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ
 εἶναι λίαν ἀξιοχρεῖς, διότι ἠντηλησεν ἐκ τῶν ἐκθέ-
 σεων τῶν τριῶν ναυάρχων πρὸς τὰς κυβερνήσεις των
 (1) καὶ ἐξ ἄλλων ἀξιόπιστων μαρτυριῶν (2), ἐπισυν-
 ἀπτει δὲ καὶ τὸ διάγραμμα τοῦ λιμένος κατὰ τὴν
 θέσιν τῶν πτελίων, σχεδιασθὲν παρὰ τοῦ διευθυντοῦ
 τῆς φρεγάτας Δαρτρουθ.
 Ἰδῶν τοῦ σιτακίου τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα συμ-
 βάτας ἡ ἐξιστήσις.
 Ἄρα ἂν ὄνοματι τῆς ὑπεραγίας καὶ ἀδαιρέτου

(1) The united civilian journal and naval and military
 magazine 2 Φεβρ. 1839, Μονίτην, δευτέρα ἑξαμηνία 1827.
 (2) Ἐπιστολὴ Ἀμελιάνου πρὸς τὸν Κοδριγκῆνον καὶ
 πληροφορίαι τοῦ Ἰσπότου Βοδέκου Πάσου ὑποκλιόμενον
 αὐτοῦτου κτλ.

Τριῶδος ὑπεγράφη τὴν 6 Ἰουλίου 1827 ἐν Λοδίνῳ
 ἡ συνθήκη, δι' ἧς αἱ τρεῖς δυνάμεις, Ἀγγλίας, Γαλ-
 λίας καὶ Ρωσίας συνωμολόγησαν νὰ προτείνωσι τὴν
 μιστείαν αὐτῶν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβερνήσιν,
 ὅπως συνδιαλλαγῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, γινόμενων
 ὑποτελιῶν, ἐξέπλευσαν οἱ στόλοι αὐτῶν πρὸς ἐπίσχυ-
 σιν τῆς προτάσεως ταύτης, κατὰ τὴν ἐν παραρτή-
 ματι τῆς αὐτῆς συνθήκης ἀυθήμερον συνυπογραφεῖ-
 σαν συμφωνίαν. Οἱ στόλοι οὗτοι διευθύνοντο πρὸς
 τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιναύαρχου Κο-
 δριγκιάνου τῆς Γαλλικῆς μοῖρας ἦρχον Ὁ Ρινὸ, τῆ;
 δὲ Ρωτικῆς ὁ Ἰβυδεν. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνδρες
 καὶ ἐμπειροτάτοι τῶν ναυτικῶν ἦσαν καὶ μεγαλόψυ-
 χοι καὶ ἀκρῶς συνετοί.

Προσωρμίζοντο ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου (1827)
 οἱ στόλοι τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ τὸν Μουχαρέμπην καὶ
 τῶν Ὀθωμανῶν ὑπὸ τὸν Καπιτάμπην ἐντὸς τοῦ λι-
 μένου Ναβαρίνου, φέροντες 18 χιλιάδας στρατιωτῶν
 πρὸς ἀπόβασιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰβραήμ.
 Πασᾶ, ἐντεῦθεν δ' ἐμειλλον νὰ ἐξορμήσασιν, διὰ νὰ
 ἐφοδιάσωσι τὰς Πάτρας καὶ τὸ Μεσολόγγιον καὶ
 νὰ ἐκπορθήσωσι τὰς πολεμικὰς νήσους Ἰθάκας
 καὶ Πέτσων. Ὁ Βριστανὸς ναύαρχος, ἡδὴ συμ-
 πλέων μετὰ τῆς Γαλλικῆς μοῖρας, εἶχε βρήτην παρ-
 ρὰ τῆς κυβερνήσεώς του διαταγὴν νὰ ἐναντιωθῆ
 εἰς πᾶσαν ἀποβίβασιν στρατοῦ, τροφῶν καὶ ὕλων
 εἰς τὰς ἀκτῆς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Λαθῶν
 ἐπομένως γινώσκον περὶ τῆς παρασκευῆς τῶν βαρῶν
 ἔπλευσε πρὸς τὸ Ναβαρίνον, ἔθθα ἠγρυπνοῦσα
 τὴν 25 Σεπτεμβρίου καὶ ἀποβίβασαι: μετὰ τοῦ Ἰβ-
 ραήμ συνδιελέθη αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ Ἰβραήμ
 Πασᾶ. Ὁ Αἰγύπτιος ἤρκειτο νὰ ἠελολογῆσαι ἀνακω-
 χὴν, ἀξίων ὅτι δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῆ
 μετ' ἐκείνου. Μετὰ πολλὰς ὑπεκφυγὰς ὑπέσχετο ἐν-
 τούτους νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν κύριον του τὴν
 θέλησιν τοῦ Κοδριγκιάνου, ἐγγυώμενος ἀπραξίαν ἐπὶ
 εἰκοσι ἡμέρας. Ἄλλ' οὗτος, ἐμπειρος ὢν τῆς περὶ
 τὰς ὑποσχέσεις ἀπιστίας τῶν Τούρκων, δὲν ἐνεπι-
 στεύετο εἰς αὐτὰς, καὶ ἐξερχόμενος τοῦ Ναβαρίνου
 διέταξε φρεγάταν νὰ κατασκοπεύῃ τὰ κινήματά των,
 ἔσπευσε δὲ πρὸς τὴν Ζάκυνθον, διὰ νὰ γνωστοποιήσῃ
 τὴν ἀνακωχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μοῖραν, μέλλουσαν
 νὰ ἐκπλευσῇ ὑπὸ τὸν Κόρχρον πρὸς ἀπελευθέρωσιν
 διαφόρων νήσων. Ὁ Ρινὸ διευθύνετο ἐν τῷ ὄρω
 πρὸς τὴν Μήλον. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς τότε, κατὰ τὴν
 συνθήκην πανουργίαν τῶν Τούρκων, ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς
 ἀπιστίας τῶν συμμάχων, ἐξήρχετο τοῦ Ναβα-
 ρίνου μὲ πολυκρήτους ναῦς πλείον πρὸς τὰς Πάτρας.
 Ἄλλ' ὁ Κοδριγκιάνος, ἐκτός τῆς ναυαρχίδος του, τῆς
 Ἀσίας, ἄγων καὶ ἄλλα πλοῖα, τὸν ἐφθασε καὶ τὸν
 ἐσήμανε νὰ μὴ προχωρήσῃ. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἠρ-
 νεῖτο νὰ ὑπακούσῃ, ἀλλὰ βλέπων προσεγγίζουσιν τὴν
 Ἀσίαν, ἐξ ἧς ἐβόρθη καὶ σφαῖρα διὰ τηλεβόλου, ἀ-
 νίστραψε καὶ ἐπανήλθεν εἰς Ναβαρίνον τὴν 4 Ὀκτω-
 βρίου. Ἀγανακτῆσας ὁ ἀλλοῦν Αἰγύπτιος διὰ τὸ
 ἐμπόδιον, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ ξηρᾶν ὅτι δὲν
 ἠδύνατο κατὰ θάλασσαν. Ἀπεβίβασε λοιπὸν ὄλον
 πρὸν στρατὸν καὶ ἐστειλεν εἰς Καλλῆμας ἑπτακιςχί-

λίους ἀνδρας ὑπὸ τὸν Καγαγιάρμπην καὶ τέτρακις χί-
 λιάδας εἰς Ἀρκαδίαν, αὐτὸς δὲ παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρα-
 τεύσῃ κατὰ τῆς Μάνης μετ' ἐκλεκτοῦ στρατεύματος
 Νουβιανῶν καὶ Αἰγυπτίων. Δὲν ἤρκεισθ ὅμως ν' ἀ-
 θετήσῃ αὐτῷ τὰς πρὸς τοὺς συμμάχους ὑποσχέσεις
 του, ἀλλὰ θέλων νὰ ἐκδικήσῃ τὴν κατὰ τῆς σκηνίας
 του ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος ὕβριν, διέταξε τοὺς ναυάρ-
 χους Καπιτάμπην καὶ Μουχαρέμπην νὰ καιροφυλα-
 κήσωσι τοὺς συμμάχους, ἐπεὶ δυνάμει νὰ κατα-
 στρέψωσι τοὺς στόλους των, διὰ νικτὸς ἀναγόμενοι
 καὶ ἐμβάλλοντες τὰ πυρπολικά ἀνὰ μέσον τῶν Ἀγ-
 γλικῶν καὶ τῶν Γαλλικῶν πλοίων. Διὰ νὰ ἐκτελέσῃ
 ταῦτοτον ἐθέλων σχεδίων ὁ ποικροαιγύπτιος στόλος
 παρετάθη ἐντὸς τοῦ λιμένος Ναβαρίνου, ἐτοιμος νὰ
 ἐκπλευσῇ, πρὸς τὰς πλοῖα.

Ἐπανήλθον ἐν τῷ ὄρω τὰ γαλλικὰ πλοῖα, μεθ'
 ὧν ὁ Κοδριγκιάνος ἐπλευσε πρὸς τὰ παράλια τῆς Πε-
 λοποννήσου, καὶ ἰδὼν τὴν ἀπιστίαν τῶν Αἰγυπτίων
 δικαίως ἠγανάκτασεν. Ἐγραψά λοιπὸν πρὸς τὸν Ἰ-
 βραήμ Πασᾶν, ἐλέγχων αὐτὸν διὰ τὴν παραβίαν τῆς
 ἀνακωχῆς, πρῶτον μὲν διότι λαθραῖως ἐξέπλευσεν
 τοῦ Ναβαρίνου, ἔπειτα δὲ διότι ἀπέβιβασε στρα-
 τιώτας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅτι ἐπέβησεν καὶ
 ἐκτελέσασεν τὰς περὶ τῆς γῆρας, καὶ βεβαίως ὅτι ὑπερ-
 χειρὸς συμφορὰ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμά-
 των μετὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας καὶ τὸν
 βασιλέων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅτι εἶχε βρήτας δια-
 ταγὰς ἀπὸ τοῦ Κυρίου του περὶ τῆς παύσεως τῶν
 ἐγρηγορηθῆν καὶ ὅτι ἔβλεπε μεταγερμεθῆ τὴν βίαν
 καὶ πρὸς Τούρκους καὶ πρὸς Αἰγυπτίους, ἐὰν δὲν ἀ-
 πέχῃσαι τοῦ πολέμου. Καὶ λοιπὸν παρακαλεῖ τὴν
 αὐτοῦ ἐξουσίαν, τὸν Αἰγύπτιον, νὰ μὴ γίνῃ αἴτιος
 χύσεως πολλοῦ αἵματος διὰ τῆς ἐπιμονῆς του. Ἡ
 ἐπιστολὴ αὕτη ἐνεχειρίσθη εἰς τὸν πλοίαρχον φιλ-
 λόγη τοῦ Δαρτρουθ, ὅστις ἐστρεψεν ἀμέσως τὴν πρῶ-
 ραν πρὸς τὸ Ναβαρίνον.

Ἰπανελθούσης τῆς φρεγάτας ταύτης καὶ κομμιζού-
 σης οὐχὶ ἐχάριστον τὴν ἀπίστησιν, ὁ Κοδριγκιάνος
 ἀπεφάσισε νὰ περιμείνῃ τὴν ἀφίξιν τῶν Ρώσων, πρὶν
 ἡ ἀποφασισθῇ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἦσαν λοιπὸν τῆς
 17 Ὀκτωβρίου οἱ ἐπὶ τῶν καρχησιῶν τοῦ συμμα-
 χικοῦ στόλου κατασκοπεύοντες ναῦται ἐκράξαν, ὅτι
 βλέπουσιν ἐκτὸς πλοῖα προσερχόμενα ἀπὸ Λιβῆς, τὰ
 ὁποῖα ἀνεγνώριζον ὡς ρωσικά. Μετὰ τὴν ἐπισιν τῶν
 τριῶν μαιρῶν ὁ συμμαχικὸς στόλος συνίστατο ἐξ
 27 πλοίων, ἐξ ὧν ἡ ναυαρχία τοῦ Κοδριγκιάνου Ἀ-
 σία εἶχεν 84 τηλεβόλα, ἡ Ἀλβῆων καὶ ἡ Γενούη
 74 ἡ Δαρτρουθ 44, ἡ Καρβῆρια 48, ἡ Γλασκῶδη 50,
 ὁ Ταλβὰτ 28, τὸ Ρόδον 17 τὸ Μοσκουῖτον, ἡ Φιλο-
 μήλα καὶ τὸ Ἀλλεγγρον 10, ἡ Ἐλαφο, 6, καὶ ταῦ-
 τα ἦσαν Ἀγγλικά ἡ Γρίαινα καὶ ὁ Σκιπίων 74, ἡ
 Σειρην, ναυαρχία τοῦ Ρινὸ 64, ἡ Ἀρμίδα 44, ἡ
 ἀφῆρη καὶ ἡ Ἀλκυῶν 8, ταῦτα δὲ Γαλλικά. ἡ ναυ-
 αρχία τοῦ κόμητος Ἐυδῆν Ἀζῶφ 74, ὁ Καρχησίτης καὶ
 ὁ Ἰεζεκίηλ 74, ὁ τῆς Νέβας Ἀλέξανδρος 84, ὁ Κά-
 στωρ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 48, ἡ Ἐλένη καὶ ἡ Προ-
 σπορὸν 32, ταῦτα δὲ Ρωσικά. Ἦσαν λοιπὸν 10
 πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἐν ἄλιτενῆς διμεροτον (τασο), 8
 4.

φρογιάται, 2 κορβέται και εξ βράκια και γολέται, φέροντα 1290 τηλεβόλα και δέκα χιλιάδας ναυτίων.

Την 18 'Ιανουαρίου ή ήμερών του στόλου συνεκάλεσε επί τής ναυαρχίδος του τοις ναυάρχους γάλλον και βόσον, και συνεβουλεύθη μετ' αυτών περί του πρακτέου, ελθέτας δε την άπιστίαν του 'Ιβραήμ Πατά έπρότεινε δύο σχέδια, ή ν' αποκλείσασιν στεγώς το Ναβαρίνον, ή εισπλέοντες να καταλάβωσι θέσιν ενόπιον του τουρκοαίγυπτιακού στόλου, διά ν' αναγκάσωσι τους βαρβάρους εις άπραξίαν. Το μέν πρώτον άπεκρούσθη ως δυσσετέλεστον, διότι οι άνεμοι του ήγγίζοντος χειμώπου ήθέλον άποδιώκει συγχά τά πλοία από του άποκλεισμού, όστις ήθελεν είσθαι μάταιος και ήθελε παρεχει τά μέσα εις τόν 'Ιβραήμ Πασά να εξακολουθή τον πόλεμον κατά τήν Πελοπόννησον' έγεινε λοιπον κινή ψάφη δεκτών το δεύτερον.

Διά να μη παραλείψη όμως ή συνετός Κοδριγιάτων άπόπειράν τινα, δυναμένη να συντελέση εις σημείωςασμόν, πριν άποφασίσαι ήρτικώς τήν προσβολήν, έπεμφεν έκ νέου τήν Ααρτμού εις Ναβαρίνον μεθ' έσέας προς τήν 'Ιβραήμ έπιστολής, γάλλικαί γερμανικής. Μετά το συμβούλιον τούτο ο Ρινύ και ο 'Ιβόδεν, λαβόντες τής ύπόθεσις παρά του ήμερών του στόλου, επνήληθον εις τά πλοία των. 'Εν τούτοις επέστρεψεν ή Ααρτμού, κομίζουσα άπάντησιν άριστων και άγέρωγων. Τότε κατά τήν μεσημβρινήν της Μετσοπέσης αύρας βορειοδυτικώς, ή ναυαρχία 'Ασία έσήμανε τήν έν παρατάξει παραίαν του στόλου, έχοντας πρόποδα τους άριστερους, εις δύο παραλλήλους στίλους, τά μέν άγγλικά και γαλλικά πλοία ύπίνευα τά δε βόσια προσήνεμα, όπως πάντα κίλων άνασειόντα πλεύσασιν προς το Ναβαρίνον. 'Ο βρετανός ήμερών παραγγέλα εις τους ναύαρχους και εις όλους τους πλοιάρχους του στόλου, ν' άποφύγωσι πλοια μετά τήν Τουρκίαν σύγκρουσιν, όθεν να μη έκκενώσωσι τηλεβόλον ούτε δικ' μόνης περιπέδος, και να μη διακλείσωσι διά τής τάξεως των Τουρκοαίγυπτίων, να είναι όμοιως προσωρεσκευασμένοι εις μάχην και εις άγρυπνήσασιν, προσδέοντες εις τά άγκυρά σπονία και άλλα κλώδια διά πάσαν ένδεχομένην περίστασιν. Τελευτών δε παραγγέλει έκτι, άν οι 'Οθωμανοί, αποφύψαντες ύλας τής περί ειρήνης προτάσεις, τολμήσωσι να κερδηλώσωσι κατά τής σημαίας των συμάχων, να ένθυμαθώσι τότε τους αξιομνημονεύτους του Νέλασιος λόγου: ότι ουδέεις διευθετής σφάλει, παραβαίνόμενος προς ήρθρικόν πλοίαν (No captain can do very wrong who places his ship alongside of an enemy). 'Ενθ' έν τούτοις όλος ο στόλος έπλεε προς το Ναβαρίνον, άπεσπάζο ή φρεγάτα Γλασκώδη και, στρέφουσα τήν πρόραν προς βορράν, διευθίνετο εις Πάτρας, διά να γνωστοποιήσιν εις τόν Αρμυρόνα τήν άπίστησιν του στόλου.

Ο λιμάν του Ναβαρίνου κείται επί τής δυτικής τής Πελοποννήσου ακτής και σχηματίζει κόλπον, τριών έχόντα μιλίων μήκος και δύο πλάτος. Δυτικώς απορράττει αυτόν ή Σφακτηρία, νήσος πετρώδης και

ήπρη, ήτις προς βορράν τόσοσ προσεγγίζει τήν ήπειρον, ώστε έντευθεν ή είσπλους εις τόν λιμένα δεν είναι έφικτός, ει μη διά στενωπάτου πορθμού πλωήμου μόνον εις άκάνια. Αλλά προς μεσημβρινά τή πλάτος του στόματος είναι σχεδόν τρία τέταρτα μιλίου. Τα ύδρα είναι πανταχού βαθέα, ώστε τά μεγάλα πλοία δύνανται να χαλάσωσι παρά τήν έγκυραν τήν άγκυραν επί πυθμένους άμμώδους και πολυψήφιδος. 'Επί μεσημβρινής άκρας τής ήπειρου εις τους πρόποδας του όρους Τημελίου κείται το φρούριον και ή πύλις του νέου Ναβαρίνου, του όποιου οι κανονοστοιχία κυριούσασιν το στόμα του λιμένος, ένθ' επί άκρας τήρου, του Κερφασιου, κατόντικου της βορείου άκρας τής Σφακτηρίας ύψούται το φρούριον του παλαιού Ναβαρίνου. 'Εν τή άμφαλή του λιμένος φαίνεται σκήπελος σχεδόν ήμισιος μιλίου έχων μήκος. 'Ες έκ των πολλών λόφων, μάλλον ξηρών, κύκλω του κόλπου είναι ούτως έν σκέπη πνευμάτων. 'Ο Τουρκοαίγυπτιακός στόλος ήτο προσωρμισμένος αυτόθι ανά δύο στοίχους έν ήρικουκλίω, του όποιου τά κέρατα εξεστίνοντο έντιθεν μέν μέχρι τής έσχατίας, έφ' ής κείται το Ναβαρίνον, εκείθεν δε μέχρι τής μεσημβρινής άκρας τής Σφακτηρίας, ώστε δεν ήδύνατο να εισχωρήσιν εις τόν λιμένα, χωρίς να έκτεθ ή εις τής διασπαυρούμενης βολάς των ισχυρών τουτων πλοίων και των κανονοστοιχιών τής Ξηράς. 'Η πρώτη τάξις κατά το ένδοτερον του ήρικουκλίου άπαιτείτο έκ πλοίων τής γερμανικής, έκ δικρότων άλιτενών και έκ φρεγατών των 52, ή δε δευτέρα έκ μεγάλων και μικρών κορβέτων και έκ βρικίων 'Οπισθεν των δύο τούτων τάξεων έρρίνοντο κορβέται και βρίκια εις διαφόρους θέσεις ήρικουκλιμακία, άλλος δε στοίχος τής Τύνιδος έκ τριών μικρών φρεγατών και ένός βρικίου ύστατο πλοίου του έν μέσφ σκοπέλου, ώστε δεν ήδύνατο να μηθέξ εις μάχην τινα. Αλλα Αίγυπτιακά βρίκια ήσαν ήρικουκλιμακία υπό τής κανονοστοιχίας του φρουρίου, τά δε πυρπολικά επί των δύο κεραιών του ήρικουκλίου ήσαν έτοιμα να έφορηώσωσι κατά των εισερχομένων πλοίων. 'Επί τέλους τά φρεγατινά έκειντο άτάκτως κατά τήν μεσημβρινήν άγκυράν του λιμένος. Μεταξύ του στόλου των βαρβάρων διακρίνοντο τρία πλοία τής γραμμής, έξ ών ή ναυαρχία του Καπιτάμπεη έφερε 86 τηλεβόλα, δύο των 74, έντε άλιτενών δίερατα των 62, άλλα βάλλοντα σφίρας 31) λιτρών, έννέα φρεγάται των 54, 31 κορβέται των 26, ένδεκα βρίκια των 18 και έννέα πυρπολικά, έκτός των πλοίων τής Τύνιδος και των φρεγατιών, 41 τόν αριθμόν, πολλών μάλιστα έπιπλομένων. Όμοι ή στόλος ούτος συνεκείτο έξ 71 πλοίων, φέρων 2,000 τηλεβόλων και 18,000 περίβριου ναυτίων, όλα δε ήσαν άκραία και άραια, κατά μέγν μέρος και ιδίως τά Αίγυπτιακά ναυπηγθέντα έν 'Ιταλία. Οι Τουρκοαίγυπτιοι υπερείχον κατά τόν αριθμόν των τηλεβόλων και των άνδρών και κατά τά πυρπολικά, τά όποια κώζανον τας δυνάμεις των, πράσται δε έβασθόντο έκ των επί του στόματος του λιμένος κανονοστοιχιών. Οι σύμμαχοι όμως είχαν άνώτερον αριθμόν δικρότων και ήσαν εύκίνητοτεροι.

Αν τοιαύται ήσαν οι ύλικαι δυνάμεις των δύο στόλων, οι ήλικαι όμως διεφερον πολύ. Τών συμάχων οι ναύαρχοι άμονόουν πληρέστατα, έχον δε πάσαν εμπροσούνην εις τήν ήμερόνα αυτών, άν και ούτε Γάλλοι ούτε βόσοι είχαν ποτέ πολεμήσει υπό αυτών. Μεταξύ των αξιοματιικών των τριών μοιρών υπήρχον άκρα άμιλλα και τά πληρώματα ήσαν εύπειθή και κατεσκευασμένα, άν και συγκείμενα από νέους ναύτας μήπω ναυμαχήσαντας. Πρό πάντων οι βόσοι, προς γρόντων μη διακείμενοι πολεμίας κατά θάλασσαν, είχαν ευαρίθμους ναύτας ακούσαντας το σύριγμα τής σφαιρας, ούχ ήπτον ένεπένοντο από ακάθεκτον έπιθυμία να δείξωσιν εις τους ναύτας τής γραμιάς 'Αγγλικής, ότι είναι αυτοί εκείνοι οι άνδρείοι του Βοργολόμ και του Τσεσμέ (1) Τών βαρβάρων όμως οι άρχηγοί όλίγην έδεικνουν συμποικιαν, ή δε Καπιτάμπεης είχε μάλλον τήν βίφοκίδυνον τόλμην πειρατού, ή τήν ψυχράν άνδρείαν, ήτις είναι αναγκαία εις ναύαρχον. Τα πληρώματα αυτών ήσαν όλος άγύμναστα, συγκείμενα έκ μιγάδων, Τουρκίων, Αράβων, Αιδύπων, Αίγυπτίων και Βελλήνων, έξ ών οι μέν ένεπένοντο από μόνου φανατισμού, οι δε ύπετάσσοντο μόνον ένεκα φόβου. Είναι αληθές ότι επί των αιγυπτιακών πλοίων ήσαν πολλοί έμπειροτάτοι αξιοματιικοί Γάλλοι, ύπομισθιοι του Μεγμεταλή, άλλα κατά πρόσκλησιν του Ρινύ, εισχυόμενοι να πολεμήσωσι τους συμπολίτας των, έξήτησαν και έλαβον τήν άδειαν να επιβιβάσθωσιν επί αυστριακών πλοίων, προσωρμισμένων αυτόθι.

B'.

Η ήψις του λιμένος και των στόλων ήτο λίαν μεγαλοπρεπής. Η θάλασσα ήτον όλος γαλινιαία, ή ορανός αίθριας, και ή πνοή του άνέμου άσθενής, ή δε ήλιος κατακόρυφος διά των φαιτεινών ακτίων του επήγαζε τας ξηράς αποβάθρας κύκλω του Ναβαρίνου. 'Εντευθεν παρά τήν πόλιν έφαινοντο του στρατοπέδου του 'Ιβραήμ Πασά οι ποικιλόχροοι, σκιναί, πλῆθος στρατιωτών επί του τοίχου του φρουρίου και επί των κανονοστοιχιών του νέου Ναβαρίνου και σαρός δυστυχών Βελλήνων, οίτινες, από των οικείων στεγών βλέποντες τόν ευρωπαϊκόν στόλον, κώχοντο να θραύσ η ούτος τας άλώσεις των. 'Ενδοτερον έβλέποντο τά τουρκοαίγυπτια πλοία, πλήρη σημαίας, φερονσών σπάθη και μνησοειδής, οι δε ναύται αυτών επί των κεραιών και των κεραιών περιφρονητικώς άτενίζοντες προς τά συμμαχικά πλοία, ήδη εισπλέοντα. 'Εκειθεν επί τέλους προείδαν οι δύο στοίχοι του άγγλογαλλορωσικού στόλου, πάντα λύσαντος το ιστία, επί δε των πυργωμάτων ύσαντο οι αξιοματιικοί διά των όπτικων οργάνων προσήλωμένοι εις τήν μεγαλοπρεπή θέαν του Τουρκικού στόλου και του πυκνού καπνού περίξ του Ναβαρίνου, έμφαίνοντος τόν έμπερησμόν και τήν λεηλασίαν των βαρβάρων.

Το πάν ήτο σιωπηλόν επί του συμμαχικού στόλου, τά καταστώματα ήσαν έλεύθερα, τά τηλεβόλα πλήρη και έξέχοντα, όλα δε τά όπλα έτοιμα. 'Εν τούτοις ήρσιτων τά πληρώματα έν θαυμασία άταραξία, ως άν ουδέν έπροσδοκάτο, ένθ' οι αξιοματιικοί έφλέγοντο από τής έπιθυμίας, να πράξωσι τι κατ' αυτών έκ παραφροσύνης οι Τούρκοι, ώστε να έλωσιν εις χείρας.

Όταν οι δύο στοίχοι του συμμαχικού στόλου έφθασαν ένώπιον του στόματος του λιμένος, ή Κοδριγιάτων φοβούμενος μη πυροβοληθή από τής κανονοστοιχίας του Ναβαρίνου, έταξεν εις κέρας τά πλοία, ώστε διαπλέων έν μέσφ ν' αποφύγη τας βολάς όσον ένεστι, παρήγγειλεν έπομένως τήν προσήνυμον τάξιν ν' ανακωχέσ η, ένθ' αυτός πάσι κάλοις επί κεφαλής τής ύπνέμου τάξεως έπρόβαινε. Διά τής διατάξεως ταύτης ή 'Αγγλική μοίρα ένίετο εμπροσθοφυλακή, ή Γαλλική μέση, ή δε Ρωσική ύπισθοφυλακή και άπωτέρα του λιμένος, ώστε, σιγήσαντος του πνεύματος, έμεινεν έκτός. Η 'Ασία προωρήσασα ένώπιον του φρουρίου του Ναβαρίνου άνέσειλε τά μεζώ και διά συριγμάτων παραγγύα εις όλα τά πλοία να πράξωσι: το αυτό, έκ δε του φρουριου διά βολάς τηλεβόλου άνευ σφαιρας έδόθη τής παρακευής το σύνθημα εις τόν Τουρκοαίγυπτιον στόλον. Μεγάλη έφάνη τότε σύγχυσις έντός του λιμένος: συνεχεις κινήσεις λέμβων, άλαλαγμός έφ' όλων των πλοίων, των τροχαλιών ή βοίξος, συγχή τυμπανοκρουσία και οι βρυγμοί, τοις όποιους συνεβίβουσι προς τής τυμπλοκής οι Τούρκοι, έδεικνουν ότι ούτοι ήθελον άναποφύκτως τήν μάχην. Σχεδόν άμα ήκούσθη το τηλεβόλον του φρουριου, έφάνη άκάτιον με σημαίας άγγελοφόρον, έφ' ου έβαινον αξιοματιικούς 'Οθωμανούς και διερμηνεύς, διευθυνόμενον από του αιγιαλού προς τήν 'Ασίαν. Όταν έφθασεν υπό τήν ναυαρχίδα, έξήτησεν ή αξιοματιικός τόν ναύαρχον ένώπιον αυτου ήδηγηθείς είπεν, ότι στέλλεται προς του Καπιτάμπεη, διά να παρακαλέση τόν Κοδριγιάτων, ν' άναστρέψη, διότι ή 'Ιβραήμ Πασάς δεν ειχεν έξουσίαν να συγχωρήσ η τήν είσόδον του λιμένος εις τους συμάχους. Είς τοιαύτην πρότασιν απήντησεν υπερηφάνως ή Βρετανός, ότι ήγορετο να δώση, ούχ δε να λάβη διαταγής, και ότι άν αυθαδιάζοντες πυροβολήσωσι κατά τής σημαίας του, ήτον έτοιμος ν' αποτερρήσ η τόν όθωμανικόν στόλον και ούτω να τιμωρήσ η τήν σκάνδαλώδη άπιστίαν του 'Ιβραήμ. Μετά τας λέξεις ταύτας απέπεμψε τόν Τούρκον και εδύ πλέων προς τήν ναυαρχίδα του Καπιτάμπεη έχάλασε τήν άγκυράν του έν βολής πιστολιου άποστάσει από αυτου. Η Γενούη άμέσως έπομένη άντιπαρετάχθη εις το έκτον πλοίων των 'Οθωμανών, ή δε 'Αλλιδών έτοποθετήθη επί τής πρώτης τής όγδότης φρεγάτας, έγούσα τόν δεξιόν τοίχον προς το έννατον δικροτον αυτών. Η Ααρτμού προσωρμισθη επί κορυφής των Τουρκοαίγυπτίων πλοίων άπέναντι τής πόλεως, το Ρόδον και το 'Αλλέγγρον έχάλασαν τήν άγκυραν παρά τά πυρπολικά τής άριστερής πλευρας, τέλος δε ή Τάλ-όδρ, ή Μοσκούτας και ή Φιλομήλα, παραπλέοντα ήδη

(1) Η μὲν ἐν Βοργολόμ ναυμαχία ἐν ἔτει 1788, καθ' ἣν διεφθάρη κατὰ κράτος ὁ στόλος τῆς Σουηκίας, ἡ δὲ ἐν Τσεσμέ ἐν ἔτει 1770.

ναπετάσας τὸ λαίφος, ὥρμησε νὰ προσαράξῃ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πλησίον τῶν φορτωγαγῶν.

Πολὺ ἐντιμὸς ὑπῆρξε καὶ ἡ πάλῃ τῆς πρόπλου ἐλάφου. Τὸ πλοίαριον τοῦτο διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ῥόββου διέβη παρατόλμως ὀπισθεν τῆς πρύμνης τῆς Ἀσίας, διὰ ν' ἀποκρούσῃ τὰ ἐλαφρὰ σκάφη τῶν Τούρκων, ἀλλὰ δυστυχῶς περιέπλεξε τὸν ἰσθμόν ποδα εἰς τὴν θυρίδα τῆς πρύμνης τῆς αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος. Οἱ Ἀραβες ἀπεπειράθησαν πολλάκις νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματός του, ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Ῥόββος, ὅστις πρὸς ἀμυνὰν εἶχε μύνας 6 καρωνάδας καὶ 20 ἀρκουβόζια, ἀντέστη τὸσον γενναίως, ὥστε τὸν ἀφίσαν ν' ἀποχωρήσῃ.

Τὸ ἀγγλικὸν δίκροτον ἡ Γενούη συνεπλάκη πρὸς δεξιὰν μετὰ τοῦ ἐκτου ὀθωμανικοῦ δικρότου ἐν βολή πιστολίου, ἐνῶ τὰ ἐπὶ τῆς πύργου τηλεβόλα του διευθύνοντο κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἀλιτενοῦς δικρότου πρὸς αὐτοῦ. Πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας ἐξηκολούθησε τοιοῦτοτρόπως ἡ συμπλοκὴ, ἀγροῦσάι αἱ ἀγγλικαὶ σφαῖραι ἀπέκοψαν τὰ πρυμνήσια, δι' ὧν ἀντιπαρετάσαστο τὸ ὀθωμανικὸν πλοῖον, ὥστε ἐστρέψε τὴν πύργον πρὸς τὰ τηλεβόλα τῆς Γενούης. Ἐν τῷ αὐτῷ ἔσει ὁ διευθυντὴς Βαλοῦρστης ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατ' ἀμφοτέρων τῶν πλοίων σχεδὸν μανιακῶς. Μεγίστην ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν ἡ βλάβη ἀμφοτέρων τῶν πλοίων τοῦτων καὶ μάλιστα τοῦ ἀλιτενοῦς δικρότου, τοῦ ὁποίου ἀπεκλάσθησαν ὅλοι οἱ ἰστοὶ ἐπὶ τέλους διετρήθη κατὰ τὴν τρύπιν, ὥστε ἐγένεο κάταντλον τὸ κύτος καὶ, ὄντως φρικαλέον θέαμα, αὐτανδρὸν κατέδυσε. Ἐξηκολούθη ἡ μετὰ τῶν δύο πλοίων πάλη, ὅτε ἡ τουρκικὴ ναυαρχὴς παρατυρομένη πρὸς τὴν πρύμνην τῆς Γενούης ἐξεκένωσεν ὅλην τὴν πλευράν, φενεύουσα πολλοὺς ναύτας καὶ στρατιώτας καὶ αὐτὸν τὸν διευθυντὴν Βαλοῦρστην, πεσόντα ἐπὶ τοῦ πυργώματος. Οἱ Ἀγγλοὶ ἠμύνοντο νὰ ἐδικαίωσαι τὸν διευθυντὴν τῶν καὶ τὸσον μανιωδῶς κεραυνοβολοῦσι μετ' ὅλων τῶν τηλεβόλων, ὥστε τραυματίζουσι καὶ φενεύουσι σχεδὸν 200 ἀνδρας ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, τοῦτο δὲ φλέγον ὅλον, κατακαυλασμένους ἔχον τοὺς ἰστούς, καὶ ἀνευ ἀγκυρίων σχοινίων, ἐκκοπέντων ἤδη, προσαράσσει ἐπὶ τῆς Ἀλβιδίνας.

Τὸ πλοῖον τοῦτο διευθυνόμενον παρὰ τοῦ Ὀμμανέου, ὅτε ἐχάλασε τὴν ἀγκυραν, στρέφον τὴν πύργον πρὸς τὸν ἀνεμὸν, συνέμιξε μετὰ τοῦ ἐμβόλου τῆς ὀγδόης Τουρκικῆς φρεγάτας, τῆς ὁποίας τὸ πλῆρωμα ἐφόρησε νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοῦ καταστρώματός του. Ὁ Ὀμμανέης τότε, διατάξας τοὺς στρατιώτας ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τῶν καρχησίων, προτέθηκε διὰ κιναιγίδος σφαιρῶν τὴν πολεμικὴν φρεγάταν, τῆς ὁποίας τὸ κατάστρωμα παραχρῆμα ἐκενώθη. Οἱ τολμηροὶ ναῦται τῆς Ἀλβιδίνας, προτεινόντες λόγγην καὶ φοβεροὶ τὴν ὕψιν, εἰσπνέουσι τότε ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου. Θηριώδεις οἱ Τούρκοι φεύγουσιν εἰς τὸ ὑπόστρωμα πυροβολοῦντες ἐκ τῶν καθόδων, ἀλλὰ βλέποντες τὸ σκάφος τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγγλῶν, ἐμπρὸνθουσιν αὐτὸ καὶ ἐκ τῶν θυρίδων ρίπτουσι εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ Ἀγγλοὶ μεγάλους κατέβαλον κόπους νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ, ἀλλὰ κινδυνεύουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ταχείας προόδου του. Ἐγκαταλιμπάνουσι λοιπὸν τὴν φρεγάταν, ἥτις μετ' ὀλίγας στιγμῆς γίνεται μετέωρος μετ' ἐκπληκτικοῦ βόμβου, ὡς σμερδαλέου κεραυνοῦ, καὶ ἐξεμούσα φλόγας ὡς ἡφαιστίας κρατῆρ, ἐκσφενδονίζου εἰς τὸν ἀέρα ἰστούς, πτώματα, φλέγοντα ξύλα καὶ τηλεβόλα, τὰ ἅποια, πλήρη ὄντα καὶ ἀναφλεθθέντα, ἐνῶ ἐπιπτον, ἐκρότου. Ἡ Ἀλβιδίαν περικαλυφθεῖσα ἀπὸ καπνοῦ, καινομένου ξύλων καὶ παντὸς εἶδους θραυσμάτων, ἀπώλεσε τὸν ὁλοσθίου ἀκτίου ἰσθὸν καὶ μόλις μετὰ κόπου ἐσώθη ἀπὸ τὰς περιστοιχοῦσας φλόγας. Μόλις διέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦτον τὸ Ἀγγλικὸν πλοῖον, ὅτε τὰ παρὰ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Γενούης καταναυμαχθέντα Τουρκικὰ πλοῖα κατατετρασμένα προσήραξαν ἐπὶ τῆς πρύμνης τῆς Ἀλβιδίνας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐξεκένουν τὰ ὑπολειπόμενα τηλεβόλα τῶν Ἀέκων καὶ οἱ ὑποπλοίαρχοι Στέφανος ἐφρονεῖσασαν. Ἀλλὰ ἐγκλίτως ἐβίβασε πρὸς διάσασιν τῆς Ἀλβιδίνας, κυκλωθείσης ὑπὸ τριῶν δικρότων, ὃ διευθυντῆς τῆς Βρεσλαβίτις Βρετανίερος, μόλις εἰσπλεύσας εἰς Ναβαρίνον, ὅστις τοιοῦτον πυκνὸν νέφος σφαιρῶν ἐσφενδόνισε ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν δικρότων, ὥστε ὅλον τὸ πλῆρωμα αὐτῶν ἐφρονεῖσθη καὶ ἀνευ ἀγκυρίων σχοινίων παρασυρθέντα προσήραξαν ἐπὶ τῆς ὀχθῆς, ἐνθα ἐκάθησαν.

Φρικώδης ἦτο τότε ἡ θέα τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Τούρκοι, ἀνήσυχτοι περὶ τοῦ τέλους τῆς ναυμαχίας, τὸσον κρισίμου δι' αὐτοὺς, ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων, διὰ νὰ ἴδωσιν αὐτήν. Τὸ φρόνιον, οἱ πύργοι τοῦ Ναβαρίνου, οἱ ἐξίσται, αἱ στέγαι, τὰ δώματα τῆς πόλεως ἦσαν πλήρη ἑλλένων καὶ Τούρκων, τῶν μὲν ἐλπίζοντων, τῶν δὲ ἐν τρήμων, ὅλων ἀναμενόντων τὴν ἐκβασιν τοιαύτης φοβερᾶς μάχης. Ἐσείοντο ἐντοῦτοις αἱ οἰκοδομαὶ ἀπὸ τοῦ σμερδαλέου κολοῦ τοῦ μεγάλων τηλεβόλων, ὡς ἀπὸ σεισμοῦ, καὶ ἐνῶ ἐσείοντο συνετρίβοντο οἱ ὕελοι τῶν.

Γ'.

Μόλις τὴν τρίτην ὥραν μ. μ. εἰσέπλεεν ἡ Ῥωσικὴ μοῖρα εἰς τὸν λιμένα. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται αὐτῆς ἐσφάδαζον βλέποντες τοὺς Ἀγγλους καὶ Γάλλους δρέποντας δάφνας, ἐνῶ αὐτοὶ ἐκάθητο ἄργοι μακρὰν τῆς μάχης. Αἱ κανονοστοιχίαι τοῦ λιμένος εἰσπλέοντας διὰ τοῦ στόματος τοῦς ἐκρουον σφοδρῶς καὶ διέσχιζον τὰς μεγάλας ἐκείνας ὀθόνας, τὰς ὁποίας ἀνεπέτασαν, ἀλλ' ὀλίγον φροντίζοντες, οὔτε ἀπίντων, ἐτοποθετήθησαν δὲ παρὰ τὰ ἐν ὀφθαλμῷ καὶ πρὸς δεξιὰν πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ. Τέλος περὶ τὴν 3 ὥραν καὶ $\frac{1}{2}$ τὸ δίκροτον Ἀζώφ ἀγκυροβολεῖ καὶ ἀντιπαρετάσεται πρὸς τὸ ἀλιτενὸς δίκροτον τοῦ Ταχίρ Πασᾶ, τούρκου ἀντιναυάρχου, καὶ πρὸς αἰγυπτιακὴν φρεγάταν 5 ἡ κανονίων, ἅτινα παραχρῆμα ἐπυροβολήσαν. Μανιωδῶς ἀπῆντησεν ὁ Ἀζώφ, ἀλλὰ συγχρόνως πληγείς κατὰ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἰστούς, ἀπώλεσε τὰς κεραίας τῶν φωσῶν τοῦ μεγάλου ἰστοῦ, αἵτινες πίπτουσι ἐφρονεῖσασαν καὶ ἐτραυματίσασαν

πολλοὺς ἀνδρας. Ἐντοῦτοις ὁ Κόμης Ἐϋδεν, ἀνευ διαλείμματος πέμπων κιναιγίδας σφαιρῶν καὶ βολιδων, τὸσον ῥυθδαίως ἐπυροβόλει, ὥστε ἦτον ἀνάγκη νὰ βρέχωνται τὰ τηλεβόλα ἀμακταπύστως. Πολλὰς ἐλάμβανε πληγὰς ὁ Ἀζώφ εἰς τὰ ἄρμενα καὶ κατακλάσθησαν ἡ ἰστοδοκάνη τοῦ μεγάλου ἀκτίου, ὁ ἰσθὸς τοῦ ἐμπροσθίου φώσωνος καὶ τὸ ἀκροκέραιον τοῦ δάλωνος. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἤρχετο πλησιάζου εἰς βοήθειαν τοῦ ναυάρχου Ῥώσου ὁ Ἀθίνωφ μετὰ τοῦ Χαγγούτ καὶ καθεὶς τὰς ἀγκύρας τῆς πύργου καὶ τῆς πρύμνης, ἐπέπιπτε βαρῆως κατὰ τοῦ δικρότου τοῦ Ταχίρ Πασᾶ. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι βλέποντες μικρὸν τὸ ἰποτελεσμα τῶν τηλεβόλων, ἐμβάλλουσι πυροβολικὸν κατὰ τοῦ Χαγγούτ, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀθίνωφ διὰ τῶν τηλεβόλων μετ' ἐπιτυχίας κατέδυσε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξώς του. Ἐνῶ ὁμοῦ σφαῖρα ἐθρῦκε τὴν φέρουσαν τὴν σημαίαν τοῦ Χαγγούτ στυλίδα, οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν ὅτι παρεδόθησαν οἱ Ῥώσοι, ἀλλ' ὁ Ἀθίνωφ ἀναπέτασας ἄλλην εἰς τὸν μέγαν ἰσθόν, τοὺς ἐξήγαγε σκληρῶς ἐκ τῆς ἀπάτης διὰ φρικώδους ἐκπυροσκορατήσεως. Ἐπὶ τέλους ὁ Ταχίρ Πασᾶ, ἀπρὸς ἀγρόν ἐφρονεῖσθη ὅλον τὸ πλῆρωμα τοῦ πλοίου του, μέλλον νὰ καυადύσῃ, κατεβίβασε τὴν σημαίαν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀζώφ, διατρήθῃ κατὰ τὴν σκάφην εἰς πολλὰ μέρη, ἐγένετο κάταντλος. Ἀλλ' ὁ Κόμης ἀτάραχος, διατάξας τοὺς ὑπηρετοῦντας τὰ τηλεβόλα τοῦ πυργώματος ναύτας ν' ἀντλήσῃ, ἐξηκολούθη νὰ κεραυνοβολῇ μετὰ τῶν τηλεβόλων τῶν κάτω καταστρωμάτων τὴν Αἰγυπτιακὴν φρεγάταν. Αὕτη ἐμαλλε νὰ παραδοθῇ, ὅτε τὸ ἐναντὸν Τουρκικὸν πλοῖον καταναυμαχθὲν ὑπὸ τῆς Ἀλβιδίνας, προσήραξεν ἐπὶ τοῦ Ἀζώφ. Ἀλλ' ἰδοὺ τότε πειστέρεχται ὁ ἀνδρείος Βρετανίερος τῆς Βρεσλαβίτις, ὅστις ἐκκενώσας ὅλην τὴν πλευράν ἀναγκάζει τὸ Τουρκικὸν πλοῖον παρασυρθένον νὰ ἐξοκλήρ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Μετ' ὀλίγον ἡ Αἰγυπτιακὴ φρεγάτα, τετρασμένη, ἀνευ ἰσθῶν, καὶ ἀκίανος πρὸς κίνησιν, κατέδυεν ἐνώπιον τοῦ Ἀζώφ, ἐλῶσα πάντοτε τὴν σημαίαν ἀναπεπταμένην.

Ἐνῶ ταῦτα ἐγένοντο κατὰ τὸν ὀμιρὸν τοῦ λιμένος, πρὸς δεξιὰν τὸ δίκροτον ἑξέκειλ ἐφώρημα κατὰ τῆς 13ης φρεγάτας τῶν Τούρκων, κατὰ δύο μεγάλων καρβετῶν καὶ ἐνὸς βρικίου, καὶ μετὰ σκληρὰν μάχην, ἄλλα ἐκυρίευσεν καὶ ἄλλα κατέδυσε. Ὁ τῆς Νέσας Ἀλέξανδρος, μεγαλοστρεπὸς δίκροτον, διευθυνόμενος παρὰ τοῦ Ἐπάντακη, μετὰ τῶν φρεγάτων Ἐλένης καὶ Προδορῆς ἐκυρίευσεν μετὰ πεισματώδη ἀμυνὰν τὰς δύο φρεγάτας 17ην. καὶ 18ην. καὶ κατέδυσαν δύο Τουρκικὰς καρβετάς ἐκ τοῦ δευτέρου στοίχου. Ἀέγεται ὅτι οἱ Ῥώσοι, ἐπιβάντες ἐπ' ἐνὸς τῶν πλοίων τούτων, ἐκ τῶν 500 ἀνδρῶν τοῦ πλῆρωματος, εἶσαν 10 ἢ 12 ζῶντες. Ἀξία παντὸς ἐπαίνου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνδρία τοῦ διευθυντοῦ Ἰγγέστρου τῆς Φιλομήλας, ὅστις ναυμαχίως κατὰ τῶν πυροπολικῶν πρὸς δεξιὰν, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἀγῶνος ἀνασπάσας τὴν ἀμυνὰν ἤγκυροβόλησε κατόπι ὑπὸ τὰς κανονοστοιχίας τοῦ φρουρίου τοῦ Ναβαρίνου.

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ καρτερία τῶν διευθυντῶν Σπαν-

πέρου τοῦ Γαλβότου καὶ Ὀυγιῶνος τῆς Ἀρμίδας, οἵτινες συγχρόνως κατεκυμαχίσασαν πολλὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ μετὰ κόπου διεξέφυγον τὰ πυροπολικὰ.

Ὡς νὰ μὴ ἦσαν ὅλα ταῦτα ἀποχρόντως καταπληκτικά, νέον θέαμα ἐφάνη ἐπὶ φοβερότερον. Προσῆγγιζον σχεδὸν αἱ πρῶται σκαὶ τῆς νυκτός, ὅτε οἱ Ῥώσοι διευθύνονται, Βαρκιῶφ τοῦ Κωνσταντινου καὶ Σιτίν τοῦ Κάστορος ἤρχοντο γενναίως εἰς βοήθειαν τοῦ Μοσκοῦίτου, προσβάλλομένου παρὰ πολλῶν πλοίων καὶ παρὰ τῶν κανονοστοιχιῶν τῆς Σφακτηρίας μακροβόλων, καὶ ἐφορμήσαντες κατὰ τῶν δύο Τουρκικῶν καρβετῶν, 41ης. καὶ 42ης. ἐξσφενδόνιζον ἐπ' αὐτῶν τοιοῦτον πυκνὸν νέφος σφαιρῶν καὶ βολιδῶν, ὥστε ἐν βραχεὶ τὰς κατέκαυσαν. Τὰ δύο Ῥωσικὰ μάλιστα μετὰ τοσαύτης ὀρμῆς προσέδραμον πρὸς βοήθειαν τοῦ Μοσκοῦίτου, ὥστε φερόμενα προσήνεμον, διὰ ν' ἀντιπαρεταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, συνεκρούθησαν. Τὰ ἐμπροσθέντα πλοῖα ἐντοῦτοις μετεωρίσθησαν μετὰ βροντώδους πατάγους, καὶ διελύθησαν εἰς χλάζαν δαλῶν, οἵτινες πεσόντες ἐπὶ τῆς ξηρῶν θάμνων τῆς Σφακτηρίας, τοὺς ἐνέπρησαν. Ὅλη ἡ νῆσος ἐκαίετο καὶ διαχέουσα ὑπέριετρον λάμψιν ἐφαίνετο, ὅτι παρέτεινε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ μὴ καταπαύσῃ τῶν μαχομένων ἡ λύσσα. Τέλος ὑπερίσχυεν ὁ κάματος καὶ κατέπεσεν ἡ μάχη, ἐξηκολούθουν ἐντοῦτοις αἱ κανονοστοιχίαι τῆς Σφακτηρίας τὸ πῦρ κατὰ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἡγκυροβόλησάντων Ῥώσων καὶ Ἀγγλῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐϋδεν, ἀποβίβασας ἀποσπάγματα, διέταξεν ἐφοδὸν. Οὐχ ἦτιον ἀνδρείοι οἱ Ῥώσοι κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν, σχηματίσαντες φάλαγγα, διὰ τῆς αἰχμῆς προσέβαλον τὰς κανονοστοιχίας, ἐγκαταλειφθείσας παραχρῆμα ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰσέπλευσαν τότε εἰς τὸν λιμένα καὶ δύο Ἀγγλικαὶ φρεγάται ἡ Γλασκῶδη καὶ ἡ Καμβρία, μὴ εὐρίσκουσαι δὲ πλοῖα πρὸς μάχην, ἐστράφησαν κατὰ τῶν κανονοστοιχιῶν τοῦ Ναβαρίνου, ἐνθα οἱ Τούρκοι ἀνῆψαν πολλοὺς λύχνους πρὸς σημεῖον παραδόσεως.

Ὁ ἥλιος δὲν ἐφαίνετο πλέον καὶ ἡ νύξ ἐκάλυπτε τὸ καταπληκτικὸν τούτο θέαμα, ἀλλ' αἱ πῆρξες φλόγες ἐφώτιζον τὰ πάντα. Βαθεῖα σιωπὴ ἐκυρίευσεν τὸ Ναβαρίνον, ἐνίοτε μόνον διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ βόμβου καινομένου πλοίου. Ἐντεῦθεν ἦσαν ὑποδρόχιον φρεγάται, τῶν ὁποίων ἐξεῖχον οἱ ἰστοὶ, σκάφη κεκαυμένα, πτώματα ἐπιπλέοντα, καὶ λείψανα ἰσθῶν καὶ ἀκροκεραίων, τὰ ὁποία ἠγωνίζοντο νὰ δράξωσι πολλοὶ νηχόμενοι, διαφυγόντες τοσάκις τὸν θάνατον. Ἀλλαχθῆ ἦσαν τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων περιτετρασμένα καὶ περικαλυφθέντα ἔχοντα τοὺς ἰστούς, λείψανα εὐρωπαϊκὰ πλοίων, νεκρῶν περιτετυλιγμένων, αἰγυπτιακῶν πλοίαρχων καὶ ὄντα ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ στήλαι καπνοῦ καὶ φλόγας ἐκ τῆς Σφακτηρίας φωτίζουσαι διὰ σκυθρωπῆς λάμψεως τὴν οἰκτρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην σκηνήν. Οὐχ ἦτιον φοβερὰ ἦτον ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση τῶν πλοίων. Ὁ τόσον εὐτάκτως διατεθειμένος ὀπλισμὸς ἦτον ἐν ἀκρᾷ ἀταξίας, πλῆθος κεκομμένων σχοινίων ἐκρέμαται ἐκ τῶν ἰσθῶν, τὸ κατάστρωμα ἀκάθαρτον καὶ

υπό της πυρίτιδος μελανωθέν, ή αιματοσταγές, τριμ-
ματα ξύλων, άναστραμμένα τηλεβόλα, κιλιδά-
τες συντετριμμένοι, τροχαλίας, κάδοι, όπλα και παν-
τοια πολεμικά όργανα έκειντο έναμιξ, και του θορύ-
βου ή έντύπωσις ηύξανε διά της άκοής του στεναγ-
μού των θνησκόντων και τραυματιών.

Μισούσης ήδη της νυκτός οι μαχηταί καρσίδον-
το εις τον ύπνον μετά τοιαύτην αιματηράν μάχην.
διαρκέσασαν πλέον των 4 ώρων, ότε πνεύμα επείλ-
θόν εξ άνατολών άπίσπασεν έκ του αιγιαλού την
αιγυπτιακήν ναυαρχίδα φλεγμένην και την εξώθη-
σεν επί του Χαγγρούτ. Ο άτρόμητος διευθυντής αυ-
τού 'Αβίνωφ, είδοποιήθεις υπό των σκοπών καρι του
επικειμένου κινδύνου, εξεγείρει τό πλήρωμά του και
εξέρχοντά όλην την πλευράν του κατά του εχθρικού
πλοίου. Αλλά βλέπων ότι δεν μεταβάλλει όρόσημον
και υποθέτων ότι δεν έκυβερνάτο πλέον, διέταξε να
κόψωσι τ' άγκύρια σχοινία διά να σώσῃ τόν Χαγγρόν
άπο της προημιζούς. Όλα έφάνησαν άνωρρα, διότι
τό αιγυπτιακόν πλοίον κατασφραγισμένον περιέπλεκε
τό έμβόλιόν του εις τή εξίστην του έρωτικού. 'Εν τού-
τοις θορύβοις οι 'Ρώσοι ναύται, πάντες οι άντρες,
εφόρμησαν επί της αιγυπτιακής ναυαρχίδος, διά να
σώσωσι τό πλο, άλλ' ούδέν έπρακτον, διότι έστε-
ρούντο άντιλών και κάδων και διότι όλίγη 'Αραβία
περπαζόμενα έπέπρησαν έπ'αυτήν δέξασα άλλα μέλη.
Τότε ο 'Αβίνωφ άποκόψας τό έμβόλιον του αιγυπτια-
κόν πλοίου και άποθήσας αυτό διά κοντόν, κατώρ-
θισε να παρασφίη πάλιν και να εξοικήη επί της
όχθης. Πολλοί 'Ρώσοι έγέοντο παρανόλημα των φλο-
γών, θέλοντες εξάπαντας να τας σώσωσι, διά να κυ-
ριεύσωσι την αιγυπτιακήν ναυαρχίδα, θεωρουμέναν
ως τό όραύσμα του όμιώνου στόλου.

Αυσιώδως θέλει είναι τις έντός των χρονικών τής
νικητέρας Ιστορίας, και τοι αφορούσας από αιματη-
ράς μάχας, άλλην αυτής του Ναβαρίνου ροδονοπέ-
ραν, πειραματοδειστήραν ή καταστρεπτικωτέραν. Οι
Τουρκοαιγύπτιοι άπόλεσαν τρία πλοία της γραμμής
εξοκείλαντα και έμπρησθέντα, πέντε άλλων ή διαρρο-
τα, εξ όν δύο καταδύθησαν, εν εξεβράζον, εν εκρη-
εύθη και τό τελευταίον εξώκειλε και έσβη, ένέκα
φρεγάτας, δεκαπέντε κορβέτας, έννέα βρίκια και εξ
πυρπολικά. Βτραυματίσθησαν, έρουυθόσαν και έ-
πνίγησαν πέντε χιλιάδες περίπου εξ αυτών, και αυ-
τός ο ναύαρχος Καπετάμπης έρουυθθη μεταξύ των
πρώτων, Τών συμμάχων άπέθανον 178 άνδρες, ήτοι
75 'Αγγλοι, 43 Γάλλοι και 60 'Ιώσοι, έτραυμα-
τίσθησαν δε πλέον των 470. 'Απέθανον όμως διά-
φοροι έξοχοι αξιωματικοί, εξ όν ο κυβερνήτης Σμιθ,
των όποιον όλος ο στόλος επένθησαν και διά τας
γνώσεις και διά τας άρετάς του, ο διευθυντής Βέλ-
λος, ο υποπλοίαρχος του δικρότου Στέφανος, ο πλω-
τάρχης Φιτζρόης και τρεις αξιωματικοί του ναυτι-
κού πυροβολικού. Και ο άνδρατος διευθυντής τής
Γενούης Βαθούρστης καιρίως τραυματισθείς και τα-
λαιπωρηθείς μετολίγον μετέβη εις την άλλην ζωήν.
'Εκ των τραυματιών ήσαν ο διευθυντής Βρετανιέ-
ρος, ο υποπλοίαρχος του δικρότου Καθριγκτών, ο

πλωτάρχης Βουρβουρής, του όποιου κατεάγη ο βρα-
χίον και ο υποπλοίαρχος βόσος Σβίγκεν, του όποιου
διά σφαίρας καταβράσθη τό δεξιόν σκέλος, άλλά καρ-
τεροφυγών εξήτησε να τον υποβαστάσωσιν επί του
καταστρώματος, ένθα διέμεινε μέχρι τέλους της μάχης.

Την επαύριον, επέτειον ημέραν της εν Τραφαλγάρ
ναυμαχίας, ένθα ο Καθριγκτών διεύθυνε τον 'Ιβρίωνα,
οι τρεις σύμμαχοι ναύαρχοι έγγραφον προς τον 'Ιβρα-
ήμ Πισάν, ότι επολέμησαν μόνον διά να σώσωσι την
τιμήν της σημαίας των, υποσχόμενοι να μη λάβωσι
μιθ' εκουτιών προς θρίαμβον έκ των κυριουθέντων πλοί-
ων, εάν δεν πυροβολήσωσι πλέον επί των λέμβων
και των κλοιών των, άλλως, εάν άποτολήσασιν τούτο
οι Τούρκοι, θέλωσι κατακόσσει τά ύπλοιοπα πλοία
και αυτήν την πόλιν του Ναβαρίνου. Ο 'Ιβραήμ δεν
άνταπέτειλεν, άλλ' έπιμψε τον Ταχίρ Πασάν, όστις
έλθων εις την 'Ασίαν έσέβαίωσε τον Καθριγκτώνα,
ότι ούδέμια θέλει γίνει εχθροπραξία εκ μέρος των
Τουρκοαιγυπτίων. 'Εν τούτοις οι σύμμαχοι, κηδεύ-
σαντες τούς πεσόντας και θεραπεύσαντες ός ήτο δυ-
νατόν τά κενაკοιμένα πλοία των, εξέπλευσαν του
Ναβαρίνου την 28 'Οκτωβρίου διευθυόμενοι προς
την Μελίτην, ένθα μετά βραδύν και έπιπικον διά-
πλον ηρμυροβόλησαν άρχομένου του Νοεμβρίου,
χαίροντες ότι διέφυγον ταιούτον όλεθρον και επαι-
ρίστην εις τή αρχιτέτα.

Τοιαύτη ή εν Ναβαρίνη ναυμαχία, της όποιος τ'
άποτελέσματα ήσαν επείλθη εις τους Τούρκους, τό-
ση είσια εις τους 'Ελληνας. Τό πρώτον αίσθημα των
υπουργών της Τουρκίας υπήρξεν ή έαδίκησης, άλλ' ά-
ναλαγνίζόμενοι τας άπολείας των και τό άκατόρθω-
τον, να πληρηώσωσιν επί της Χερσονήσου άνευ στό-
λου, ήλλαξαν γνώμη και εκάμηθησαν, οι δε 'Ρωσία
βλέπονσα επιτηδείαν την στιγμήν να καταβάλη την
άντιπαλόν της, εκίρυκται εις αυτήν τον πόλεμον.
'Η καταστροφή του στόλου, της όποιος υπήρξε θεα-
τής ο στρατός, τασούτον τον ήψύχησεν, ώστε απέ-
σχε του κατά των 'Ελλήνων πολέμου. Οι Αιγύπτιοι
μάλιστα, τούς όποιους τό πέλαγος εχώριζεν από της
πατρίδος των, μετά του στόλου είδον συγκαταστρε-
φόμενας τας ελπίδας, να επιστρέψωσιν εις την πα-
τρίδα των. 'Εν τή μεταξή έβλασεν εις Ναβαρίνον
γαλλικός στόλος, κομίζων 12 χιλιάδας στρατιωτών
υπό τον στρατάρχην Μαισώνα, ο δε 'Ιβραήμ Πισάν,
ανακληθείς υπό του πατρός του, εισέβη εις τά πλοία
μετά του στρατού του κατά τό έαρ του 1828, πλει-
σας εις την Αφρικήν και άφίγων εις την 'Ελλάδα
φουεράν ένθύμησιν. Τότε ή 'Ελλάς, ελευθερωθείσα
από των εχθρών της, ήργισε ν' αναπνήη και να θερα-
πέη τας πληγές της. 'Επί τέλους κηρυχθεσα αυ-
τόνομος παρά των τριών δυνάμεων, έλαβε τό βρα-
βείον, τό όποιον τόσα έτη ήγωνίζετο να κατορθώση,
αν δε δεν υπήρξεν αποχρώσα αμόιβή του ήρωισμού
της, εξησφάλισεν όμως την πολιτικήν ύπαρξιν αυ-
της και παρεσκεύασεν αίσιώτερον τό μέλλον.

Π. ΚΑΛΑΙΓΑΣ.

